

57522

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BIRMINGHAM ÖRNEĞİNDE ENDÜSTRİLEŞME
SONRASI KONUT ÜRETİMİ**

Mim. E. Beyza ŞENER

F. B. E. Mimarlık Anabilim Dalı, Yapı Programında
hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. İhsan BİLGİN

İSTANBUL, 1996

ÖNSÖZ

Ülkemizde yaşanan konut sorunu, endüstrileşme ile birlikte daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Konut alanında yaşanan bu büyük değişim kentlerin hızla büyümesi ve yayılmasıyla birlikte sosyal ve kentsel pek çok sorunu da getirmektedir. Bu süreci endüstri devrimi sırasında yaşamış ve çeşitli çözümler üretmiş olan İngiltere'nin 2. büyük şehri Birmingham, deneyimlerinden dolayı örnek olabilecek, incelenmeye değer bir şehirdir. Bu çalışma, konut alanında yapılacak diğer çalışmalara da yardımcı olması amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmalarım sırasında eleştirileri ve yönlendirmeleri ile sürekli destek olan kapsamın genişlemesinden doğan gecikmeyi anlayışla karşılayan tez danışmanım Doç. Dr. İhsan BİLGİN'e çok teşekkür borçluyum. Birmingham'daki araştırmalarım sırasında kaynaklara ulaşmamı ve yönelttiği eleştirilerle gelişmeleri daha iyi kavramamı sağlayan Birmingham Üniversitesi, Centre for Urban and Regional Studies bölümü öğretim üyesi Prof. Rick GROVES'a da katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Bournville ile ilgili çalışmalarımındaki desteğinden dolayı Bournville Village Trust, Architecture Dept. yöneticisi Colin H. WRIGHT'a da sonsuz teşekkürler. Ayrıca tezimin oluşumu sırasında her türlü desteği için eşim Nadir ŞENER'e ve babam Naci ŞENER'e teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	IV
SUMMARY	V
BÖLÜM 1 . GİRİŞ	1
BÖLÜM 2 . KAPSAM VE YÖNTEM	3
2 . 1 . Araştırma Konusu Olarak Neden Birmingham ?	4
BÖLÜM 3 . BİRMİNGHAM ' IN COĞRAFİ KONUMU	5
3 . 1 . Endüstrileşme ve Birmingham	6
3 . 1 . 1 . Birmingham' ın Endüstrileşme Tarihiçesi	7
BÖLÜM 4 . KONUT ÜRETİMİ VE KONUT TIPLERİ	14
4 . 1 . Nüfusun Hızlı Artışı ve Back to Back (sırt - sırta) Konutlar ..	15
4 . 1 . 1 . Birmingham' da Halen Mevcut Bir Back to Back Konut Örneği	20
4 . 2 . Tunnel - Back Konutlar	30
4 . 3 . Bye - Law Konutlar	33
4 . 4 . Şehrin Yayılmaya Başlaması ve Bahçe Şehir Hareketi	35
4 . 4 . 1 . Cadbury Ailesi, Quakerism Öğretisi ve Bournville 1879	36
4 . 4 . 2 . Austin Village 1914 - 1916	45
4 . 4 . 3 . Ideal Village 1908	47
4 . 5 . I. Dünya Savaşı'yla Yaşanan Değişimler ve Örnekler	50
4 . 5 . 1 . İnşaat Teknolojisinde Yaşanan Değişimlerin Konut Üretimi Üzerindeki Etkileri.....	53
4 . 5 . 2 . Birmingham ' dan Dönemin Örnekleri	55
4 . 5 . 2 . 1 . Garrison Lane Apartmanları - Nechells 1925 -1927	56
4 . 5 . 2 . 2 The Ashcroft Estate 1934	58

4.5.2.3	St. Martin Apartmanları - Emily Street 1939 - 1981	58
4.6.	II. Dünya Savaşı Sonrası Örnekler	60
4.6.1.	Prefabrike Konutlar - Wake Green Road 1947	62
4.6.2.	Queen's Tower Apartmanları - Necheils 1953	64
4.6.3.	Yüksek Bloklar - Lee Bank Estate 1961	65
4.7.	Günümüzdeki Gelişimler	66
SONUÇLAR		71
KAYNAKLAR		75
ÖZGEÇMİŞ		78

ÖZET

Ülkemizdeki konut sorununa özellikle endüstrileşme ve kentleşme sonrası kazandığı boyutlara çözüm getirmede daha önce yaşanmış benzer deneyimlerin değerlendirilmesinin faydalı olacağı bir gerçektir . Bu açıdan bu çalışmada, endüstrileşme sürecini 1 asır önce tamamlamış bir ülke olan İngiltere ve Birmingham örneğinin işlenmesi , bu ülke ve şehrin tecrübelerinin örneklenmesi amaçlanmıştır . Bu kapsamda tez 4 ana bölümden oluşmaktadır .

1. Bölümde 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da endüstrileşmeyle birlikte gözlenen değişim incelenmiştir.

2. Bölümde bu çalışmada izlenen yol ve çalışmanın sınırları tanımlanmış, neden Birmingham örneğinin seçildiği açıklanmaya çalışılmıştır .

3. Bölümde Birmingham şehri, coğrafi yaklaşımlarla tanıtılarak, tarihsel yaklaşım yoluyla endüstrileşme süreci anlatılmıştır.

4. Bölümde endüstrileşme ile başlayan konut tarihinin günümüze kadar incelendiği bölümdür . Bu ana bölümde, kent merkezinden dalgalar halinde yayılan konut gelişimi 3 ana başlıkta toplanmaktadır. Birincisi ; endüstriyel üretimin başlamasıyla kent merkezinde fabrikalar etrafında toplanan back to back konutlardır. İkincisi ; orta kuşak olarak tanımlanan, kent merkezinin sıkışması ve ulaşımın gelişmesiyle fabrikalardan uzaklaşan tunnel - back ve bye - law konutlardır. Üçüncü bölüm ise ; dış kuşak olarak tanımlanan bahçe şehir ilkelerinin ortaya konulduğu işçi konutlarını, gelişen teknolojiyle üretilen prefabrike konutları ve savaşlar sonrası yaşanan konut açıklarını kapamak için üretilen apartmanları ve çok katlı blokları içermektedir .

Sonuç bölümünde ise 4. bölümde anlatılmaya çalışılan konut gelişim çizgisinin analizi yapılarak , Türkiye açısından nasıl sonuçlar çıkarabileceği tartışılmıştır .

SUMMARY

It is quite beneficial to analyze and evaluate previous similar experiences to solve the housing problems in our country, especially in terms of post-industrialization and post-urbanization aspects. That is why it was aimed to exemplify the experiences of Birmingham city in England that has completed its industrialization period about a century ago. In that sense, the theses contain four main parts.

In the first part, the change that was observed together with the industrialization in Europe since the 18th Century.

In the second part, the procedure and limits of this study were defined and the reason for Birmingham example was explained.

In third part, the industrialization period of Birmingham city was explained via historical background whereas the city was also exhibited from geographical point of view.

It is fourth and final section in which the history of housing has been analyzed until today that had started with industrialization. In this main section the housing development starting from the city center and spreading amount the neighboring area was studied in three sub-groups. The first sub-group contains the back to back houses built around the city factories that started with industrial production. The second is the tunnel-back and bye-law houses that have approached away from the jammed city center and difficult commuting access. They are also referred as middle-range. Third sub-group contains the worker houses in compliance with garden-city concepts and apartments and multi-floor blocks that were built to compensate the housing deficit of post-war. These houses are referred as long range.

In the conclusion section the housing development line was analyzed referring to the fourth section and possible outcomes and results for Turkey were discussed.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

18. yüzyılın 2. yarısından itibaren Avrupa kıtasında tarım alanında üretkenliğin artması, ülkelerin demografik yapılarında da büyük değişimlerin gözlemlenmesine sebep oldu. Bu modern üretim süreci çok sayıda insanı doğrudan üretimin içine çekerek, sürekli genişleme ve yoğunlaşma potansiyeli taşıyan üretim merkezleri yaratmıştır. Bu merkezlerin hem yerleri hem de formları barındırdıkları sektörün izlerini taşımaktadır. Bu sektörlerin başlıcaları ağır sanayi ve tekstil sektörüydü.

Uzak mesafe taşımacılığının henüz gelişmemiş olması ve ağır sanayinin doğal hammadde kaynaklarına doğrudan bağımlılığı nedeniyle demir, kömür ve diğer metallerin bulunduğu alanlar üretim için bir araya gelen nüfusun toplandığı alanlar olmaya başladı. Dolayısıyla bu çevrelerde çok hızlı bir konut üretimi gözlemlendi. Birmingham'da Black Country adıyla anılan kömür havzalarını bu konuya örnek gösterebiliriz.

Tekstil sanayinde ise nakliyenin diğer sanayi hammaddelerine göre daha kolay olması yer seçiminde öncelikle ticari bağlantıları öne çıkardı. Yün ve keten Avrupa'nın bir çok bölgesinde bulunuyordu. Pamuk ise eskiden beri deniz aşırı ülkelerden getiriliyordu. Sömürgeciliğin Avrupa çapında artması ve denizcilikteki son gelişmeler 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hammaddenin giderek artan bir bölümünün Avrupa dışından getirilmesine sebep oldu. Bu ürünlerin limanlara ve oradan da işleme alanlarına kolayca aktarılabilmesi, diğer taraftan da Birmingham'ın açık bir pazar konumunda olması tekstil sektörünün Birmingham'da da pazar bulup gelişmesine sebep oldu (Bilgin, İ. 1992).

Endüstri merkezlerinde kitlesel üretim için bir araya gelen nüfus, aynı zamanda kitlesel tüketici gruplarını oluşturuyordu. İlerleyen zamanla ulaşım araçlarının gelişimi bu pazarı önce ülke sonra ülkeler arası bir boyuta çıkardı. Böylece piyasadaki malların hem çeşit ve sayısının, hem de dolaşım hızının yani bölgeler ve uluslararası ticaretin artması sağlanmıştı (Bilgin, İ. 1992).

19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Avrupa'nın toplumsal yapısında köklü ve hızlı değişimler gözlenir. Bu değişimin en belirgin kaynağı sanayi devrimi ve endüstrileşmedir. Endüstrileşmeyle birlikte Avrupa'nın demografik yapısında da büyük değişimler gözlemlendi. Fabrika çevrelerine ve kentlere doğru nüfus hızla kaymaya başladı. 19. yüzyılın başında Avrupa nüfusunun sadece % 2,2'si nüfusu 100.000'den büyük şehirlerde yaşamaktaydı. Bu oran İngiltere'de 1850'lerde, Almanya'da 1900'lerde, Fransa'da 1930'larda % 50'yi aşmıştır (Bilgin, İ. 1992).

Yukarıdaki yıllardan da anlaşılacağı gibi Avrupa'da endüstrileşmenin lokomotif İngiltere olmuştur. Bunun önemli bir sebebi İngiltere'nin Dünya konjonktürü içindeki yeridir. Ayrıca demiryolunun en erken İngiltere'de gelişmiş olması da iç pazar dinamiğinin oluşmasında çok önemli olmuştur. (1830'larda demiryolu ağı döşenmeye başlandı) (Cadbury, P. S. 1952). Endüstrileşmeyle beraber gelen kentsel değişimlerin ilk örnekleri de İngiltere'de gözlenmeye başlanmıştır. Çünkü göç ve nüfus artışının getirdiği kötü sağlık ve barınma koşulları, 19. yüzyılın ilk endüstri şehirlerinin

dolayısıyla İngiltere’deki endüstrileşen şehirlerin en belirgin özellikleriydi. Öyle ki 1830’ların başındaki kolera salgınından da en çok etkilenen ülke yine İngiltere oldu.

Bütün bu yoğun artışa kentlerdeki mevcut konut stokları ve geleneksel konut üretim yöntemleri yanıt veremiyordu. Aynı zamanda yönetim kurumları da böyle bir artışa hazırlıklı değildi. Bu durumda yeni konutlar, yeni mekanizmalarla inşaa edilmek durumundaydı. Bu yöndeki ilk çabalar şehirleri tehdit eden kötü koşullara karşı daha çabuk ve etkili önlemler alınabilmesi için belediyelerin yetkilerini arttıran yasalar oldu. Bunların örnekleri 1835’deki “Municipal Corporations Act” ve 1848’deki “Public Health Act” yasalarıdır.

İngiltere’de endüstrileşme süreci içinde bu problemleri en çok sanayileşmenin en yoğun olduğu Birmingham, Manchester, Liverpool gibi şehirler yaşadı. Öyle ki 1840’larda 1 mil karede (2.6 km²) Birmingham’da 200.000, Liverpool’da 138.000, Manchester’da 100.000 kişi yaşarken Londra’da 50.000 kişi yaşamaktaydı. (Bilgin, İ. 1992)

Endüstrileşme ile birlikte başlayan kentsel değişim sürecini 19. yüzyılda tüm boyutlarıyla kapsamlı olarak Birmingham şehri de yaşadı. Bu değişim sürecine konut tarihi açısından göz attığımızda, tüm endüstrileşme süreci içindeki konut tiplerini Birmingham’da görebilmekteyiz. Örneğin şehrin merkezindeki endüstrileşme sonucu gerçekleşen ilk konut örnekleri olan back to back konutlardan, tunnel - back ve bye - law konutlara; fabrikatör G. Cadbury’ nin yaptırmış olduğu bahçe şehir düzenindeki işçi konutlarına dek çok geniş bir yelpazede konut stoğunu Birmingham’da incelemek mümkün olmaktadır.

Dolayısıyla, bu çalışmada amaç; endüstrileşmenin en erken örneği İngiltere genelinde, Birmingham örneği üzerindeki zengin konut dokusunu inceleyerek, endüstrileşme sürecinde konut probleminin yaşanmış ve yaşanan örneklerini yorumlamaktır. Böylece günümüzdeki konut problemini ve gelişimini anlamak daha kolay olacaktır.

Böylelikle bu araştırma, bu konudaki yapılacak diğer çalışmalara da kaynak olacaktır.

BÖLÜM 2. KAPSAM VE YÖNTEM

Bu çalışma endüstrileşme ve sanayileşmeyi en erken dönemlerde yaşamış İngiltere'nin ikinci büyük şehri olan Birmingham'da endüstrileşmeyle birlikte yaşanmaya başlanan konut ve yerleşme tiplerinin gelişimini kapsamaktadır. Bu çalışmanın çerçevesini çizen kavramlar şunlardır;

Endüstrileşme (Industrialization), kentleşme (Urbanization), altkentleşme (Suburbanization), merkezileşme (Centralization), merkezden kaçma (Decentralization) ve konut üretimi (Housin Production).

Endüstrileşme (sanayileşme), genel olarak " sanayi devrimi " olarak adlandırılan olaylar bütünü kapsayan bir değişim sürecidir.

Bu süreci İngiliz sanayi tarihçisi Phyllis Deane şöyle tanımlamaktadır :

1. Modern bilimin pazar için üretim sürecine geniş ve sistematik olarak yayılması .

2. Ekonomik etkinliğin aile içi veya yöresel kullanımlardan çok, ülke çapında ve uluslararası pazarlar için üretime yönelmesi .

3. Nüfusun kırsal kesimden şehirlere göç etmesi .

4. Tipik üretim biçiminin genişlemesi, kişisel olmaktan çıkması, böylece aile ve aşirete daha az, ortaklık ve kamu girişimlerine daha fazla dayalı hale gelmesi .

5. İş gücünün temel malar üretiminden, işlenmiş mallar ve hizmet üretimine kayması.

6. Sermaye kaynaklarının insan gücünün tamamlayıcısı olarak daha yaygın ve yoğun şekilde kullanılması .

7. Toprak dışındaki üretim araçları - yani sermaye - sahipliğinin yada bu araçlarla olan ilişkilerin belirlediği yeni sosyal ve mesleki sınıfların doğması. (Deane, P. 1988)

Endüstrileşme (Sanayileşme) kavramı bu çalışmada bütün bu değişimleri bünyesinde taşıyan ve değişim süreçlerini içeren bir terim olarak kullanılmıştır. Endüstrileşmenin kentsel alanlarda tarih boyunca yaratmış olduğu değişimler şunlardır;

I) Merkezileşme (Centralization) : Kırsal ve yakın çevre nüfusunun belirli endüstri ve / veya ticaret merkezlerine çekilmeleri ve bu merkezlerdeki yoğunluk artışıdır.

II) Merkezden Kaçma (Decentralization) ve Alt kentleşme : Merkezileşen nüfusun yoğunlaştığı merkezden dışa doğru yayılması. Merkezden dışa yayılma sonucunda ortaya çıkan merkeze bağımlı ve birbirinden kopuk, ne tam anlamıyla kentsel ne de kırsal olarak adlandırılabilir yerleşme dokusu (Karaören, M. 1992).

Açıklanması gereken diğer bir tanım da kentleşmedir (Urbanization). Yukarıda bahsedildiği üzere birbirini tamamlayan bu 3 sürecin oluşturduğu (Merkezileşme, merkezden kaçma ve altkentleşme) birlikteliği kentleşme (Urbanization) olarak

tanımlıyoruz. Konut üretimi de kentleşmeyi biçimlendiren, belirleyen başlıca süreçlerdendir .

Konut üretim süreci, ekonomik, politik ve kültürel 3 ayrı alt sürecin işlerliği tarafından belirlenir . Konut üretimi ekonomik açıdan; konutun üretim, değişim ve bölüşümünü içerir. Konut üretimi politik açıdan; konutla ilgili davranışlarda bulunan farklı toplum kesimleri arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların, normların iradi biçimde oluşturulmasıdır. Dolayısıyla farklı toplumsal kesimlerin, mekanizmaların birbirlerine göre konumlarını ve hareket alanlarını belirleyen kararların alınışını içerirler. Konut üretiminin kültürel varoluşu ise; konut ve yerleşik düzene geçme eylemi ile ilgili yaşama alışkanlıklarını, sembolleri ve kodları içerir. (Bilgin, İ. 1992)

Sonuç olarak çalışmadaki yöntemi tarihsel bir yaklaşım olarak tanımlayabiliriz. Birmingham'daki konut gelişimi tarihsel süreç içinde ele alındığı için ekonomik, politik ve kültürel açıdan bu süreç doğrultusunda incelenmiştir. Böylece kentsel değişimin kronolojik olarak da çok boyutlu incelenme şansı olmuştur.

2.1. Araştırtırma Konusu Olarak Neden Birmingham ?

Şu anda Türkiye'nin nüfus çeken ve hızla kentleşen endüstri bölgelerinin sorunlarına yaklaşabilmek için, konut tarihini ve bu gelişimi aynı çizgide yaşayan ülkelerin yaklaşımını araştırmak çözüme giden yolda çok daha sağlıklı bilgiler verecektir. (Tekeli, İ. 1982), (Tekeli, İ. 1980).

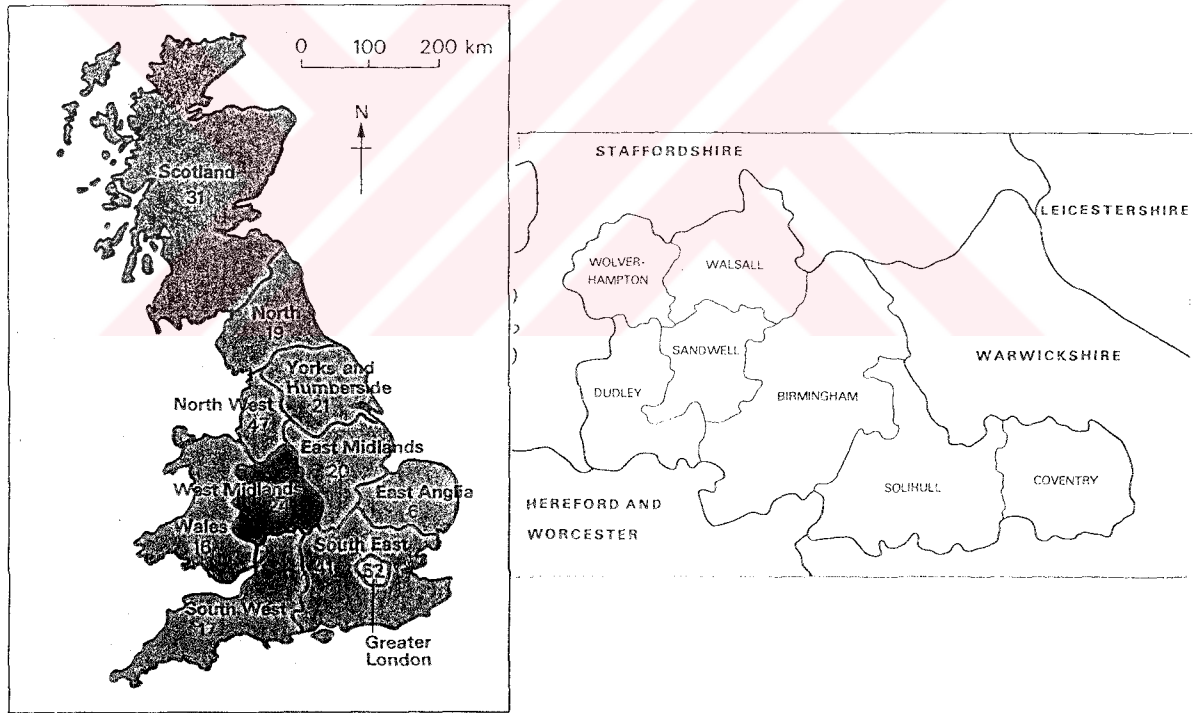
Dünyadaki konut sorununun endüstrileşme sonrasındaki gelişimine bakıldığında; bu süreçte önder ülkenin İngiltere olduğu görülür (Muthesius, S. 1991). Bunda İngiltere'nin sömürgecilğe diğer Avrupa ülkelerinden daha önce başlamasının ve hammadde kaynaklarına daha rahat ulaşabilmesinin rolü büyüktür. İngiltere içindeki en önemli sanayi merkezi ise Birmingham olmuştur. Çünkü Birmingham daha sonraki bölümlerde de detaylı açıklanacağı gibi daha 12. yüzyılda açık bir pazar, serbest bir ticaret bölgesi olma özelliğindedir. Bölgedeki konumu, yerleşimi, bol kömür ve demir kaynakları zengin su yolu taşımacılığı da bu gelişim için önemli etmenlerden olmuştur . (Anon. 1989)

İşte tüm bu nedenlerden dolayı, bu çalışmayı Birmingham üzerine planlanmıştır. Aynı zamanda Birmingham'da 4 ay yerinde örnekleri inceleyerek araştırmamı tamamlamam , yaşanan süreci algılamamda çok daha faydalı oldu. Dolayısıyla Birmingham; sanayileşme ve kentleşme süreçlerine öncülük etmiş bir ülkenin öncü şehri olduğu için incelemeye değer bulunmuştur.

BÖLÜM 3. BİRMİNGHAM'IN COĞRAFİ KONUMU

Birmingham, İngiltere adasında hemen hemen adanın merkezinde yer alan, Londra'nın yaklaşık 175 km kuzeybatısında düz bir arazi üzerinde kurulu yaklaşık 1 milyon nüfuslu bir şehirdir (Anon. 1994). Aslında Birmingham; Merkez Birmingham, Solihull, Coventry, Dudley, Sandwell, Walsall ve Wolverhampton olmak üzere 7 adet küçük şehrin birleşmesiyle oluşan West Midland bölgesinde kompleks bir büyük şehirdir (Beddis, R. 1985) (Şekil 1). Çevresini kaplayan geniş ormanlar ve yeşil alanlar ile İngiltere'nin en yeşil ve yağış alan bölgelerinden birisidir. Zengin su kaynakları şehir içi ve çevresinde geniş bir kanal ağı kurulmasını da sağlamıştır (Anon. 1943)

Birmingham etnik olarak da İngiltere'nin en büyük çeşitliliğini sergileyen kentidir. Özellikle Hintliler, Pakistanlılar ve Jamaika zencileri en sık görülen etnik gruplardır.

Şekil 1. Solda West Midland bölgesinin İngiltere içindeki konumu, sağda ise Birmingham'ı oluşturan şehirler gösterilmektedir.

3.1. Endüstrileşme ve Birmingham

19. yüzyıldan önceleri İngiltere tamamıyla bir tarım ülkesiydi. Basit imalatlar bireysel olarak evlerin altındaki küçük atölyelerde yapılıyordu. 19. yüzyılla birlikte tüm Avrupa'da başlayan endüstrileşme hareketinde İngiltere, en önde giden ülkelerden olmuştur. Çünkü gerek sömürgeleri açısından, gerekse kendi iç dinamiği açısından endüstrileşmede Avrupa'nın en geniş kaynaklarına sahip ülkelerinden birisiydi. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren sadece üretim teknolojisi ve örgütlenmesini değil, aynı zamanda toplumsal yapının tümünü köklü bir biçimde değiştiren endüstrileşme süreci, yaşamın her alanında olduğu gibi konut alanında da toplumları çok derin etkilemiştir (Bilgin, İ. 1992).

Bütün bu değişimler her şeyden önce olağan dışı bir konut gereksinimine işaret ediyordu. Sözü edilen nüfus artışının ve yoğunlaşmasının odakları olan kentlerin ne mevcut konut stokları, ne geleneksel konut üretim ve bölüşüm mekanizmaları, ne de yönetim kurumları bu ölçüdeki gereksinmeye yanıt verebilecek durumdaydı. Bunun tarihsel anlamı da sanayileşmeye öncülük eden ülkelerde kentsel konutun ekonomik, politik ve kültürel alt sistemlerinin köklü bir biçimde değişmesi ve toplumsal olarak yeniden inşaa edilmesi demektir. Bu büyük değişim sürecinde temel gereksinim yeni konutlar için arsa sağlanmasıydı.

İngiltere'de arsa gereksinimi iki şekilde sağlandı. Birincisi, kent dışında fabrikaların çevrelerinde kümelenen yerleşim alanlarının tarım arazisi olmaktan çıkarılarak imarlı alanlara dönüştürülmesi; ikincisi, geniş bulvarlar ve onlara bağlı hiyerarşik bir ulaşım şebekesiyle parçalanıp yeniden kurulan mevcut imarlı alanların, hem yüksekliğini arttırarak hem de konut birimlerini küçülterek arsaların daha yoğun kullanımınıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki İngiltere'de endüstrileşme öncesinde toprak mülkiyeti de yukarıda belirtilen arsa sağlama biçimlerine çok uygundu. Şöyle ki ortaçağdan beri süregelen ve 18. yüzyıldaki tarım devriminin dinamiği ile hızlanan "çitleme hareketi" (enclosure movement) İngiltere'de birçok küçük tarım toprağını ve otlağı büyük çayırara dönüştürmüştü. Böylece arazi mülkiyeti birimi, bir veya birkaç mahalleyi barındırabilecek ölçülere ulaşmıştır (Bilgin, İ. 1992). Bu da endüstrileşmeyle ortaya çıkan imarlı arsa talebini karşılamaya elverişli bir arazi mülkiyeti yapısının önceden hazır olması demektir.

Böylece arsa spekülasyonu etrafında kümelenen grupların konumlarını, aralarındaki ilişkileri ve güç dengelerini endüstrileşme öncesinden devralınan toprak mülkiyeti biçimi belirliyordu. Toprak sahipleri para piyasasında etkinlik gösteren kuruluşlarla birlikte sürecin sürükleyicilerinden oluyorlardı. Öyle ki 19. yüzyılın sonunda kiralık konutların büyük bir bölümü toprağın ilk sahibi olan kır aristokrasisinin elinde toplanmıştı (Hater, K 1984).

İngiltere genelinde olduğu gibi Birmingham'da da arsa ihtiyacı yukarıda anlatıldığı gibi sağlandı. Buna bazı çiftliklerin yerine yapılan ve onların isimlerini alan Batchelors Farm Estate, Pineapple Farm Estate, Warren Farm Estate gibi konut grupları ve eski back to back'lerin yıkılmasıyla oluşan alanların hem yüksekliğini arttırarak, hem de konut birimlerini küçülterek arsaların daha yoğun

kullanımına örnek olan Heaton Street, Lea Bank Estate gibi yerleşim bölgeleri örnek verilebilir (Chinn, C. 1991).

3.1.1 Birmingham ' ın Endüstrileşme Tarihçesi

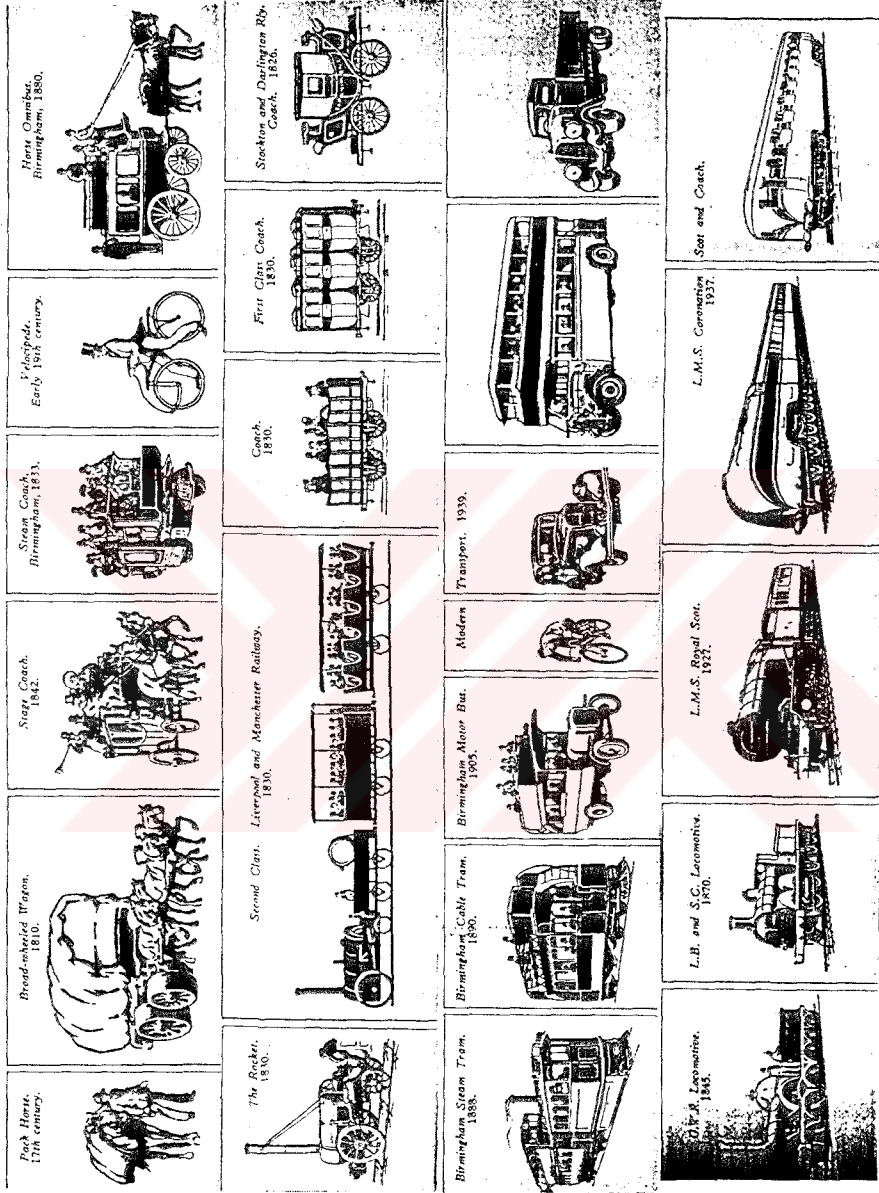
Birmingham'da endüstrileşmenin ilk izlerini incelerken Birmingham kelimesinin kaynağına gönderme yapmakta fayda var. Çünkü bu şehirde endüstrileşmede ilk adımlar Birmingham'a da adını veren aile tarafından atılmıştır.

Birmingham Saxon dilinden kaynaklanan bir sözcüktür. Bu dilde "Berm" - bir özel isim , "ing" - aile , "ham" - ev anlamındaydı. Yani Berm ailesinin evi anlamına gelmekteydi. (Cadbury, P. S. 1952)

İşte Birmingham'da ilk endüstri hareketi bu aileden Peter De Bermingham (Lord of the Manor of Berm) tarafından 1166 'da haftada bir kez düzenlenen açık pazar ile başladı. Bu açık pazara herkes sahip olduğu malları getirip satabiliyordu. Bu pazar giderek genişledi ve 1251' de haftada dört günlük bir panayır havasını aldı. Bu gelişim doğrultusunda zanaatkarlar ve tüccarlar Birmingham' a yerleşmeye başladı. Çünkü o dönemlerde Birmingham' a ulaşmak çok zordu. Ya nehir yoluyla gelmek ya da dağ tepe yürümek gerekiyordu. Her türlü ürünün pazarda rahatça sergilenebilmesi 14. ve 15. yüzyıllarda Birmingham ticaretinin hızla gelişmesini sağladı. Böylece Birmingham serbest bir ticaret bölgesi olmasıyla tanınmaya başladı. Bu gelişimdeki önemli etmenlerden birisi de bu ticari gelişim ve serbestliğin merkezi otorite tarafından hiç bir müdahale veya kısıtlamaya uğramamış olmasıdır.

Birmingham' ın endüstrileşme sürecine yeraltı kaynaklarının işlenmesi de eklenince hızlı bir gelişim de beraberinde başlamıştır. Yeraltı kaynakları açısından göz atacak olursak; kömür, demir cevheri, kireçtaşı ve kil gibi dönemin temel taşı sayılabilecek zenginliklerini Birmingham ve çevresinde görebilmekteyiz. 18. yy'dan önce çevreden toplanan odun 18.yy' dan sonra ise zengin maden kömürü kaynaklarının bulunması yine bölgeden çıkan demir filizinin işlenmesi için gerekli yakıtı sağladı ve böylelikle ağır sanayi gelişmeye başladı. Demir işçiliği (silah, çivi, kilit vb.) altın ve gümüş işçiliği, oyuncak yapımı, boyacılık gibi sektörlerde çok hızlı bir gelişim yaşandı. Öyle ki bu dönemlerde her evin altından gelen örs sesleri kent içinde sokakdan sokağa yayılarak artıyordu. Ülke içinde de Birmingham'ın demir işçiliği ve silah imalatı hakkındaki ünü de giderek artmaya başladı. Artık 18. yüzyılın başlarında bu ürünlerin pazarlanması kısacası tüm dünyaya dağılımı daha önemli olmaya başladı. Ayrıca Tame ve Saltley nehirlerinin de varlığı üretilen malların transportu için yeterli koşulları sağlıyordu.

18. yüzyılın getirmiş olduğu hızlı gelişim her alanda olduğu gibi ulaşım alanında da değişimleri beraberinde getirdi (Şekil 2). 1700' lerde at arabasıyla sağlanan ulaşım 1825' de Manchester - Liverpool hattında buharlı tren taşımacılığı ve 1838' de Birmingham - Londra tren hattının ulaşımına açılmasıyla hızla

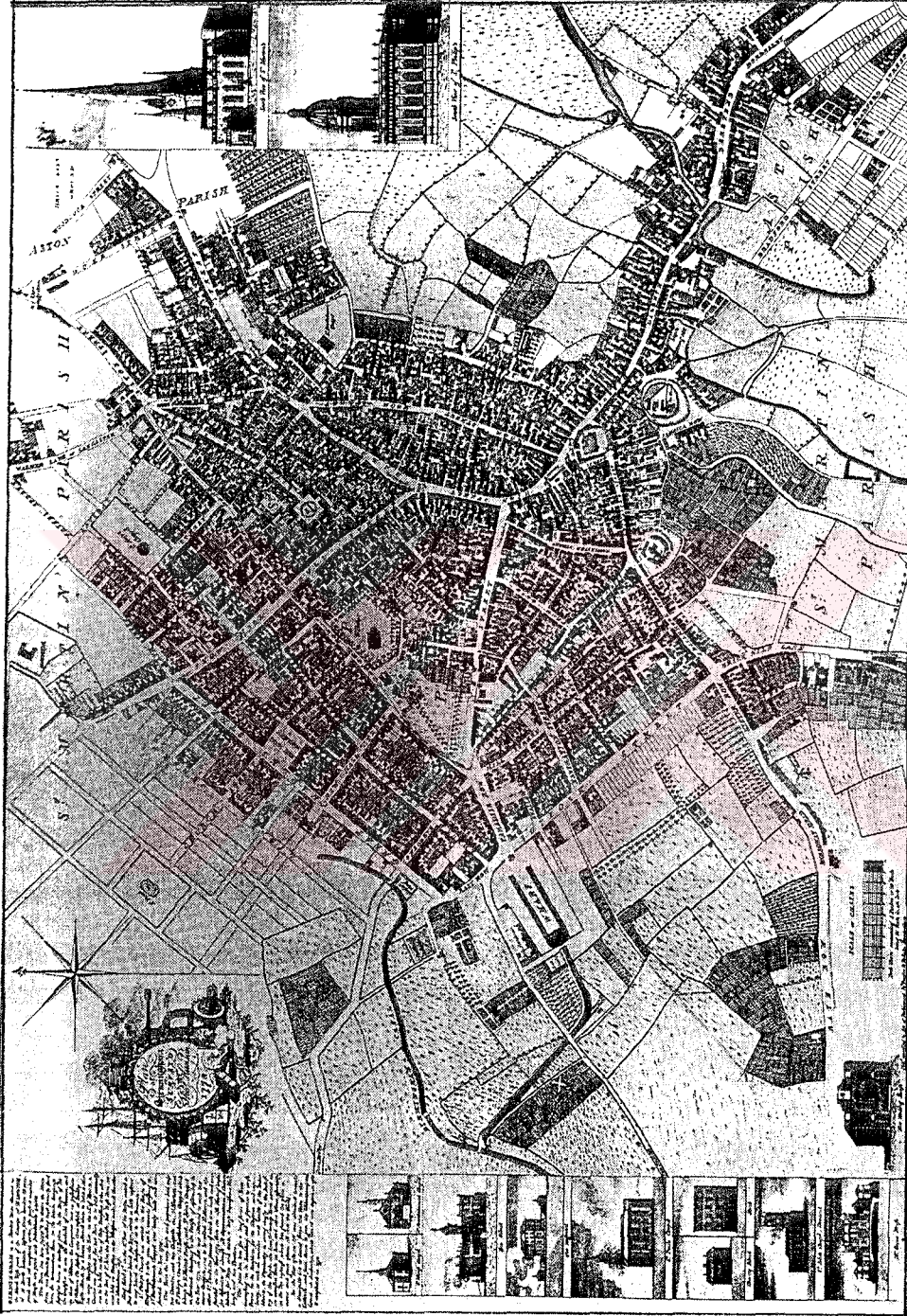
Şekil 2. İngiltere'de ulaşım araçlarının gelişimi.

gelişmeye başladı. Ulaşımın kolaylaşması sıkışan kentin daha çok yayılmasını ve kent içi ulaşımın da gelişmesini zorunlu kıldı (Upton, C. 1993).

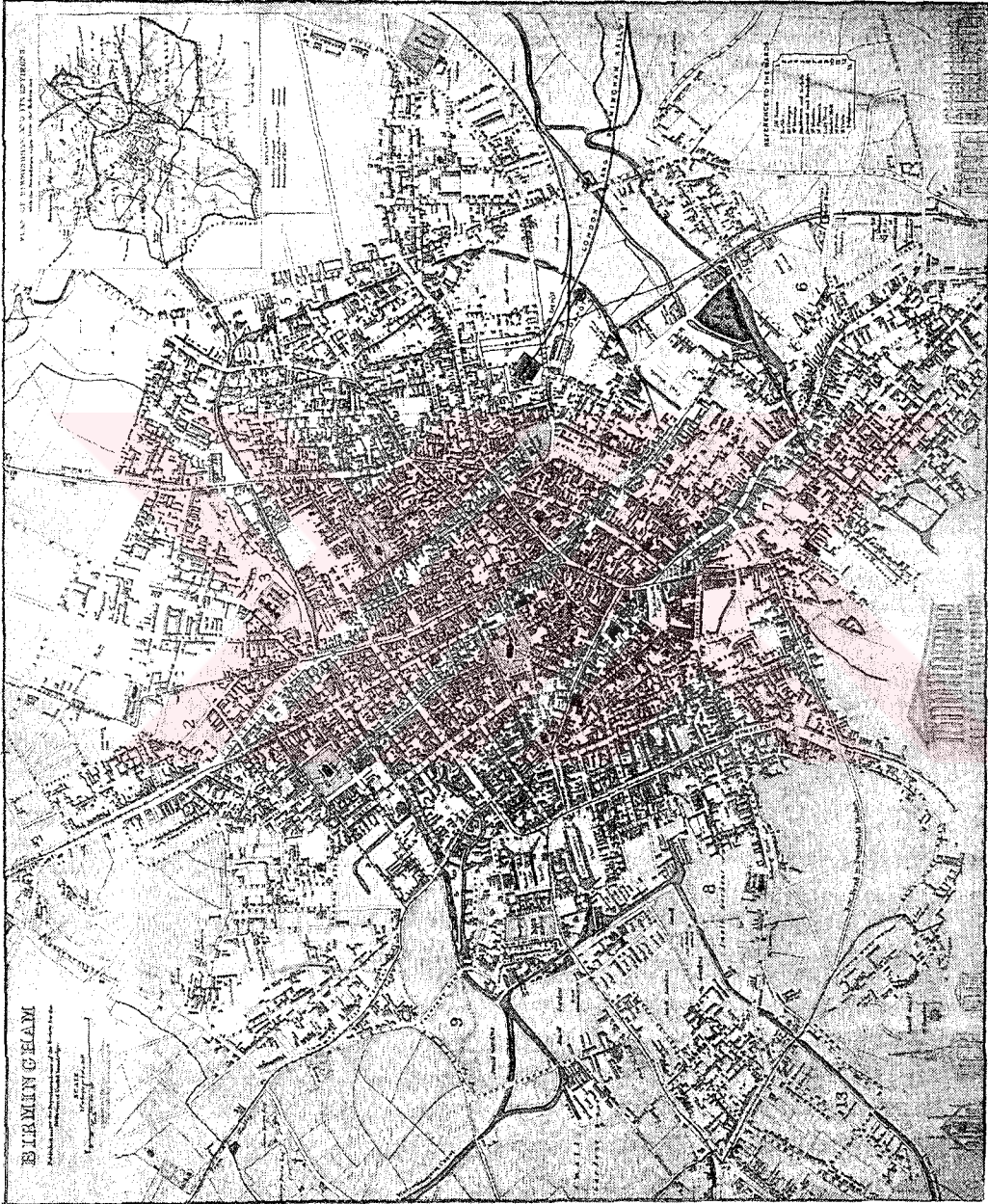
19. yüzyıla gelindiğinde bölgenin demir madeni kaynakları tükendi. Ham maden İsveç' ten ithal edilmeye başlandı. Bu durum üretilen malların maliyetini yükseltti. Sonuçta masrafların artmasına karşı koyabilmek için Birmingham imalathaneleri özellikle teknoloji gerektiren toplu iğne, dikiş iğnesi, olta iğnesi, makina parçaları, motor ve bisiklet parçaları gibi yükte hafif pahada ağır ürünlere yöneldi. Bu gelişim günümüz İngiltere' sinin sanayi merkezi olan Birmingham' ı doğurdu. Bugün halen İngiltere' nin en büyük otomotiv, makina, inşaat malzemesi gibi sanayi dallarında en büyük fabrikalar Birmingham' da yer almaktadır (Hopkins, E. 1989).

Anlatılan bu gelişim süreci kentin 1553, 1750, 1778 ve 1839 yıllarındaki imarlı alanları gösteren 3, 4, 5 ve 6 no' lu şekillerden de gözlenebilir (Şekil 3, 4, 5, 6).

Şekil 5. 1778'deki imarlı alanları gösteren harita.

Şekil 6. 1839'daki imarlı alanları gösteren harita.

BÖLÜM 4. KONUT ÜRETİMİ VE KONUT TİPLERİ

Birmingham'ın nüfusu 1750' de 25.000, 1821' lerde 106.000 civarında iken, 1871' lere gelindiğinde kentin nüfusu 343.000' lere ulaşmıştı (Hayat Ansiklopedisi II. Cilt 1963). Şehrin bu hızlı ve düzensiz gelişimi, şehre gelen büyük göçten kaynaklanıyordu. Güney İtalya'dan, İrlanda'dan ve orta İngiltere'den büyük göçler yaşandı (Upton, C. 1993). Bu gelen insanların çoğu nitelikli işgücüne sahip değildi. Bu nedenle küçük fabrikalarda, atölyelerde ve inşaatlarda işçi olarak çalışmak durumunda kaldılar. Yaşamsal güvenceleri sadece işleriydi. Göçle gelen bu insanlar, şehirde yaşayan diğer dar gelirli insanlar gibi merkezde bulunan yoğun fabrika dokusunun etrafında yer alan konutları kiralamaya başladılar (Şekil 7). Çünkü ulaşım için ödeyebilecekleri fazla paraları yoktu. Dolayısıyla işlerine yürüme mesafesinde oturmaları gerekiyordu. Göçün etkisiyle yaşanan konut talebi ucuz inşaat yapan güvenilmeyecek müteahhitler tarafından şehrin merkezinde back to back (sırt - sırta) konutların yapılmasıyla karşılanmaya çalışıldı.

Şekil 7. Birmingham şehir merkezinde fabrika ve atölyeleri gösteren harita. (siyah doku fabrika ve atölyeleri göstermektedir.)

4.1. Nüfusun Hızla Artışı ve Sırt - Sırta (Back to Back) Konutlar

İlk örnekleri 18. yüzyıl sonlarında görülen back to back konutlar kent merkezinde genellikle dar ve derin parsellere yapılmış (Şekil 8), iki odalı, ince uzun, komşusu ile arasında bir tuğla duvar olan yapılarıdır. Konut içindeki odalar mutfak, yemek, yatak odası gibi tüm fonksiyonlara hizmet ediyordu. Altı veya daha fazla konutun bir araya gelmesinden oluşan bu konut gruplarında ortak kullanım için tuvaletler, çeşme ve çamaşırhane avluda yerliyordu.

The old congested centre of city

Packed back-to-back houses and factories

Şekil 8. Birmingham kent merkezi ve merkezdeki back to back konut dokusu.

Kanalizasyon sisteminin olmaması, nüfusun yoğunluğu, ortak mekanlarda hijyene dikkat edilmemesi, aşırı gürültü ve kalabalık gibi tüm olumsuz koşulların bir araya gelmesi son derece sağlıklı bir çevreyi ve yüksek ölüm oranını da beraberinde getirdi. Öyle ki dönemin ortalama yaşam süresi 40 yaş civarındaydı. (Günümüz İngiltere'sinin ortalama yaşam süresi 70 yaştır.)

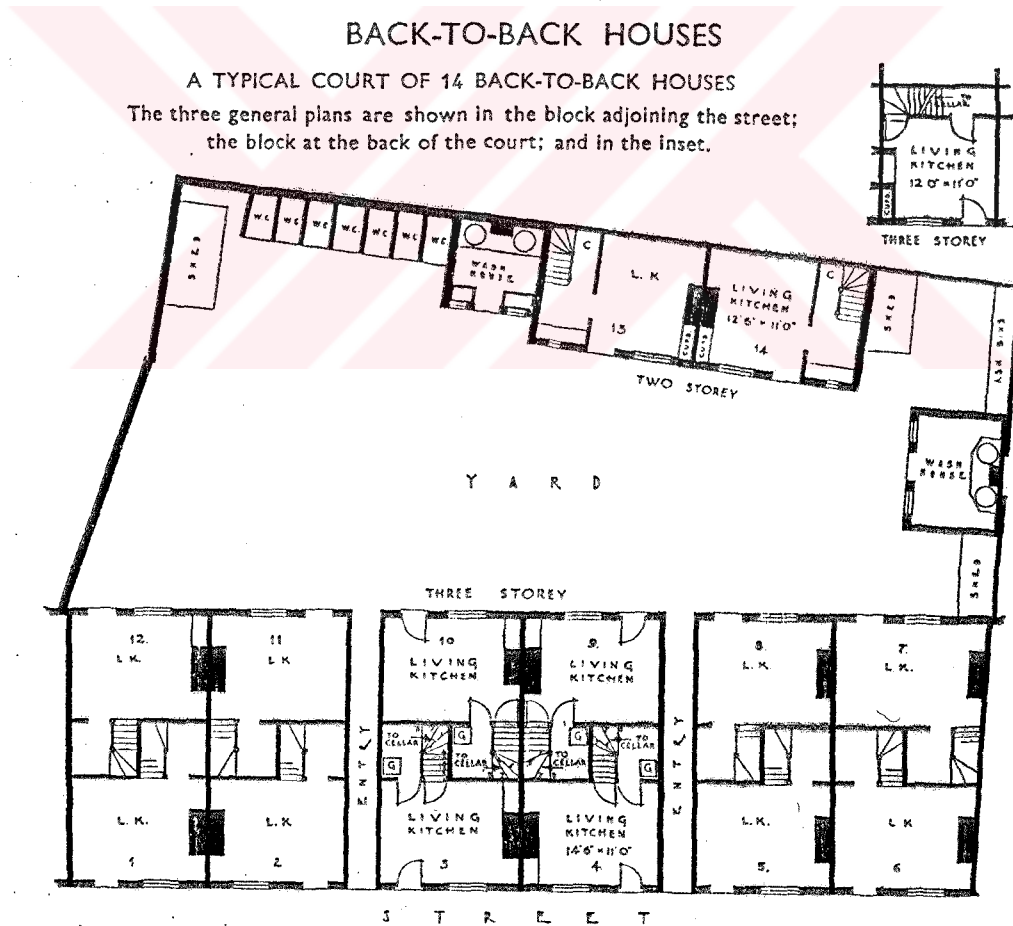
Fakat bu çarpık kentleşmeye 19. yüzyılda hükümet tarafından büyük bir kısıtlama getirilmemiş ve yerel yönetimlere verilen bu bağımsızlık da övgüyle söz edilmiştir. Yasalar bazında planlamanın olmaması, Birmingham merkezinde sağlıklı ve çöküntü tarzında (slum) bir yerleşimin oluşmasına sebep oldu. Kuzeyde Aston (Anon.1993), güneyde Sparkbrook, batıda Laydwood (Anon. 1990) ve doğuda Nechells'e kadar olan bölgelerde yoğun, sağlıklı bir back to back dokusu oluştu.

Birmingham'da back to back konutlar iki veya üç katlı olup, konutların yaşama mekanlarının kapısı direkt avluya veya caddeye açılmaktadır. Yaşama mekanı aynı zamanda tüm günlük aktivitelerin - yaşama, oturma, yeme, çalışma gibi - geçirildiği bir mekandı (Şekil 9). Konutlarda giriş katında odaların arkası kilerle sonlanmaktaydı. Üst kata dik, dar ve sarmal bir merdivenle ulaşıldığında yaşama mekanı büyüklüğünde ikinci bir odayla karşılaşılmaktadır. Üst kattaki

odalar da alt kattaki yaşama mekanları gibi tek bir cepheden havalandırılmaktadır.

Böylesi sınırlı ve sağlıksız mekanlarda yaşamak zorunluluğu komşuluk ilişkilerinde olsun, aile yaşamında olsun pek çok sorunu birlikte getirmiştir. Çünkü ortak mekanların kullanımı, çocukların sürekli sokaklarda olması, kamu için ortak alanların olmayışı toplum yaşantısına tüm olumsuzluklarıyla yansımaktaydı (Fenter, M. F. 1960). Yaşamsal mekanlardaki tüm olumsuzluklar yoğun nüfusla da bir araya gelince, bir zamanların bu küçük İngiliz kasabası, yaşanmaz bir endüstri şehri olmuştur.

Artan konut talebini en düşük maliyet ve maksimum kar amacıyla çözmeye çalışan müteahhitler inşaatlarda oldukça kötü malzemeler kullandılar. Örneğin harç için kum yerine genelde pislikten oluşan çamur kullanılıyordu. Sıva içine at kılı katılarak yapılıyordu. Konutları birbirinden ayırmak için inşaa edilen duvarlar tek tuğlayla örülüyordu (Chinn, C. 1994), (Anon. 1995). Çatı kaplamasında arduvaz taş plakalar, yer döşemesi, kapı ve pencerelerde ahşap, iç mekan duvar ve tavan kaplamasında ilk örneklerde çamur ve atkılı karışımı sıva daha sonraları ise alçı sıva kullanılıyordu. Taş işçiliği ise sadece pencere damlalıkları ve kapı eşiklerinde yer alıyordu.

Şekil 9. Tipik bir back to back konut planı.

İngiltere genelinde hızlı endüstrileşmenin faturası sağlıksız ve plansız kentleşme olarak yaşanmaya başlandı (Şekil 10). Manchester ve Glasgow'da olduğu gibi yaşam koşulları Birmingham'da da korkutucu bir hal almıştı. Ölüm oranları yükselmiş, bulaşıcı hastalıklar kol gezer olmuştu. Halk sağlığı ofisinden Dr. Robertson'un 1918'de yapmış olduğu araştırma ishal, kızamık, zatürre, bronşit gibi bulaşıcı hastalıkların son derece yaygın olduğunu göstermiştir (Chinn, C. 1993).

Yapılan araştırmalarda 1871 - 1875 yılları arasındaki ölüm oranları %25.2 olarak tesbit edilmiştir. 1914'de yapılan bir diğer araştırmada 43.366 adet back to back konutta yeni doğan 1000 adet bebekten 1 yaşına gelemeden 331'inin öldüğü tesbit edilmiştir. Bu oran banliyölerle kıyaslandığında, 2 kat daha fazla çocuk ölümüyle karşılaştığını göstermektedir (Chinn, C. 1991).

Şekil 10 . 1920 öncesi bir back to back konutun avlusunu paylaşan insanlar .

Bu salgın hastalıkların temel sebebi, kentin sağlıksız bir planla konutlaşmasıydı. Örneğin lağım ve küller Tame ve Saltley nehirlerine pompalanıyordu. Bu da içme suyunda büyük kirlenmeyi ve bulaşıcı hastalıkları beraberinde getiriyordu. Yapılan pekçok araştırmadan sonra, sonunda hükümet acil olarak şehrin bu sorununu ele aldı ve 1861'de "Improvement Act" (Gelişim Yasası) 'nı yayınladı. Böylece meclis ilk defa şehrin gelişimi için bir

bütçe ayırmış oluyordu. Bir diğer kurum olan “ Public Works Committee ” (Kamu Hizmetleri Komitesi) ’ de çeşitli çalışmalarla kentin kanalizasyon problemine katkıda bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi Tame Valley bölgesinde arsa satın alınarak kanalizasyon arıtma tesisleri kurulması önerisidir.

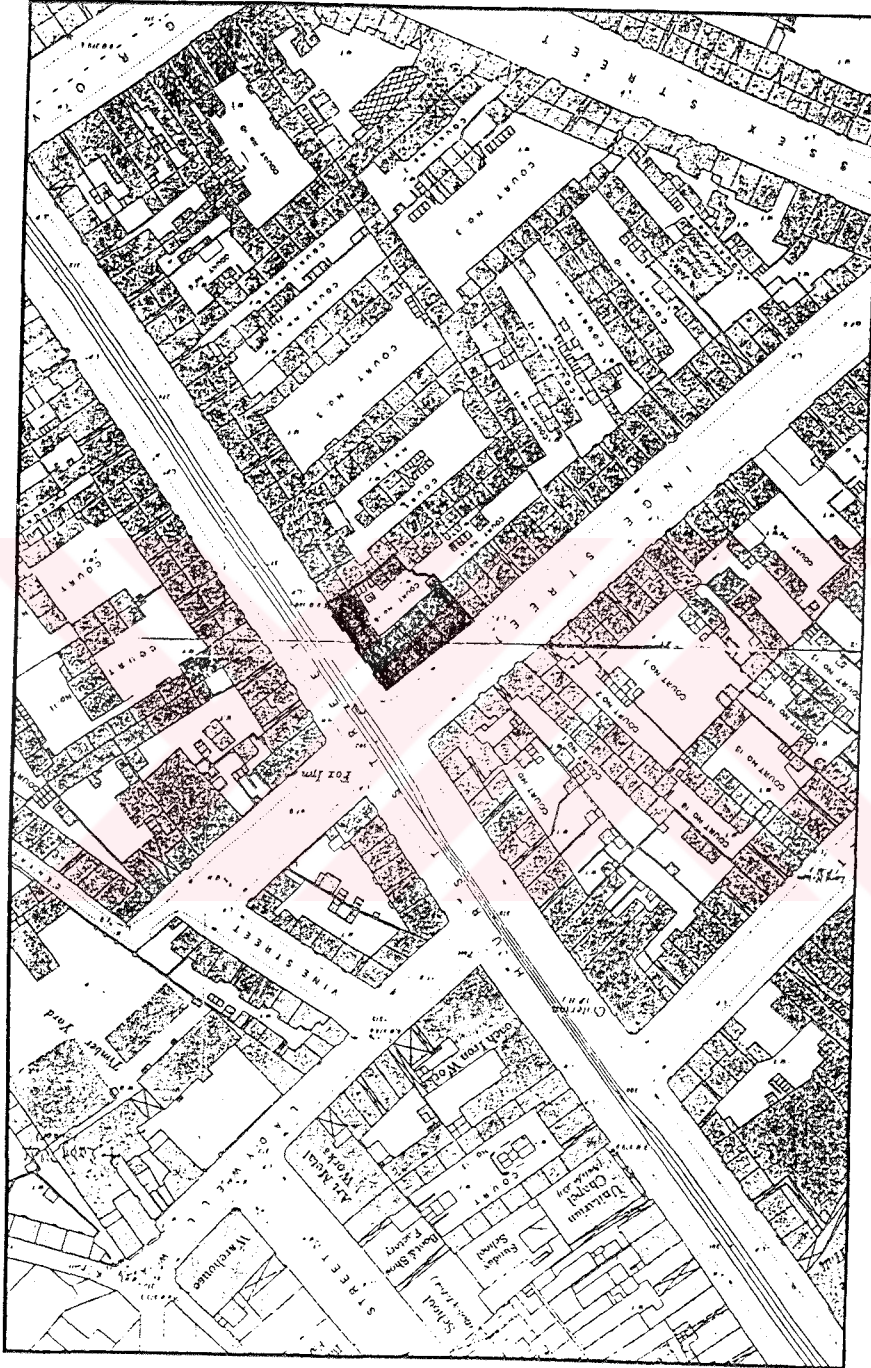
Aslında Birmingham, üretim birimlerini küçük parçalar halinde şehir merkezinden dışarıya doğru Manchester ve Glasgow’dan farklı olarak daha önce taşımaya başlamıştır. Bu da Birmingham’a diğer şehirlerden daha farklı bir sosyal devingenlik getirmiştir. Joseph Chamberlain’in belediye başkanlığı (1873) bu süreci daha da hızlandırmıştır. İlk olarak şehrin doğal gaz ve su ihtiyacı çözülmüştür. 1875’ de “ Artisan’s Dwelling Act ” ile istimlak yetkisinin yerel yönetimlere verilmesi, Chamberlain’in reformist düşüncelerini uygulamaya geçirmesinde çok önemli olmuştur. Bu yasa şehir içindeki sağlıksız bölgelerdeki konutların satın alınmasını zorunlu kılıyordu. Fakat ilginç olarak bu yasa meclise konut yapmak için yetki vermiyordu. Böylelikle slum bölgelerinin ıslahı ancak varolan konut stoğunun yenilenmesi ve sağlık şartlarının düzeltilmesi ile mümkün olabiliyordu. Bu yeterli olmamakla birlikte yine de kentin sağlıksız gelişimini frenlemede etkili oldu. Bu değişimin en çarpıcı sonucu 1871 - 1875 yılları arasındaki %25.2 olan ölüm oranının 1881 -1885 yılları arasında %20.7’ ye düşmesidir (Anon . 1988).

Bazı bölgelerde toptan yıkımların çevre sağlığı açısından daha iyi olduğuna yenilemelere tercih edilmesi gerektiğine karar verildi. Hatta Birmingham Sağlık Müdürlüğü’nün hazırlamış olduğu bir raporda “ Aston ” çevresindeki konutların gün ışığı alma ve havalandırma açısından son derece sağlıksız olduğundan dolayı toptan yıkılmasını belediyeye önermişti. Fakat yapılan tüm çalışmalara rağmen sağlık problemlerinin çözülememesi sonucu J. Chamberlain 1876 yılında back to back konutların yapılmasını yasaklamıştır (Anon . 1941).

1913 ve 1935 yılları arasında Birmingham Sağlık Müdürlüğü’nün yapmış olduğu bir araştırma Birmingham’daki konutların sağlık standartları açısından durumlarını çok iyi göstermektedir (Anon . 1941).

Konut Kondisyonları	1913	1935	% değişim
Back to back konutlar (ayrı tuvaleti ve suyu olmayan)	43 . 366	38 . 773	% 11
Ayrı tuvaleti olmayan konutlar	58 . 028	51 . 794	% 11
Ayrı suyu olmayan konutlar	42 . 020	13 . 650	% 68

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi hızlı kentleşmenin ne kadar sağlıksız bir çevre yarattığını anlamak mümkün olmaktadır. Her ne kadar geçen sürede yeni back to back konutlar eklenmemiş olsa da, bu süre kenti olumlu bir yönde etkilememiş back to back konutların yeterince azaltılması ve sağaltımı sağlanamamıştır.

Şekil 11. Halen mevcut back to back konut örneğinin kent merkezindeki konumu.

4.1.1. Birmingham’da Halen Mevcut Bir Back to Back Konut Örneği

Birmingham şehir merkezinin güneyinde Inge ailesine ait olan bir grup back to back konut halen mevcuttur. Konutların bulunduğu caddenin adı da Inge ailesinden gelmektedir. Konutların bulunduğu arsa Sir Thomas Goach’ya aittir. 1789’da Sir Thomas Goach müteahhit John Willmore’a arsasını kiralamıştır. Müteahhit ve varisleri arasında bir takım eklemelerle değişikliklere uğrayan konutlar 1830 ve 1831 yılları arasında tamamlanarak kiraya verilmiştir (Anon. 1995).

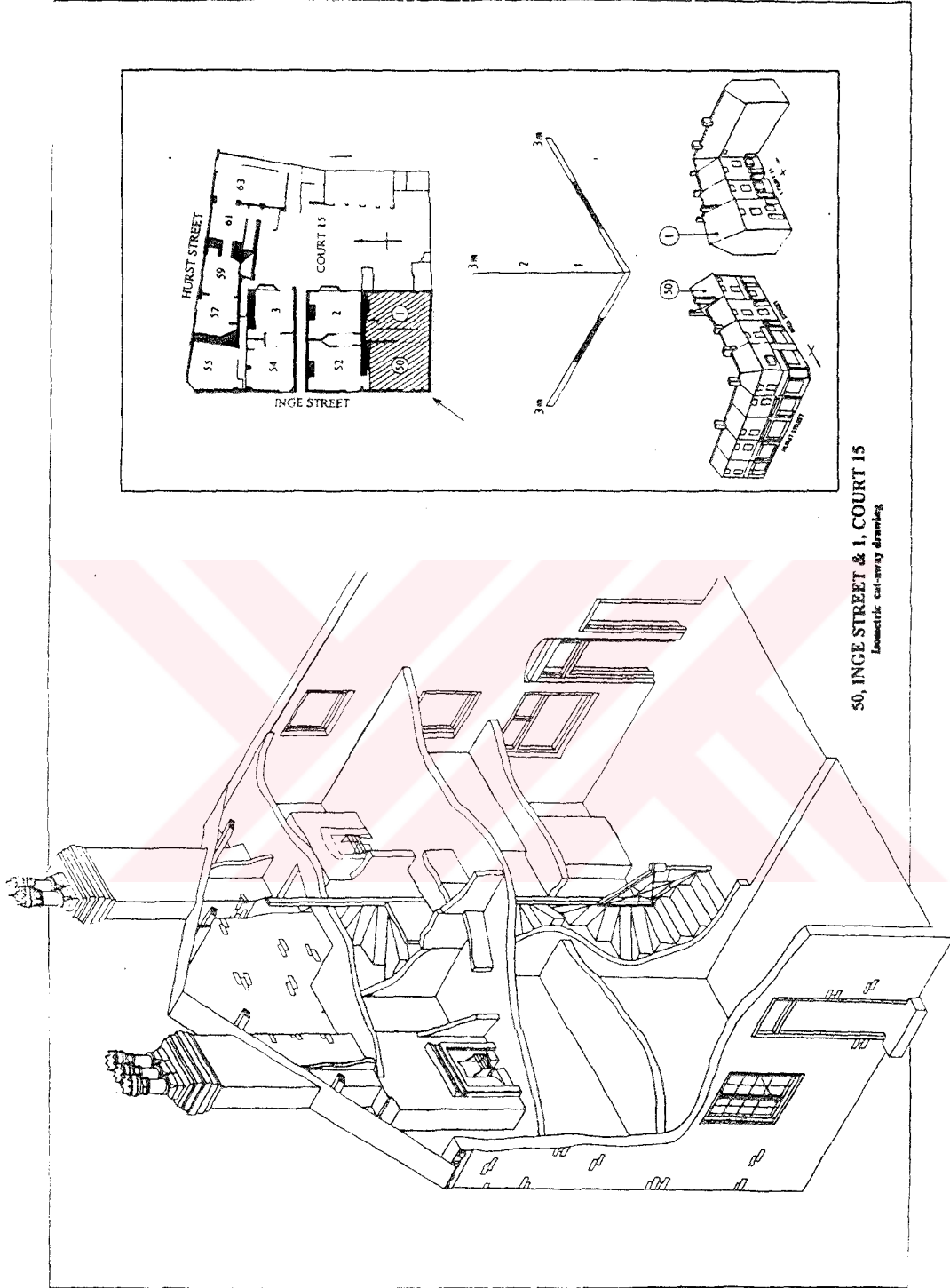
Bu konutlarda oturan ailelerin hünerli zanaatkarlar olduğu bilinmektedir. Çünkü o dönemde, bu konutların kiralari göçle gelen nitelsiz işçiler için oldukça yüksekti. 20. yüzyılın başlarında İngiltere genelinde yaşanan, giriş katlarının dükkan veya atölyeye çevrilmesi akımından bu konutlar da nasiplerini alarak birtakım değişimlere uğramışlardır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başları yaşanan slum (sağlıksız yerleşim) temizleme operasyonlarında, onbinlerce back to back konut sağlık standartlarına bakılmaksızın yıkılmasına rağmen Court 15 her nasılsa gözden kaçmıştır (Anon. 1973) (Şekil 11).

Günümüze kadar ulaşan bu back to back konut grubunda 11 adet konut bulunmaktadır. Bunların 3 tanesi avluya bakarken diğer 9 adedinin cephesi caddelere açılmaktadır.

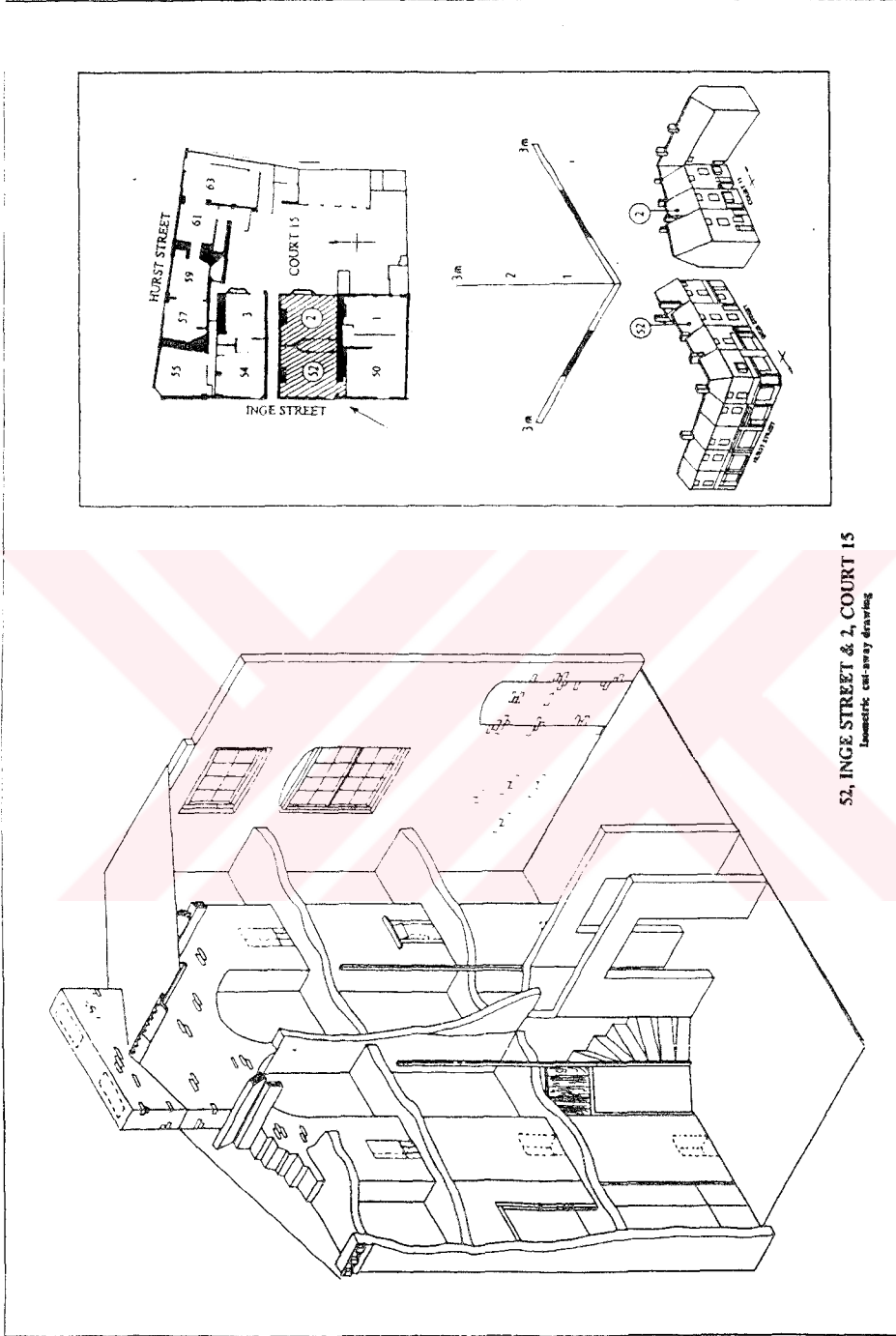
No 50 / 1 : Bu konut grubunda yer alan en geniş ve en uzun binadır. Eldeki verilere göre ilk bu konutun yapıldığına ve o dönemdeki en ilginç yapılardan biri olduğuna inanılıyor. Çünkü bu binada sadece tek bir ailenin oturduğu tesbit edilmiştir (genelde back to back konutları birçok aile paylaşırdı). Üç katlı ve şaşırtıcı olarak çatı katı da mevcut olan binada, mevcut merdivenin yerinin değiştirildiği, bodrum katının da doldurulduğu tesbit edilmiştir. Cadde cephesi 5,8 m. uzunluğunda ve 8,4 m. derinliğindedir. İnşaatta kullanılan malzeme kırmızı tuğla, çatıda da arduvaz kaplamadır (Şekil 12).

No 52 / 2 : Bu 3 katlı bina 4,5 m. uzunluğunda 8,5 m. derinliğinde ve diğer binalar gibi kırmızı tuğladan inşaa edilmiştir. Plan olarak no 50 / 1 deki back to back konutun simetriğidir. Şekil 13’de de görüldüğü gibi binanın orjinal girişi (güneyden) sağ duvardan olmasına rağmen bu giriş daha sonra örülerek kapatılmıştır. No 50 / 1 gibi her katta bir oda bulunmaktadır. Bu konutun da bodrumunun daha sonra doldurulduğu tesbit edilmiştir. Dönemin tüm konutları gibi bu back to back konutların da giriş katları mutfak ve yaşama, üst katları ise yatak odaları olarak kullanılmıştır. İleriki dönemlerde gaz ve elektiriğin bağlanması ve diğer ticari sebeplerden dolayı bir takım değişimlere de uğramıştır (Şekil 13).

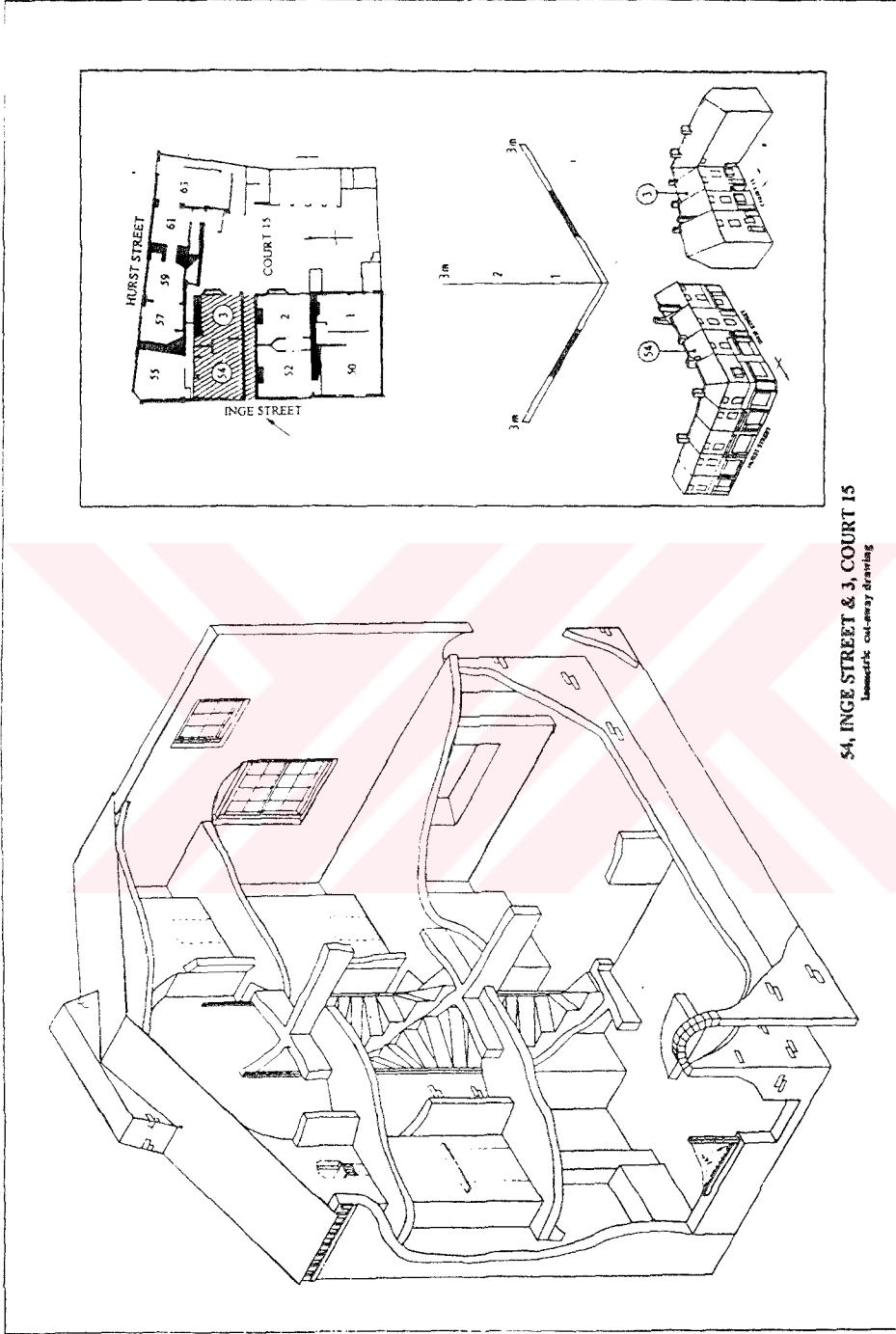
No 54 / 3 : Bu binada diğerleri gibi 5 m. uzunluğunda, 8 m. derinliğinde ve 3 katlıdır. Hemen yanından geçen tünelle avluya bağlanmaktadır. Bu tünelin girişi Inge St. caddesi üzerindedir. Fakat daha sonra buradaki iki konut çeşitli tadilatlarla tek bir ailenin yaşayacağı şekle dönüştürülmüştür (Şekil 14).

Şekil 12. 50/1 nolu back to back konut örneği

Şekil 13. 52/2 nolu back to back konut örneği

Şekil 14. 54/3 nolu back to back konut örneği

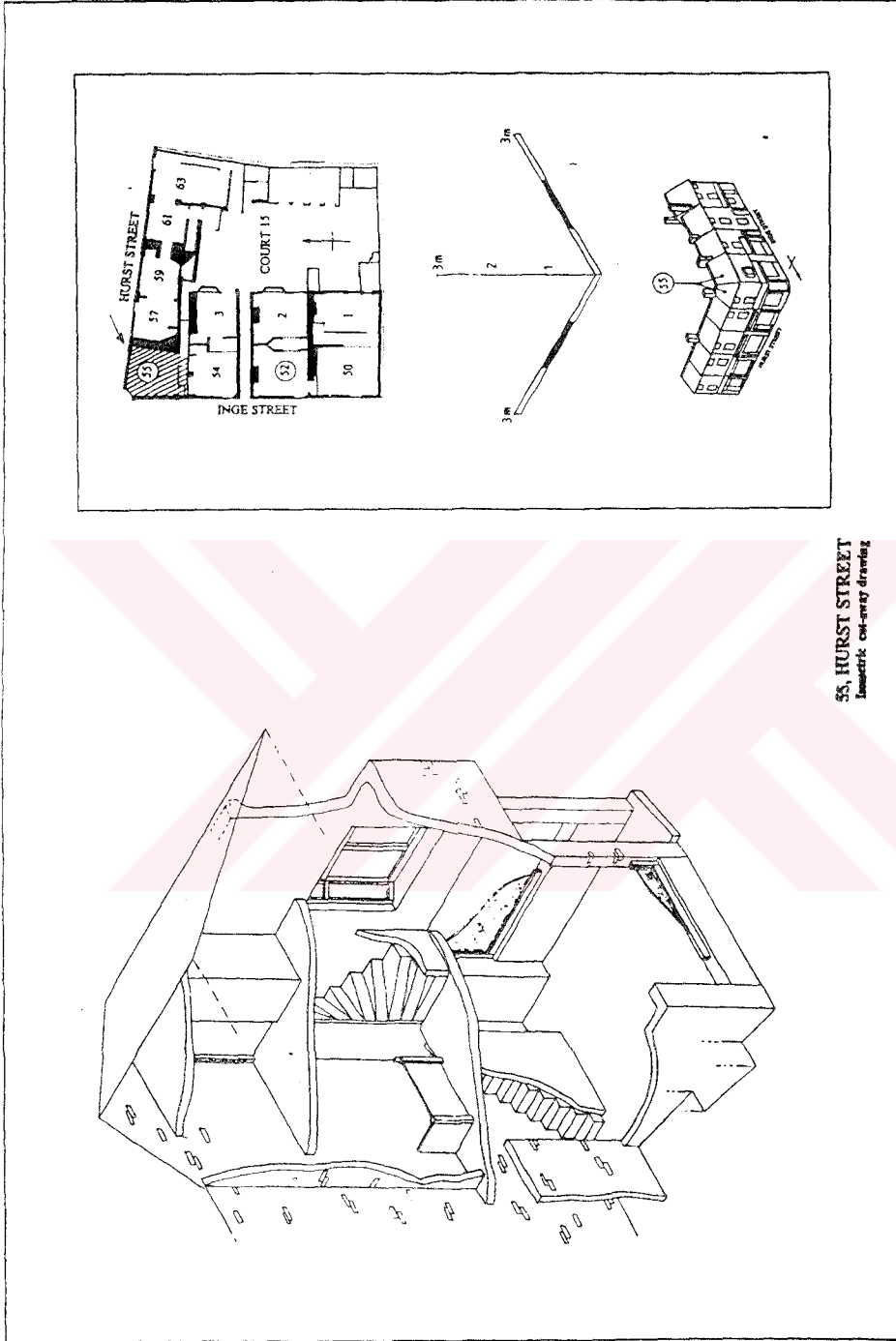
No 55 : Köşede yer alan bu konut “ Blind Back ” olarak isimlendirilmektedir. Çünkü arkasında simetrik eşi yoktur. Üç yanı konutla çevrili bu evde avluya iki konut arasındaki bir tünelle ulaşılmaktadır. Back to back konutlardan daha sonra yapıldığı bilinmektedir. Plan şeması diğer konutlarla hemen hemen aynıdır . 20 m. yüksekliği 4,6 m. derinliği mevcuttur. Günümüze kadar pekçok değişimle ulaşmıştır (Şekil 15).

No 57 : Diğer konutlarla kıyaslandığında asimetrik bir planlaması olduğu görülmektedir. Çünkü Inge St. caddesi üzerindeki diğer back to back konutlara arka cephesi paralel olarak inşaa edilmiştir. Bu asimetrik planlama merdiven için problem olmuştur. Dolayısıyla üst kata çıkan merdiven diğer konutlardan daha geniş olmuştur. Girişte bundan sonraki konutlarda da göreceğimiz gibi vitrin mevcuttur ve her konutta olduğu gibi arkadan tünelle avluya bağlanmaktadır (Şekil 16).

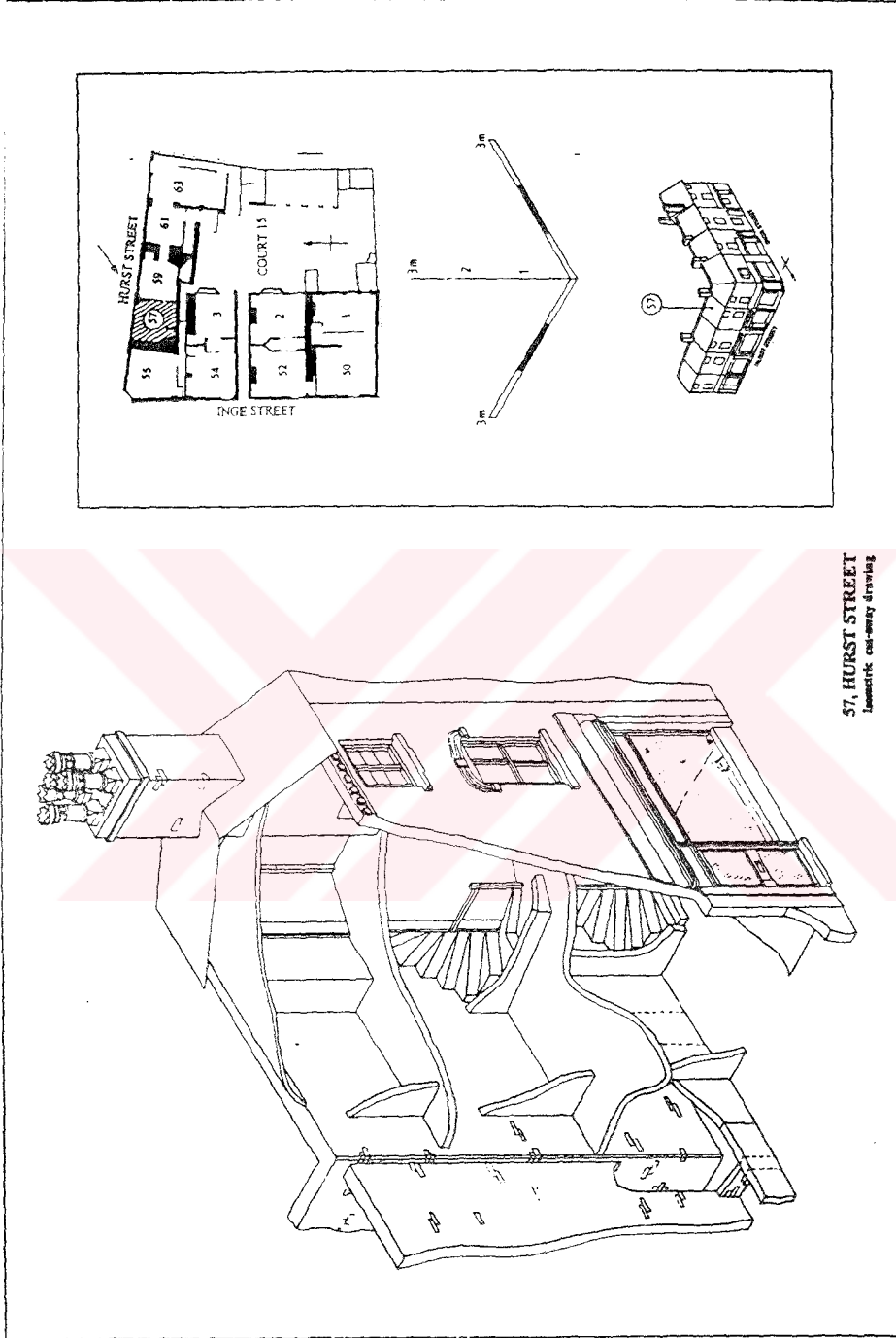
No 59 : 57 nolu konutun hemen yanında yer almaktadır. Plan özellikleriyle de benzeyen bu konut 20. yüzyılın vitrinli cephelerinden etkilenerek değişimlere uğramış ve daha sonra ticari sebeplerden dolayı dükkanın genişletilmesi için 57 no'lu konutla arasındaki duvar yıkılmıştır (Şekil 17).

No 61 / 63 : Hurst St. caddesi üzerindeki diğer konutlar gibi alt katları dükkan olarak kullanılan 61 ve 63 nolu evler dönemin karakteristik özelliği olan back to back konutların tüm özelliklerini yansıtmaktadırlar. Tünellerle avluya bağlanan bu konutlarda diğerleri gibi 3 katlı ve her katta birer oda bulunmaktadır (Şekil 18 - 19).

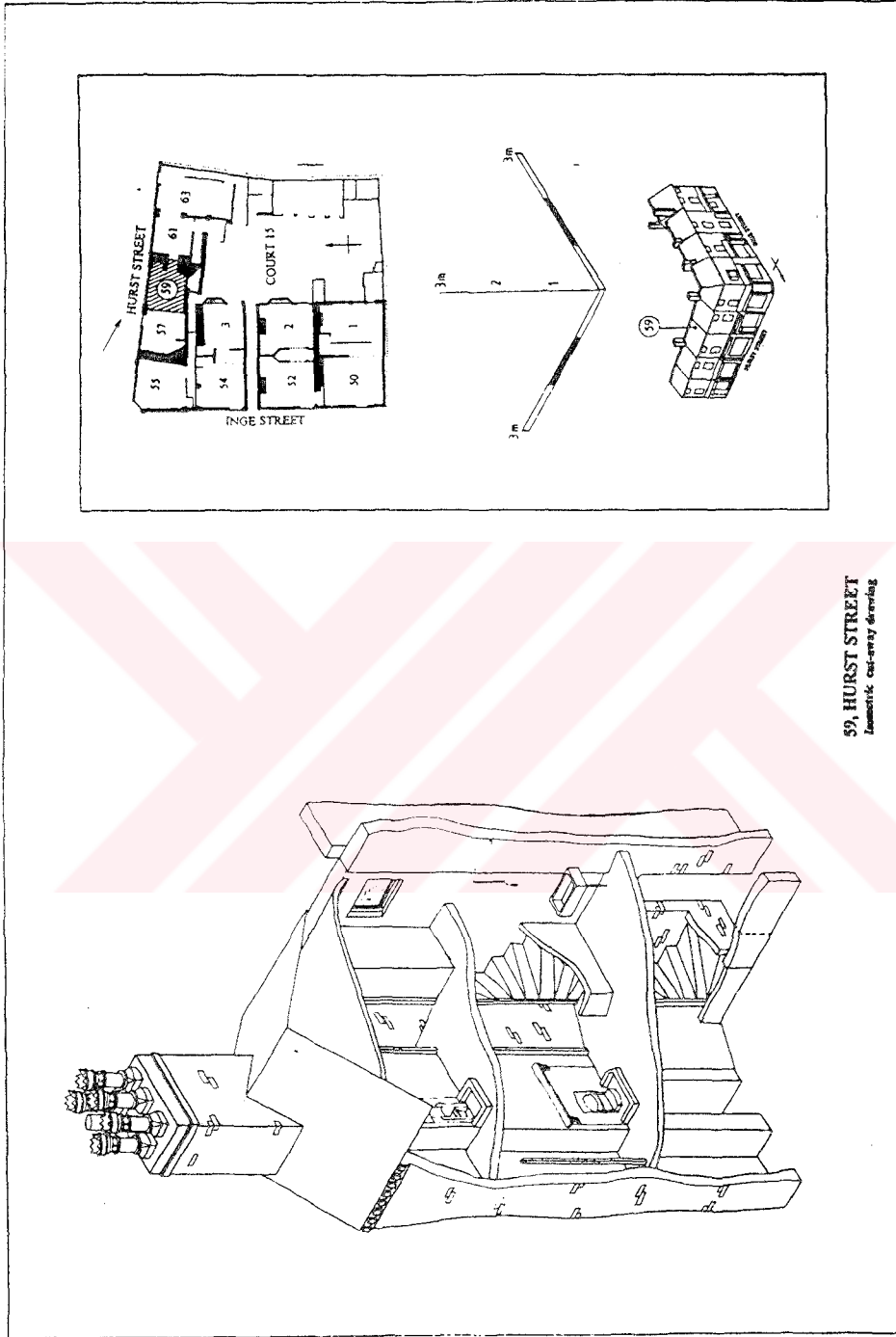
Bu binaları strüktürel olarak incelediğimizde hepsinin konut olarak yapıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz . Fakat zaman içindeki şehrin merkezinden kayan konutlaşma, bu binaların büro ve işmerkezi olarak kullanılmasına neden olmuştur. Günümüzde koruma kapsamına alınan bu binalar şehir merkezindeki bir zamanlar yaşananları yansıtan bir belge olarak yer almaktadır (Anon . 1995) .

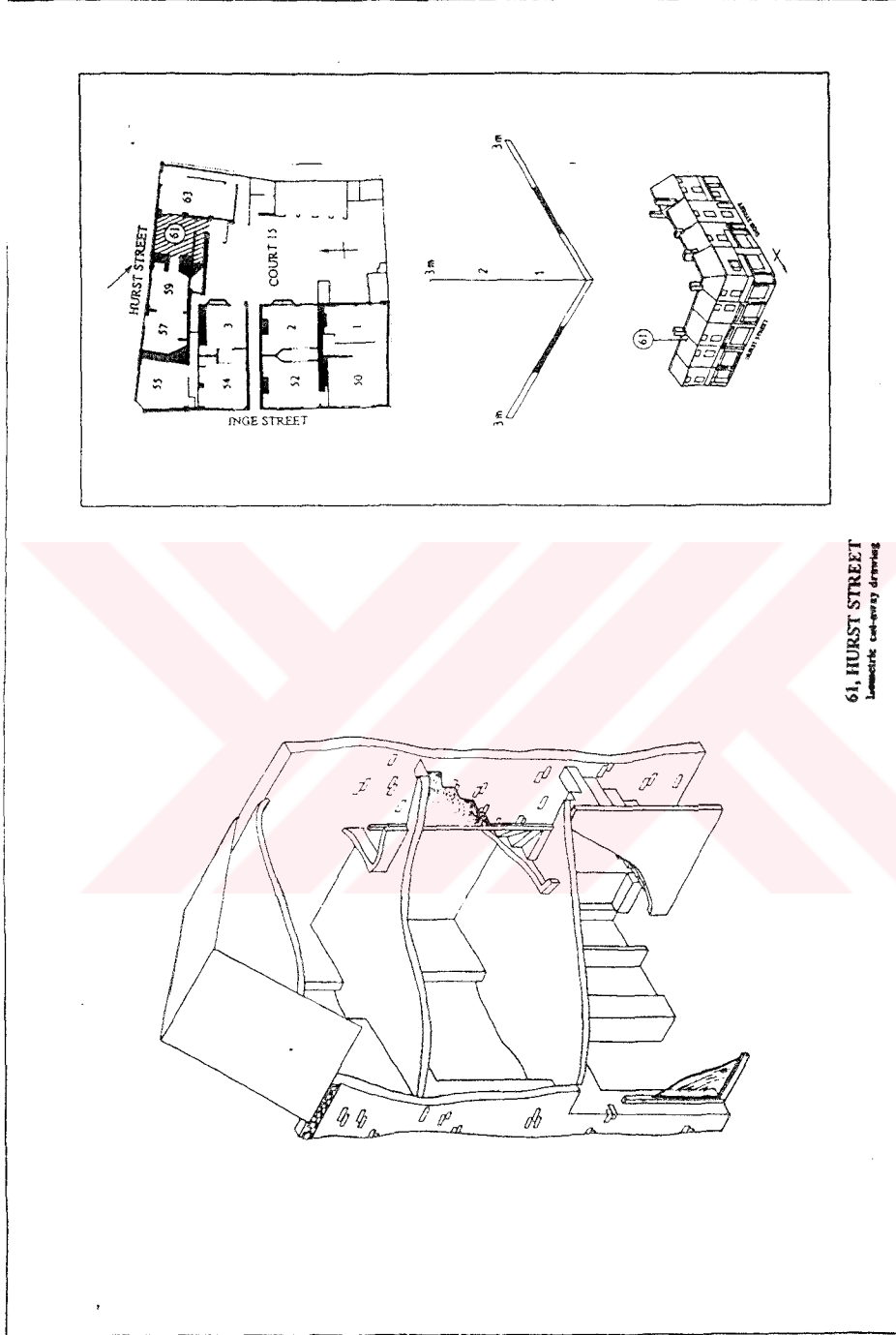
Şekil 15. 55 nolu back to back konut örneği

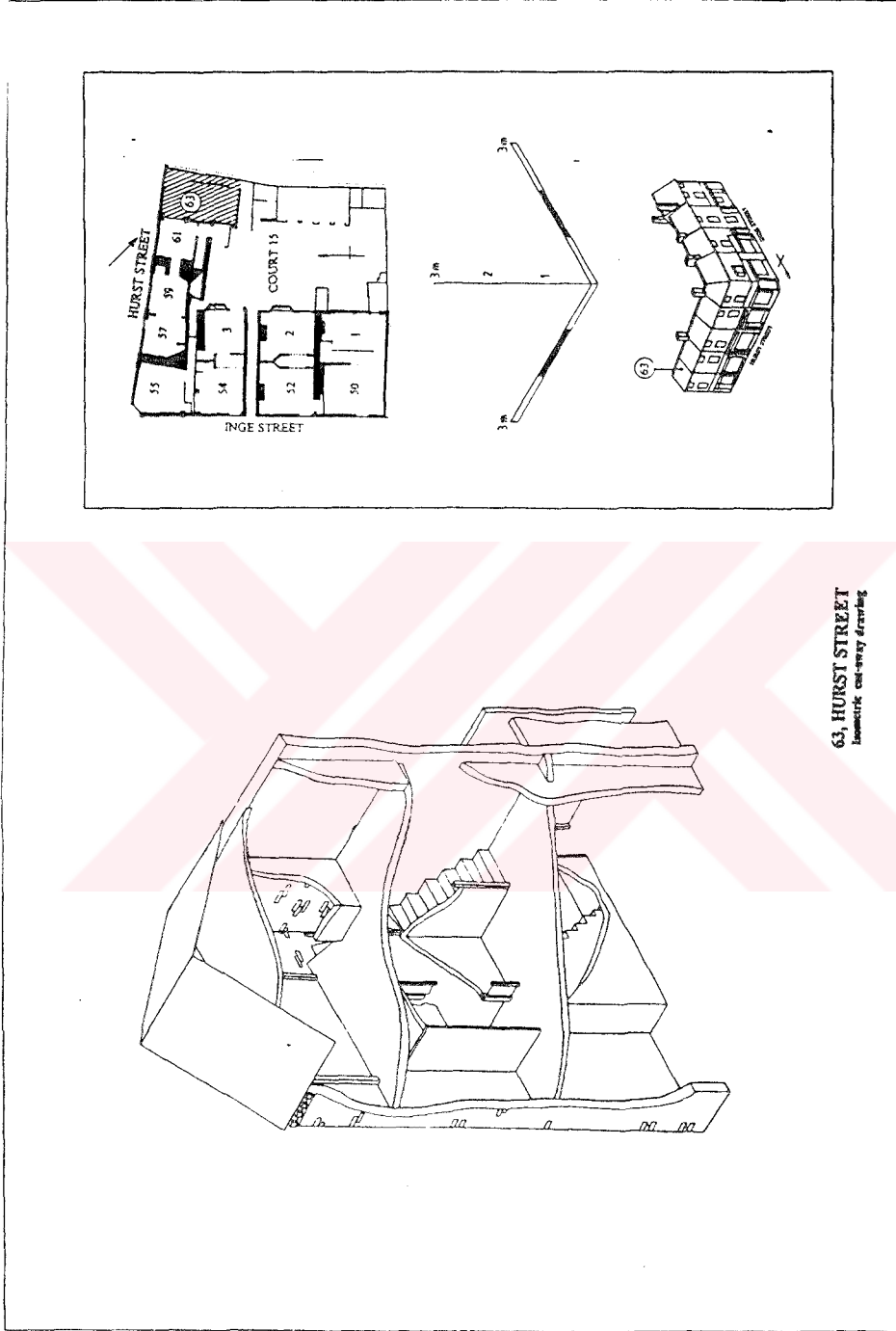
Şekil 16. 57 nolu back to back konut örneği

Şekil 17. 59 nolu back to back konut örneği

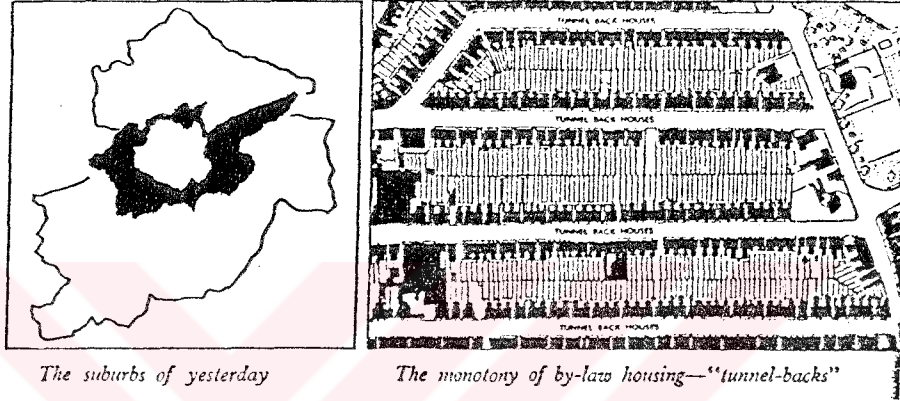
Şekil 18. 61 nolu back to back konut örneği

Şekil 19. 63 nolu back to back konut örneği

4.2. Tunnel - Back Konutlar

1860' dan itibaren spekülasyonu hedefleyen müteahhitler, gelir düzeyi yüksek ücretliler için şehir merkezinin hemen dışındaki, orta kuşak dediğimiz bölgede (Şekil 20) Tunnel - Back konut tipinde daha gelişmiş konutlar üretmeye başladılar. Aslında bu gelişim fabrikatörler tarafından da desteklendi. Çünkü bisiklet, tramvay veya trenle ulaşım artık mümkün olmaktadır.

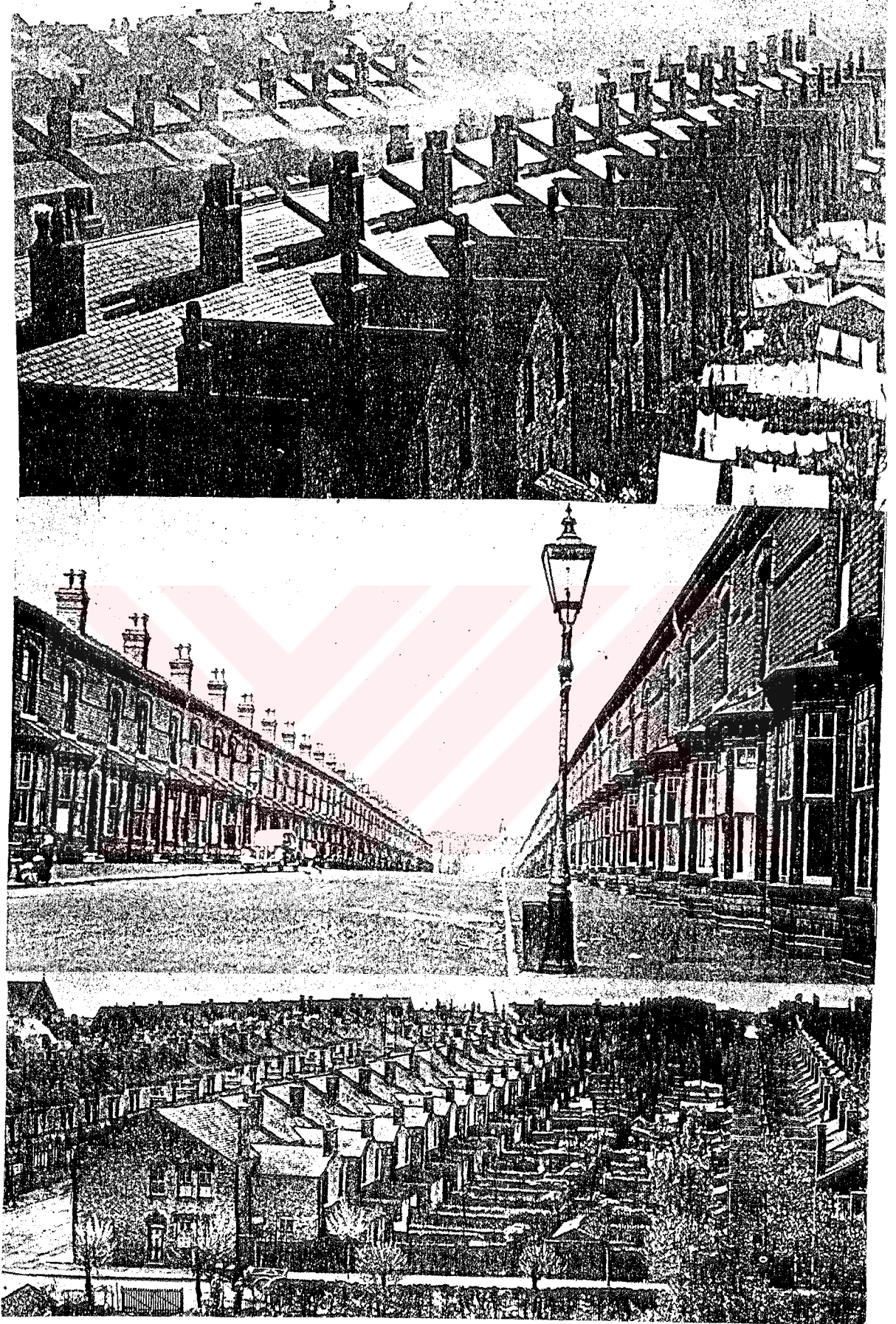
Şekil 20. Orta kuşak ve konut dokusu.

Tunnel - Back konutlar sıra ev biçiminde, dar, uzun bir parselde yerleşmiş birbirine paralel, iki sıranın arka bahçeleri arasında bir patika bulunan yerleşim düzenleridir (Şekil 21). Tunnel - back konutlarda giriş katında salon, oturma odası, mutfak, konutun geriye bahçeye doğru tünel şeklindeki uzantısında da soğukluk ve tuvalet yerliyordu. Üst katta da odalar bulunmaktaydı (Şekil 22). Fakat bu büyük gelişimlere rağmen işçi sınıfının en büyük özlemi olan bahçe çok azında bulunmaktaydı. Banyoyu bu konutlarda henüz görmemekteyiz. Bazılarının ön cephesinde bulunan çıkmalı (cumbalı) pencereler sakinlerin yüksek statüsünün sembolleriydi (Anon. 1989).

Tunnel - Back konutlarda kullanılan yapı malzemeleri ve teknolojisi back to back konutlara göre büyük değişiklik göstermemektedir. Sadece kullanılan malzeme ve işçilik kalitesinde artış gözlenmektedir.

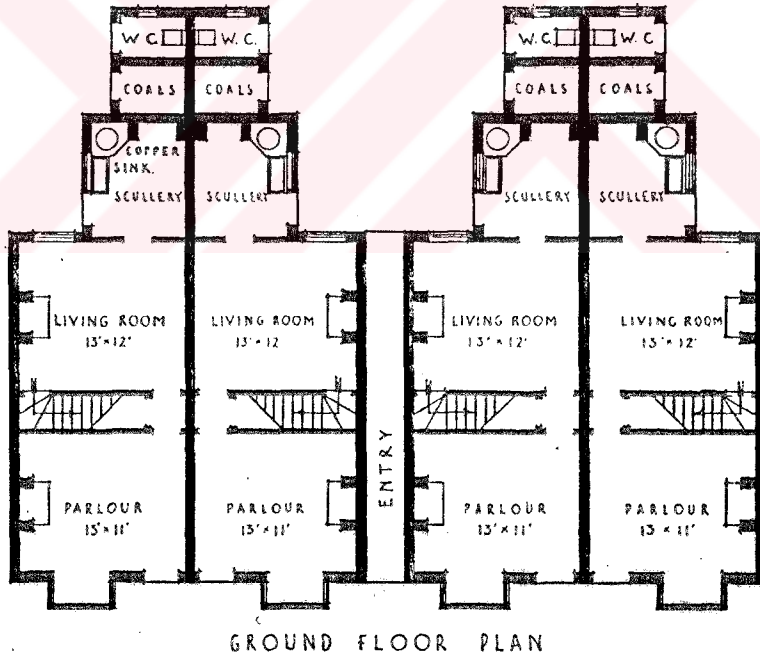
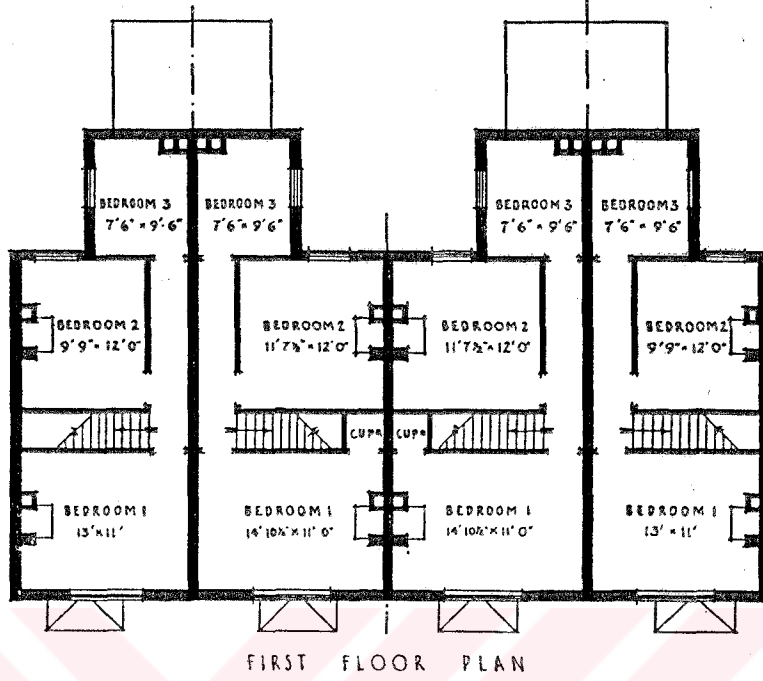
Bu konutlara olan göçle şehir merkezi fakir ve düzenli bir işi olmayan işçi kesimine terk edilmeye başlandı. Konut reformlarına rağmen, back to back' lerin çevresindeki kuşakta gelişen tunnel - back konutlar da monoton ve kasvetli bir görünüme sahiplerdi (Haywood, W. 1918).

Gelişen endüstri, şehri giderek daha fazla yaşanmaz bir hale getiriyordu. "Housing and Town Planning Act" (Konut ve Şehir Planlaması Kanunu) ile 1909 ve 1911 yılları arasında back to back konutların yıkımı arttı. Fakat dar

Şekil 21. Tunnel-back konutlardan görüşler

TUNNEL-BACK HOUSES

Şekil 22. Tipik bir Tunnel-back konut planı

gelirli kesim banliyölere taşınmadığı için şehir merkezi daha da kalabalıklaştı. Beraberinde kiralar hızla yükselmeye başladı. Burada hemen bir konuyu tekrar hatırlatalım; daha önce de belirtildiği gibi, İngiltere genelinde toprak mülkiyeti kır aristokrasisinin elinde olduğundan halk çoğunlukla, kiralık konutlarda oturmaktaydı. 1938’ de Birmingham’da yapılan bir araştırma zonlara göre konut mülkiyet biçimlerini şöyle göstermektedir :

Zonlar	Kiralık konutlarda oturanlar	Kendi mülkünde oturanlar
Şehir Merkezi	% 98 . 9	% 1 . 1
Orta Kuşak	% 93 . 8	% 6 . 2
Dış Kuşak	% 77 . 1	% 22 . 9
Toplam	% 86 . 0	% 14 . 0

(Anon . 1941)

Aslında bu tablo bize gerçekten şehir gelişimi ile ilgili çok önemli ipuçları vermektedir. İlk olarak kent merkezinden dışa açıldıkça konutlarda oturan insanların daha yüksek bir gelir düzeyine sahip olduklarını, dolayısıyla beceri sahibi, uzmanlaşmış işçiler olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca dışa açıldıkça konut standartlarının geliştiğini de anlamaktayız. 19. yüzyıl sonlarında ulaşım araçlarındaki gelişim de merkezde sıkışan kentin orta kuşağa yayılmasını destekledi .

4 . 3 . Bye - Law (Kanun Hükmünde) Konutlar

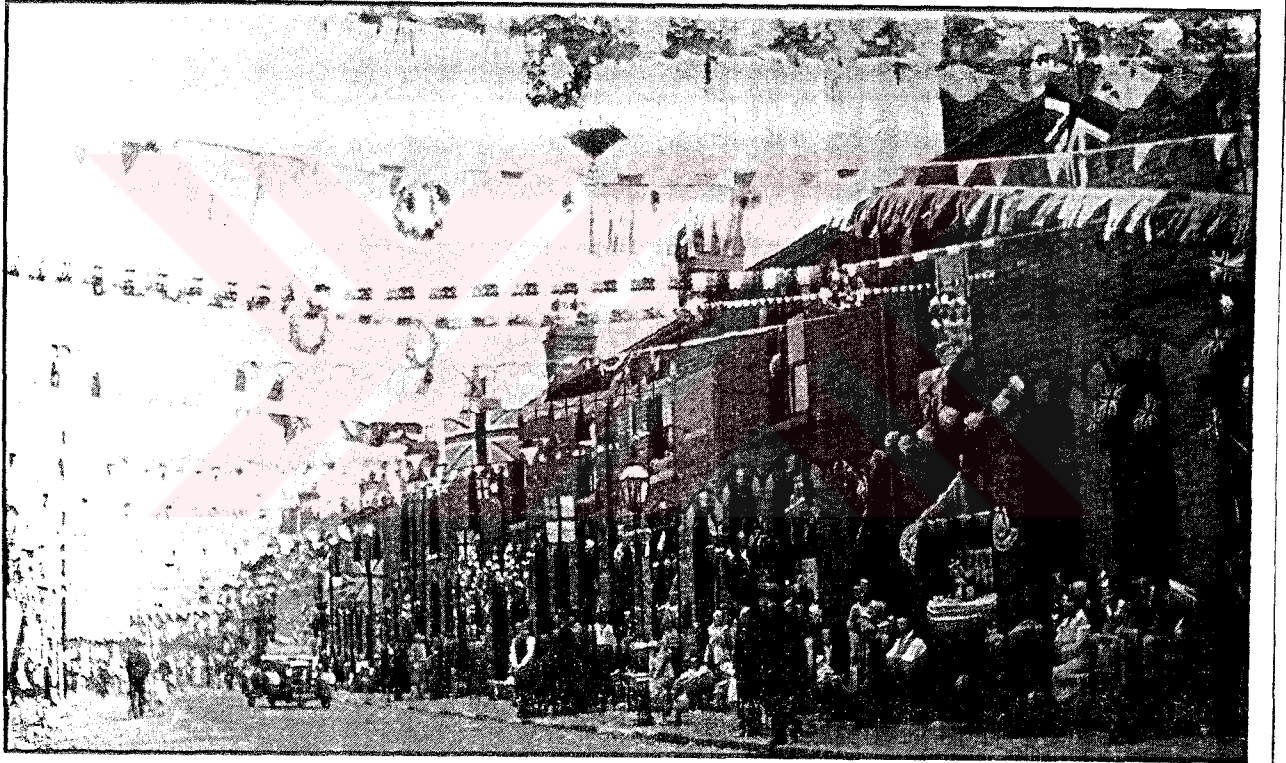
1830’ lardan bu yana endüstrileşen İngiltere’ de bazı politikacılar, doktorlar ve üst düzey memurlar kötü inşaa edilmiş konutların insan sağlığına zararları üzerine ilgilenmeye başladılar. Sonuçta bazı meclis üyeleri bye - law konutlara geçilerek konut yapımının düzenlenmesinde önyak oldular. Bu yasalar Cellar Dwelling (bodrum yerleşimi) ve back to back’ lerin yapılmasını yasaklıyor, adi ve çürük malzeme kullanılmasını da engellemeyi amaçlıyorlardı.

Genel yerleşim olarak tunnel - back konutlarla aynı özelliği göstermekle birlikte bye - law konutlarda, tunnel - back evlerin arkasındaki tünel şeklinde uzayan ekiimler yani mutfak, tuvalet vb. evin içine alınıyordu. Bunda amaç evin daha iyi güneş alması ve sağlık koşullarının iyileştirilmesiydi. bye - law konutlarda genelde 3 yatak odası yukarıda, 3 oda da aşağıda bulunmaktaydı. Bu planlamayla 1 acre’ye (0.404 ha) maksimum 20 ile 30 arası konut yerleştirilebiliyordu (Şekil 23).

Bu konutların yapı malzemeleri konusundaki yenilikleri sadece kullanılan malzemelere belli standartların getirilmesi şeklinde oldu .

Bu yasal düzenleme orta ölçekli inşaat firmalarının aleyhine işledi. Çünkü yüksek gelirli işçi sınıfı daha geniş ve daha iyi inşaa edilmiş konutları talep ediyordu. Oysa orta ölçekli inşaat firmaları kar edebilmek için sınırlı alana çok sayıda ve düşük kalitede konut yapmakta ve böylelikle de bu sınıfın beklentilerine yanıt verememekteydiler.

Birmingham'da bye-law ve tunnel-back konutların çoğu 1876 ve 1919 yılları arasında yapılmıştır. Bu konutlar Aston, Balsall Heath, Lozells, Saltley, Sparkbrook, Sparkhill, Great Bordesly Green, Small Heath ve Handsworth civarındaydı (Anon. 1993). Bu orta kuşak konutları her ne kadar yetersiz olsalar da giderek önem kazanmaya başladılar. Çünkü 1895'e gelindiğinde 653 adet sağlıksız back to back konut yıkılmış buna karşılık sadece 62 konut inşaa edilmişti (Joyce, F. 1977).

Şekil 23 . 1935' de V. George için düzenlenen törende Sparkbrook bölgesindeki Bye-law konut dokusu .

Aslında 19. yüzyılda manzara tüm bu çabalara rağmen oldukça kötüydü. Belediye yıktığı konutların yerine yeterli konutu üretmiyordu. Bye-law ve tunnel-back konutlarda oturan işçi sınıfı daha iyilerinin beklentisi içinde iken düşük gelirli işçi sınıfı tam tersine daha ucuz konutlar talep etmekteydi.

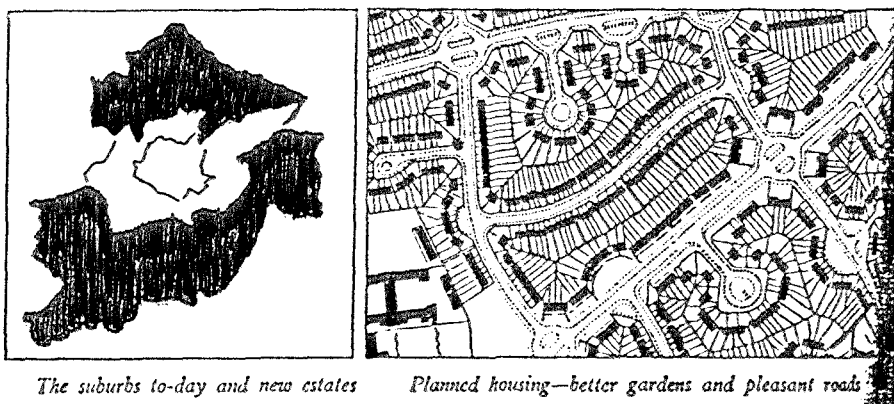
1901' de kurulmuş olan yeni konutlar komitesi başkanlığını yürüten Nettlefold toptan yıkımlara karşıydı. Çözüm önerisi olarak da, nüfusun banliyölere

yayılmasını öneriyordu. Nettlefold gibi konut politikasına farklı yaklaşan bazı meclis üyeleri 1905’ de Almanya’ yı ziyaret ettiler. Bu ziyaret sonucu Almanya’da farklı boyuttaki tüm şehirler için gelecekteki gelişimlerini gösteren “ Kent Gelişim Planlarını ” incelediler. Komite dönüşünde ilk iş olarak yeni gelişen alanların kontrolü , konutların daha iyi yerleşimi ve yolların daha sağlıklı kurgulanabilmesi için kent gelişim planlarının hazırlanmasını önerdi. Böylece Birmingham birdenbire ülkede merkezi otoritenin kent planlaması prensiplerini benimsediği ilk şehir olmuştur. Bu çalışmalara 1909’ daki “ Housing and Town Planning Act ” (Konut ve Kentsel Planlama Kanunları) ’da eklenince gelişim yasayla da desteklenmiş oldu. Bu düzenlemelerde özel girişimin desteklenmesi yoluyla işçi sınıfına konut yapılması ve kiralarn tekrar düzenlenmesi de sağlandı.

O güne dek özel girişim kötü örneklerin mimariyken, bundan sonra ideal örneklere öncülük etmeye başlamıştır. Bunun en güzel örnekleri ileride de detaylı işlenecek olan Bournville Village, Austin Village ve Ideal Village’ dir.

4.4. Şehrin Yayılmaya Başlaması ve Bahçe Şehir Hareketi

Kent merkezinin giderek yaşanmaz bir hale gelmesi, kent içindeki kirlilik, kentsel arsaların giderek azalması, ulaşım araçlarının gelişmesi ve endüstrileşmeyle birlikte artan gelir düzeyi o dönemde, pekçok fabrikatöre kent merkezinden, kent dışına doğru uzaklaşmayı düşündürmüştür. Kent içindeki bu çözümsüzlüğü gören fabrikatörlerden bazıları daha planlı bir gelecek amacıyla fabrikalarını şehir dışına taşımış ve işçileri için de sağlıklı konutlar yaptırmaya başlamışlardır. Birmingham’da dış kuşak olarak tanımlanan bölgenin gelişimi de filantropist (iyiliksever, hümanist) fabrikatörlerin önderliğinde ilerlemiştir (Şekil 24).

Şekil 24 . Birmingham dış kuşak genel konut dokusu .

Birmingham 'da geleceği gören bu kişilerden biri de çukolata fabrikası sahibi George Cadbury olmuştur.

4.5.1. Cadbury Ailesi, Quakerism Öğretisi ve Bournville 1879

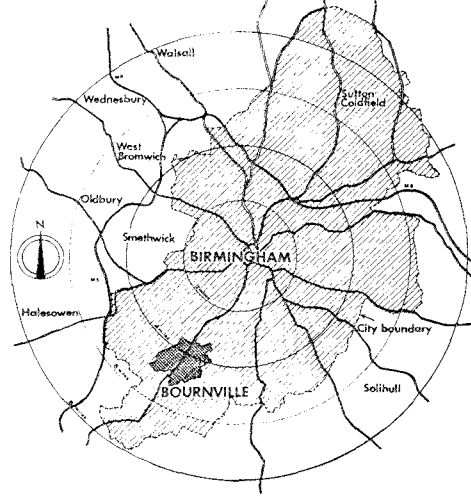
Cadbury kardeşler, George ve Richard Cadbury, Quaker grubunun içinde Edgbaston'da büyüdüler. Quakerism'in (Dostlar Derneği) amacı kardeşlik ve dostluk için tüm insanlara yardımdı. Hristiyanlığın pekçok yönüne karşı çıkan bu grupta örgütlenmiş bir papaz sınıfı gerekmemektedir. Kutsal Kitap dogma kıstası olmaktan çıkmış hayatın bütün hallerinde yol gösteren otorite olarak insan vicdanı benimsenmişti. Quaker'lar özellikle 17. ve 18. yüzyılda Amerika'da (New Jersey ve Boston) ve Anglosakson ülkelerinde güç kazandılar. 20. yüzyılda güç kaybeden Quaker'lar günümüzde 250.000 kişilik örgütlü bir mezhep grubunu oluşturmaktadır. (Meydan Larousse c. 10, 1973). Cadbury'lerin Quakerism öğretisi altında iyi bir eğitim almaları ilerideki başarılarının ve filantropist yapılarının en önemli kaynağı olmuştur.

Cadbury kardeşler 1861'de babalarından kalma kahve, çay ve hardal satımı işine başladılar. Ancak çok çalışmalarına rağmen işleri giderek kötüleşmeye başladı. Richard araştırmacı, George ise Hindistan'da çay yetiştiricisi olmaya karar vermişti. Fakat tam bu yıllarda Hollanda'da saf kakao işlenmeye başlanmıştır. 1860'larda seri üretilmiş çukolata yemek henüz mümkün değilken Cadbury kardeşler bar şeklinde çukolatalar üretmeye başladılar ve böylelikle şansları birden döndü (Gardiner, A. G. 1923).

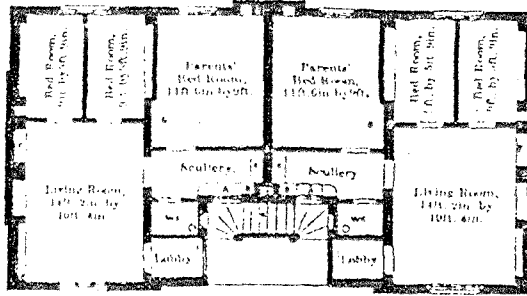
1878'lere gelindiğinde işçi sayıları 2000'lere kadar ulaşmış ve şehir merkezindeki fabrikaları üretim kapasiteleri için yetersiz kalmaya başlamıştı. Bu gelişim doğrultusunda şehir merkezinin 4 mil güneyinde 15 acre (6 ha.)'lık bir alanı satın aldılar (Şekil 25). Bu bölgeye şehir merkezinden bu kadar uzak olmasına rağmen tren ve kanal ile ulaşım kolaylıkla sağlanabiliyordu.

İngiltere genelinde konut probleminin giderek büyümesi Cadbury'ler örneğinde olduğu gibi ülke genelinde politikacıları ve filantropistleri bu doğrultuda yeni fikirler üretmeye itti. Örneğin, Disraeli "Sybil" adlı romanında aydın fabrikatörleri anlattı. 1851'de konut alanında bir prototip oluşturmak amacıyla Hyde Park da açılacak dünya fuarı için Prens Albert, Henry Roberts'a bir konut tipi planlattı (Şekil 26). Bu konut modeli iki katlı, bir merdiven sahanlığından 4 konut birimine ulaşan, ancak dışarıdan bakıldığında tek villa yada ikiz ev tipini andıran işçi konutu modeliydi. Bu tür çalışmalar yukarıda da bahsedildiği gibi 19. yüzyıl İngiltere'sinde kamudan çok filantropist girişimciler etrafında toplanmıştı.

Bu gelişimlerden etkilenen İrlanda'lı bir Quaker olan John Richardson Bressbrook'taki keten fabrikası çalışanlarına özel konutlar inşaa etti. Diğer bir aydın olan Lord Leverhulme fabrikasını Liverpool'un dışına taşıyarak 32 acrelik (12,8 ha) bir alana fabrikasında çalışanlar için doğayla içiçe "Port Sunlight" ı kurdu (Anon. 1938).

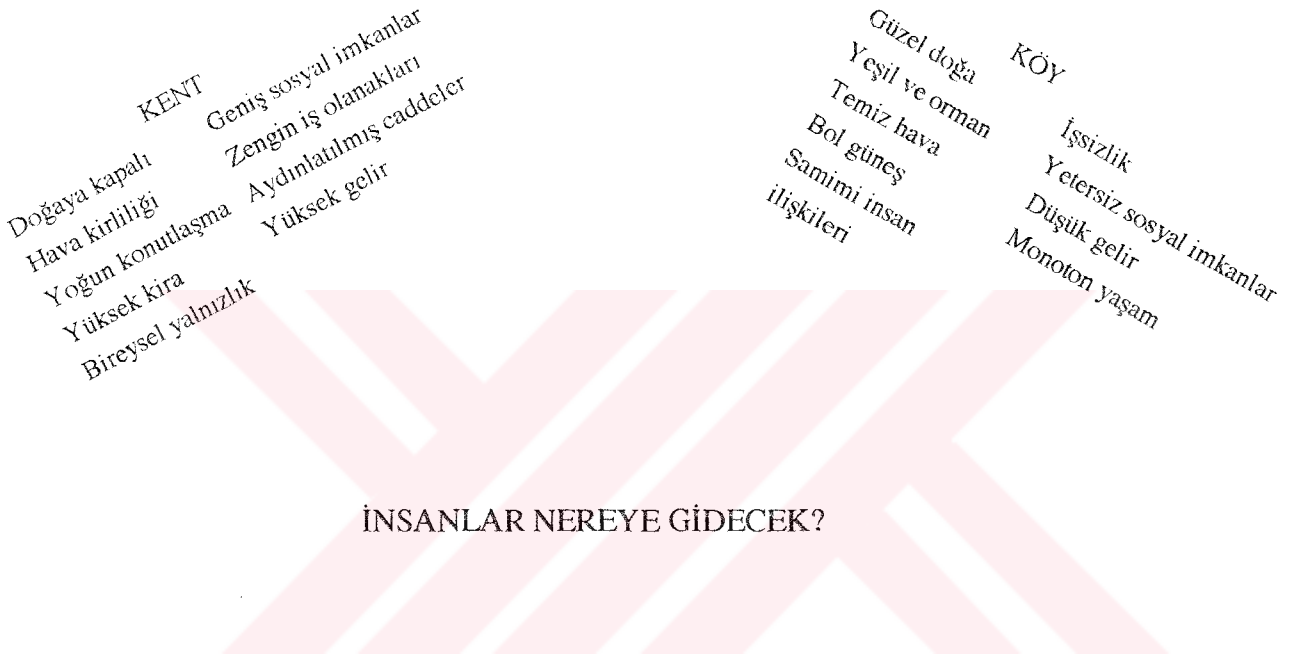

Şekil 25 . Birmingham haritasında Bournville'in yeri.

Şekil 26 . Prens Albert'in Henry Roberts'a tasarlatmış olduğu konut planı.

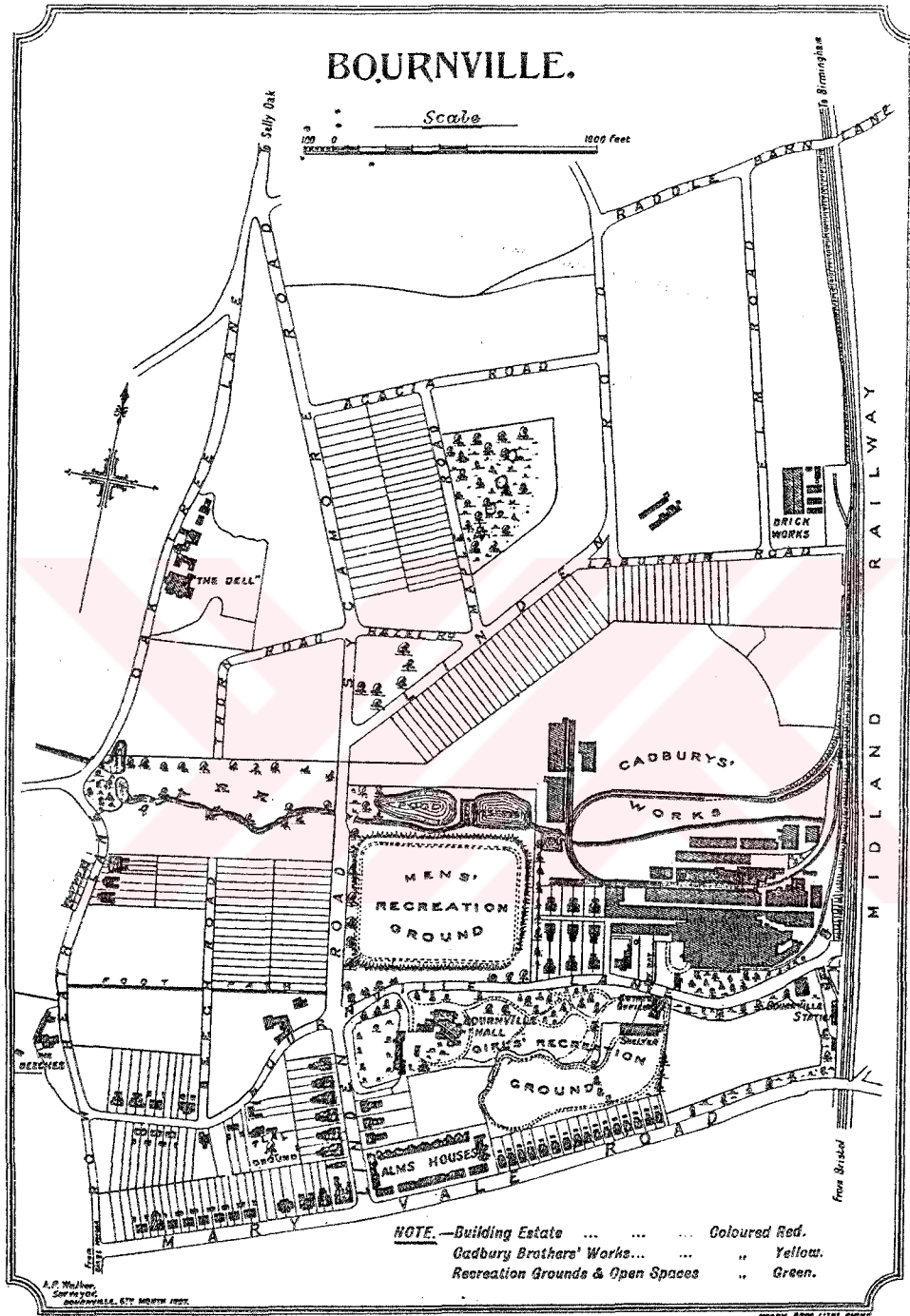
3 ÇEKİM ALANI

KENT-KÖY

Güzel doğa, iyi sosyal imkanlar, düşük kira, yüksek gelir, geniş iş olanakları, temiz hava, bahçeli güzel evler, özgürlük ve işbirliği

Şekil 27. Ebenezer Howard'ın 3 çekim alanı teorisi

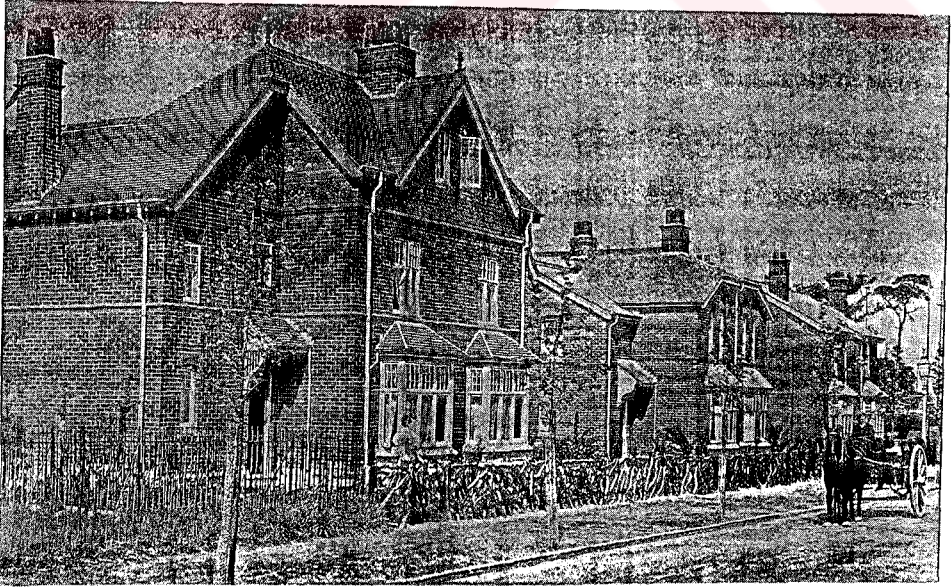
Şekil 28. 1897'de Bournville

1896 yıllarına gelindiğinde Amerika'dan İngiltere'ye dönen Ebenezer Howard "Garden Cities of To-morrow" adlı kitabında Cadbury ve diğer filantropistlerin yapmaya çalıştığı köy - kent birleşiminden doğan bahçe şehir düşüncesini anlatmıştır. Bahçe şehir düşüncesini kitabında 3 çekim alanı teorisiyle açıklamaktadır (Şekil 27), (Howard, E.1902).

Bu gelişmeler ışığında Cadbury'ler 1879'da firmayı şehir merkezinden 4 mil uzağa o günkü adıyla Bournbrook yeni adıyla Bournville'e taşıdılar (Şekil 25, 28). Bu karar o dönem için büyük bir risk anlamına gelmekteydi. Çünkü bu Birmingham için henüz denenmemiş bir girişimdi G. Cadbury sadece yeni bir fabrika inşaa etmiyor, işçileri içinde konut yapmayı hedefliyordu (Hillman, J. 1994).

G. Cadbury Bournville'e taşındıktan ve fabrika tam anlamıyla kurulduktan sonra işçi aileleri için daha iyi şartlarda evler sağlayabilmenin yollarını aramaya başladı. Bu doğrultuda "Building Estate" i kurdu ve herkese açtı. Bütün kentte sonsuz sıralar halinde sıra evler vardı. Bournville bunlara benzememeliydi. Bu evlerin ağaçlandırılmış kendi ön bahçeleri olmalıydı. Evler yolların kenarına 2' li veya 4' lü gruplar halinde dizilmiş olmalıydı.. Tüm evlerde amaç arkalarında sebze bahçelerinin ve meyve ağaçlarının olması, güneş konumunun iyi olması, bağımsız tuvalet ve banyosunun, mutfağının ve yeterli sayıda odasının olmasıydı.

1893'de G. Cadbury düşüncelerini hayata aktarmak için 120 acre (48 ha)'lık bir alanı daha satın aldı. Mary Vale Road üzerinde ikiz evler şeklinde ilk konutlar yapılmaya başlandı. Bu ikiz evlerin ön ve arka bahçeleri meyve ağaçlarıyla doluydu (Şekil 29). Planlamaları Mimar Alexander Harvey tarafından Worcestershire ve Warwickshire kasabalarından esinlenerek geleneksel planlara uyularak çizildi. Planlamada 3 oda üst katta, mutfak yıkama banyo ve yaşama mekanları alt kattaydı (Henslowe, P. 1991). Bu planlamayla konutlar Victorian dönemin kasvetli tekdüze konut tipinden de uzaklaştırılıyordu (Skipp, V. 1983).

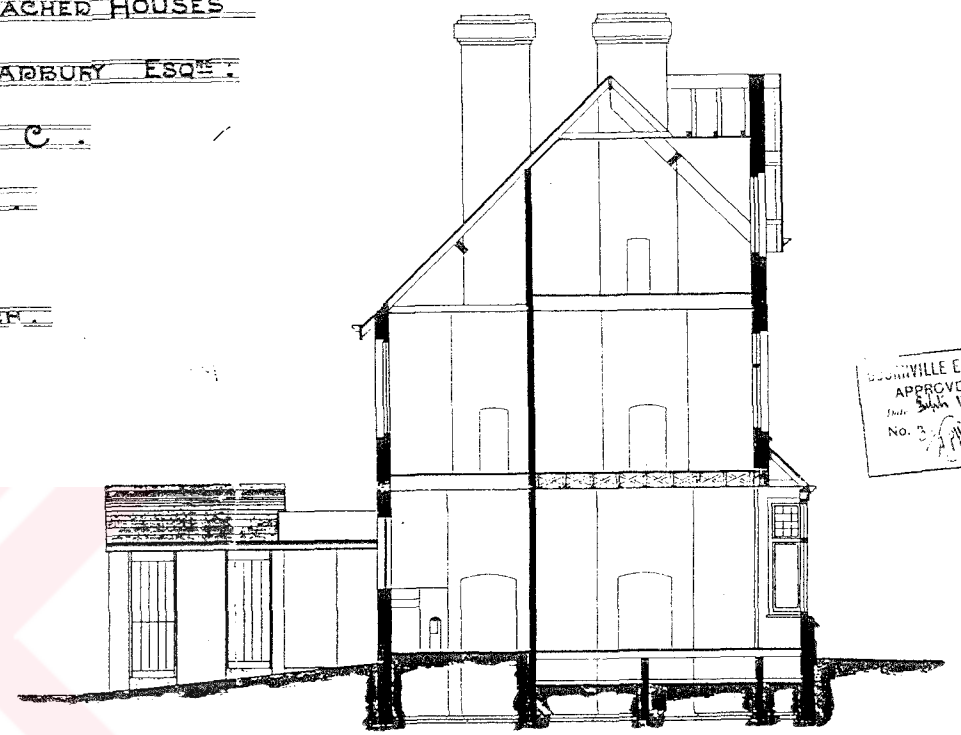
Şekil 29. Mary Vale Road'da ilk yapılan ikiz evler (planlar arka sayfadadır).

BOURNVILLE ESTATE.
PROPOSED SEMI-DETACHED HOUSES
FOR GEORGE CABBURY ESQ.
DESIGN C.
1895.

SCALE: 4 FEET TO AN INCH.

FRONT ELEVATION.

ELEVATION & SECTION A to B.

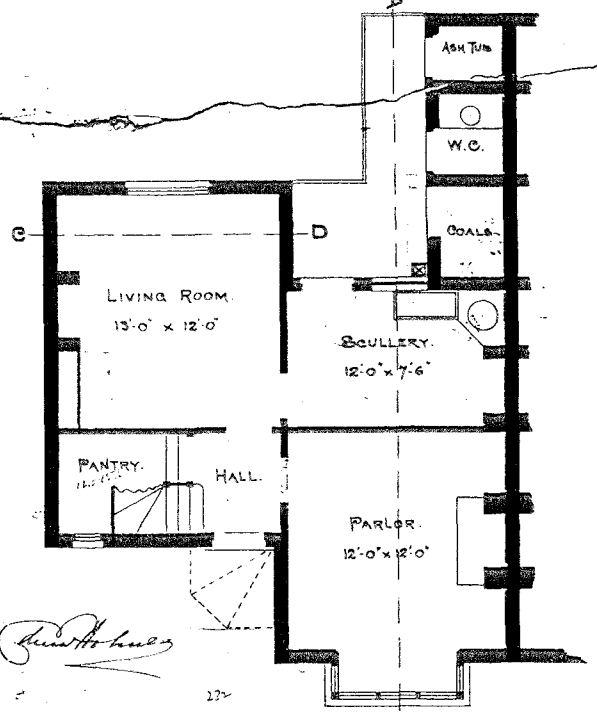
BOURNVILLE ESTATE
APPROVED.
Date: 24th 1895
No. 3

7-AUG 95
2110

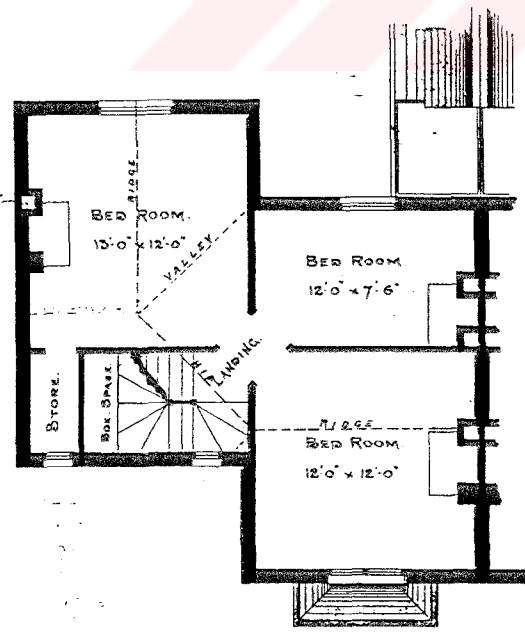
SUBJECT TO ALL
REQUIREMENTS OF THE
BYE LAWS AND THE
EXISTING RIGHTS OF
ADJOINING PROPRIETORS.

These are the plans referred to in a Memorandum of Agreement
made 31st Aug 95 between George Cabbury of the one part
and E. J. ... of the other part.

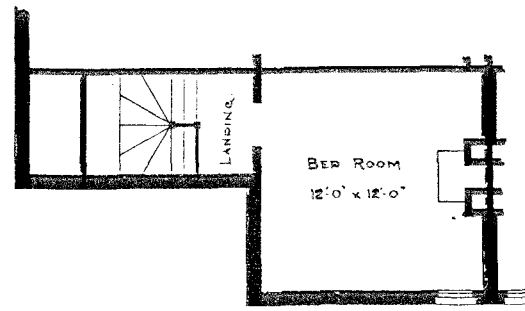
Witness William ...
Signed Ed. ...
George Cabbury

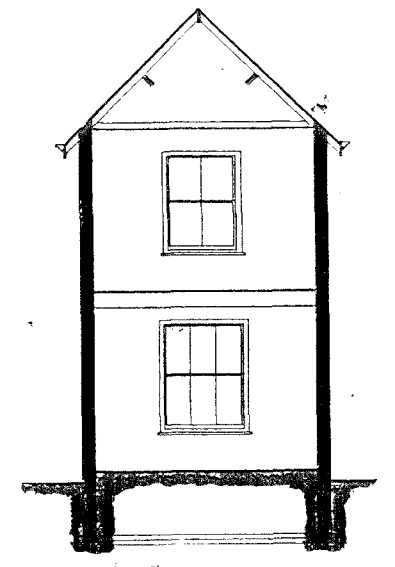
GROUND PLAN (ONE HOUSE).

CHAMBER PLAN (ONE HOUSE).

ATTIC PLAN (ONE HOUSE).

SECTION C to D.

A.P. Mellor

Ayrıca bu konut planlamalarında Mimar A. Harvey' in kendi özel tasarımlarını da görmekteyiz. Bunlardan ilki; yerden tasarruf etmek amacıyla planlanan küvettir. Bu küvet dikey olarak dolabın içine girmektedir (Şekil 29). İkincisi ise o dönem için çok önemli olan şömine ocak tasarımıdır. Bu tasarım sayesinde hem oda ısıtılmakta hem de üstünde yemek pişirilebilmekteydi (Şekil 30).

Şekil 30 . Mimar Alexander Harvey'in dikey küvet tasarımı.

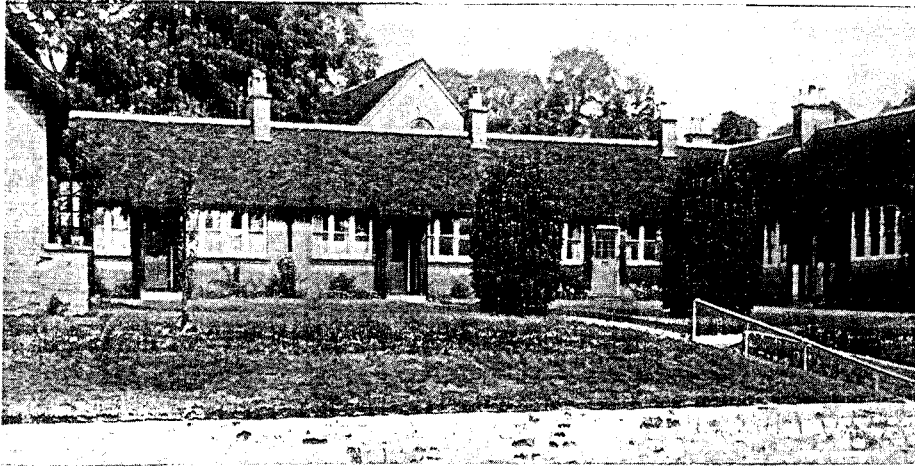

Şekil 31. Mimar Alexander Harvey'in şömine - ocak tasarımı.

Konut tipinde yaratılmaya çalışılan insancıl yaklaşım Bournville' in kentsel planlamasına da yansıtılmıştır. Kentsel dokuda her konut parselinin 3/4'ü bahçe olarak ayrılmıştır. Kıvrımlı ağaçlıklı yollar konut bahçeleri ile bir uyum içinde renkli ve hareketli bir çevre yaratmıştır. Herhangi bir iş merkezi ve ticarethane yapılmasına izin verilmemiş, sadece konutlar için gerekli dükkanların yapılmasına izin verilmiştir (Şekil 32). 7 acre (2.8 ha) büyüklüğünde bir alan rekreasyon için planlanmış ve bunun içinde de 2 veya 3 adet çocuk oyun alanı düşünülmüştür (Cadbury, G . Junr . 1915). Bournville planlanırken sadece çocuklar değil her yaşta insanlar düşünülmüştür. Yaşlılar için Woodbrook Road' da yapılan konutlar (Şekil 33), Mary Vale Road' da bulunan " Almshouse" (Şekil 34), çalışan yalnız bayanlar için konutlar (Residential Club for Women) en güzel örneklerdir (Şekil 35).

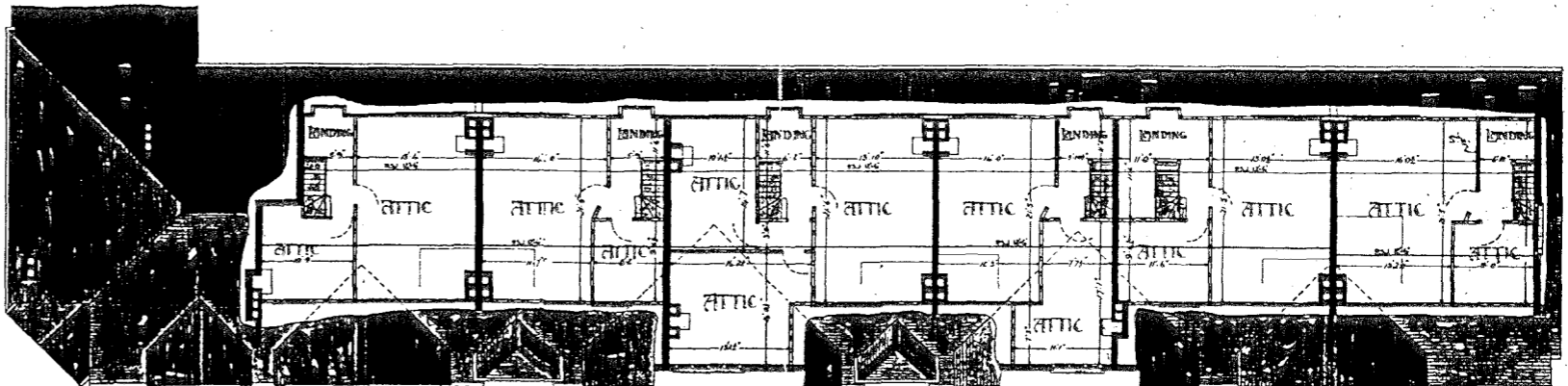

Şekil 32. Bournville'deki sınırlı sayıda dükkanlar (planlar arka sayfadadır).

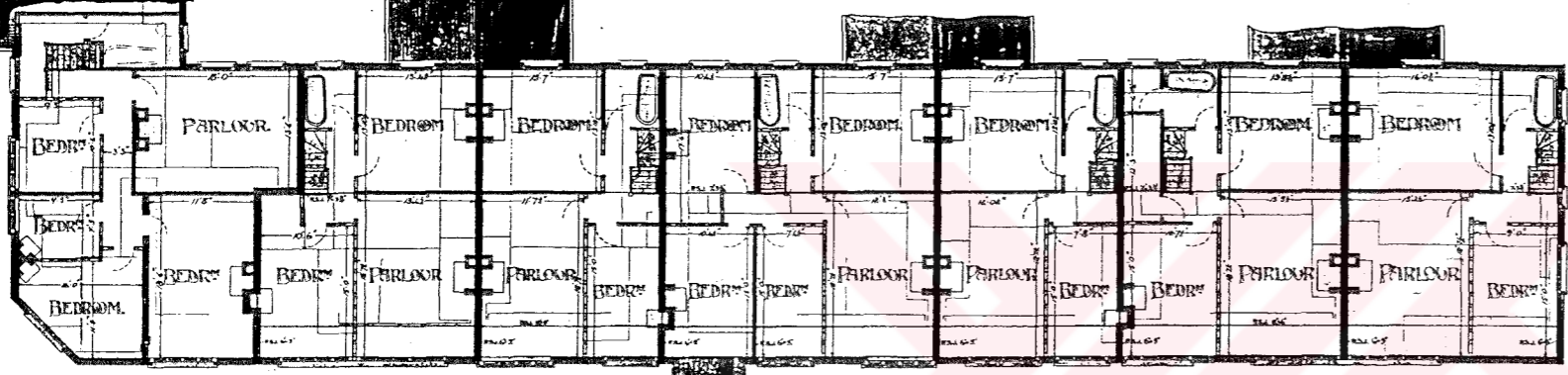

Şekil 33. Woodbrook Road'daki yaşlılar için konutlar.

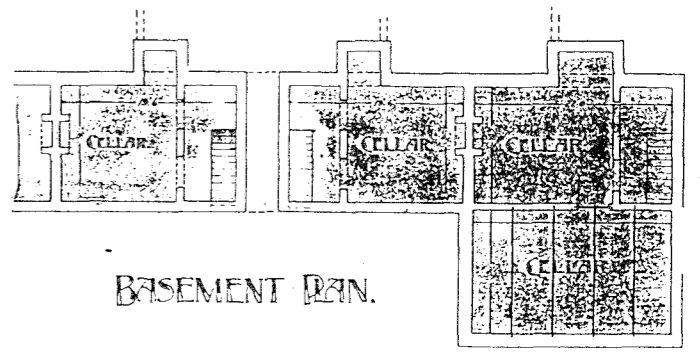
PLANS FOR SHOPS SYCAMORE ROAD: BOURNVILLE FOR THE BOURNVILLE VILLAGE TRUST.

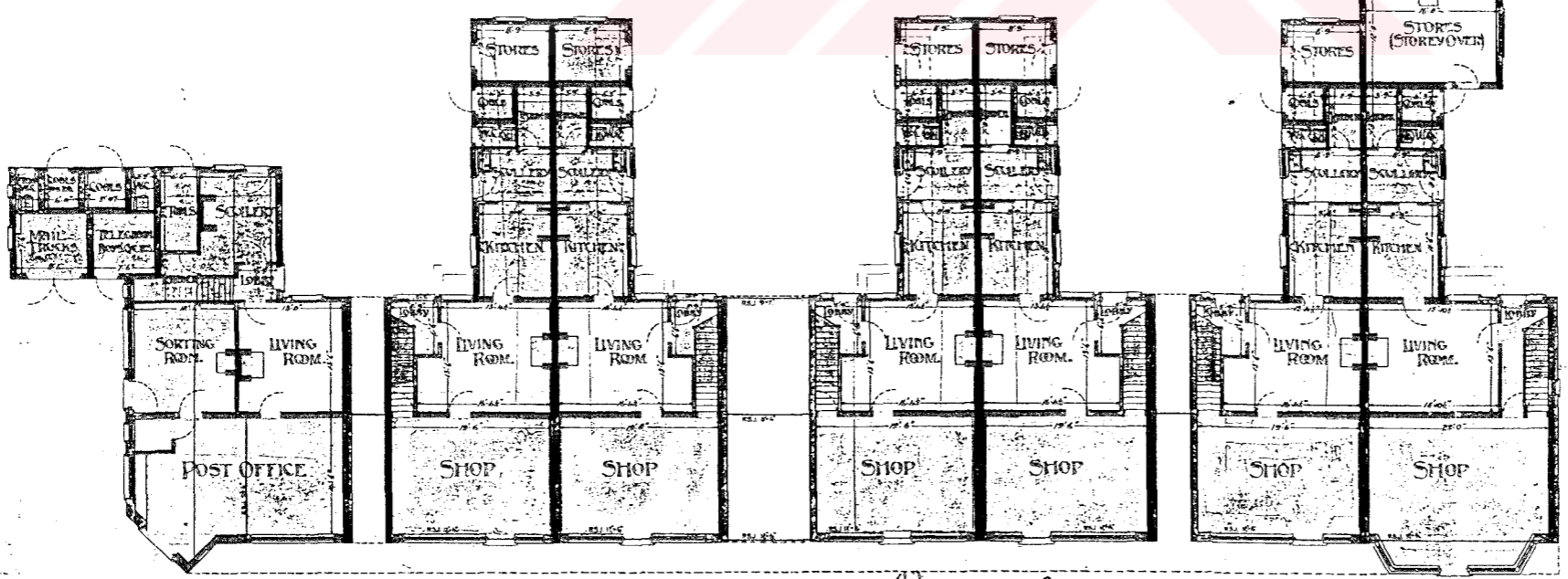
ATTIC PLAN.

FIRST FLOOR PLAN.

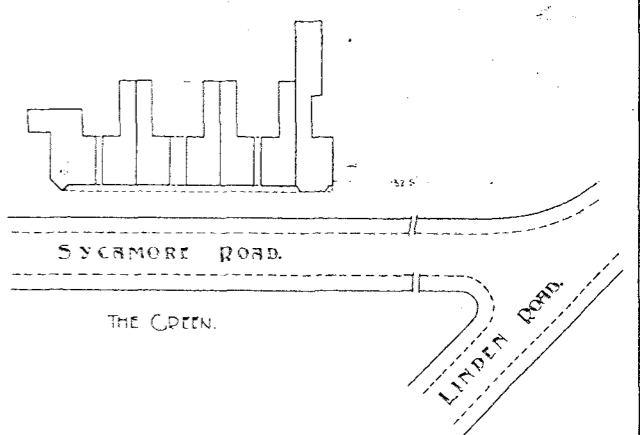

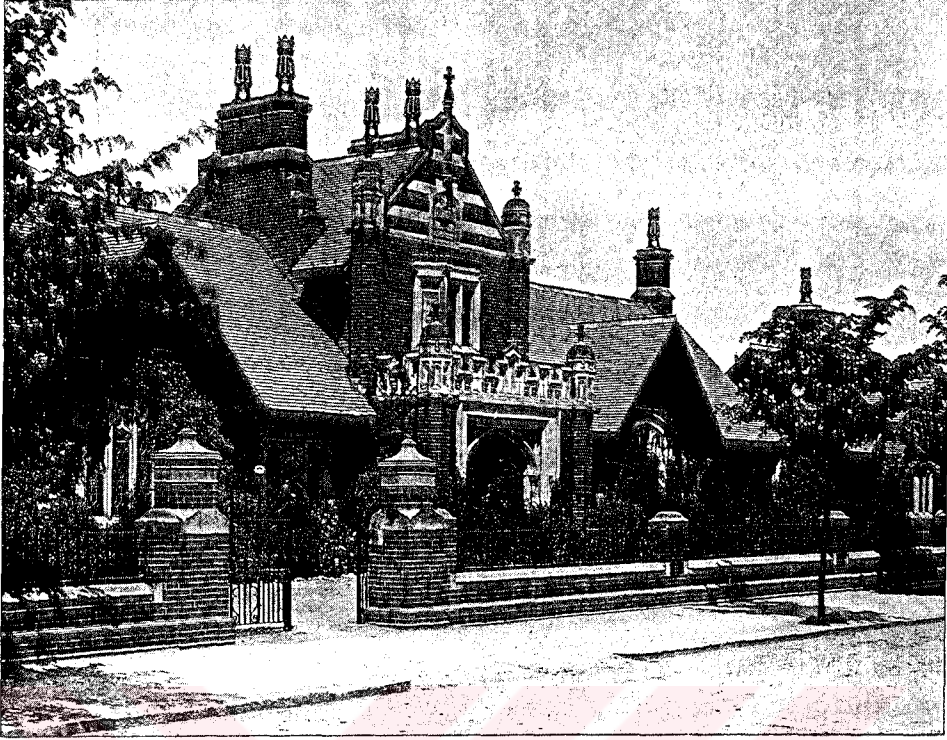
BASEMENT PLAN.

GROUND PLAN.

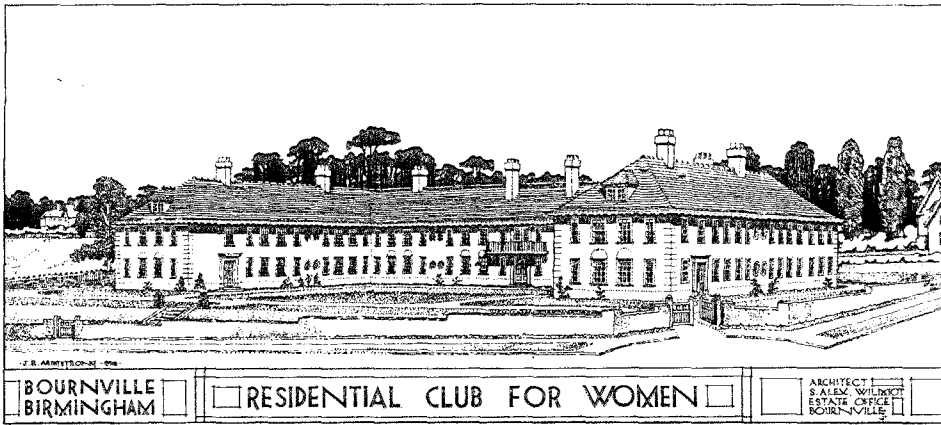
BLOCK PLAN SCALE 44 FT TO 1 IN.

Şekil 34 . “ Almshouse ”

Almshouse yardım kurumları tarafından desteklenen , fakir ve yaşlı insanların yaşaması için yapılan hayır kurumlarıdır. G. Cadbury’ de Bourmville’ in ilk kuruluşundan itibaren böyle bir kurumu yaptırmıştır. Günümüzde de var olan bu kurum halen aynı amaca hizmet etmektedir.

Şekil 35 . Residential Club for Women.

Şekil 36 . Günümüzde de gelişmekte olan Bournville hala konut dokusu karakterini kaybetmemiştir .

1899’ da Cadbury’ ler, diğer fabrikatörlerden Mr. Lever ve Mr.Rowntrees’ in destekleriyle “ Garden City Association ” ı (Bahçe Şehir Birliği) kurdular ve 1901’ de ilk konferansları Bournville’ de düzenlendi. Bu konferansın amacı bahçe şehir gelişiminin tartışılarak bu bilgilerin bir sonraki uygulamalara aktarılmasını sağlamaktı. Sonuçta bu çalışmalar hem kamunun hem de diğer fabrikatörlerin dikkatini çekmeye başladı (Purdom, C . 1913). Bu çalışmaların Birmingham’daki yansımalarından biri de Lord Austin’in Longbridge’ de işçileri için inşaa ettirdiği konutlardır.

4.4.2. Austin Village 1914 - 1916

Daha önce de söylendiği gibi 20. yüzyıl başlarında konut sorununun yeniden çözümlenmesinde bireysel veya bir grup insanın öncülüğünde önemli ilerlemeler kaydedildi. Oysa şehir meclisi hala konut üretme konusundaki isteksizliğini devam ettirmekteydi. Fakat şehir planlaması konusundaki çalışmalarıyla kent içindeki konut yapımını da düzenlemeye çalışıyordu. Bu düzenleme çalışmalarını şöyle özetleyebiliriz; 1 acre (0.404 ha)’da 12 adet konut inşaa edilebilecekti, devam eden sıra evlerde 8 evde bir ara verilecekti. (Bu konu daha ileride Tudor Walter raporu olarak daha detaylı anlatılacak .)

Özel girişimcilerle birlikte yeni yolların da yapılması banliyölere olan eğilimi arttırdı. Cadbury örneğinde olduğu gibi 1905’ de Herbert Austin’de araba fabrikasını şehir merkezinin dışına Longbridge’e kurd. Fakat I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle konut programına bir süre ara verildi. 1914’e gelindiğinde üretimini arttıran fabrika 20.000 kişinin çalıştığı bir komplekse dönüştü. İnsanları fabrikaya taşımının üstesinden gelmek için Lord Austin prefabrike tek katlı bungalowlar yapmaya karar verdi. Savaş olması nedeniyle geleneksel malzemelerin bulunamaması sonucu Kuzey Amerika’dan prefabrike ahşap bungalowlar ithal etti .

Düzgün sıralar teşkil edecek şekilde dizilen bu konutlar yolların kesişim noktalarında küçük meydancılara açılmaktadırlar. Geniş arka bahçeleri ve alçak konut dokusuyla hemen İngiliz mimarisinden farklılaşmaktadırlar (Şekil 37). Bu 250 adet bungalowu sadece önemli çalışanlar kullanabiliyordu. Çünkü dönemi için oldukça iyi şartlara sahip olan bu konutlarda banyo, lavabo ve merkezi ısıtma sistemleri mevcuttu. Bu evler Kuzey Amerika evlerinde olduğu gibi verandalı bir girişe sahiptir. Yeşillendirilmiş ön ve arka bahçeleri ve eklenen diğer sosyal imkanlarla küçük bir Bournville yaratılmış oldu (Anon . 1989).

Bunun gibi özel girişimcilerin çabaları yerel yönetimleri de oldukça etkilemeye başladı. Hükümetin çıkarmış olduğu kent planlaması ve konut planlaması gibi kanunlar da bu çalışmaların hızlı ilerlemesinde önemli olmuştur. İşte bu alanda Birmingham Belediyesi’nin yaptırmış olduğu ilk sağlık şartlarına uygun toplu konut örneği olarak “ Ideal Village ” i görmekteyiz .

Şekil 37. Austin Village'in konut yerleşim planı ve sokak dokusundan bir kesit.

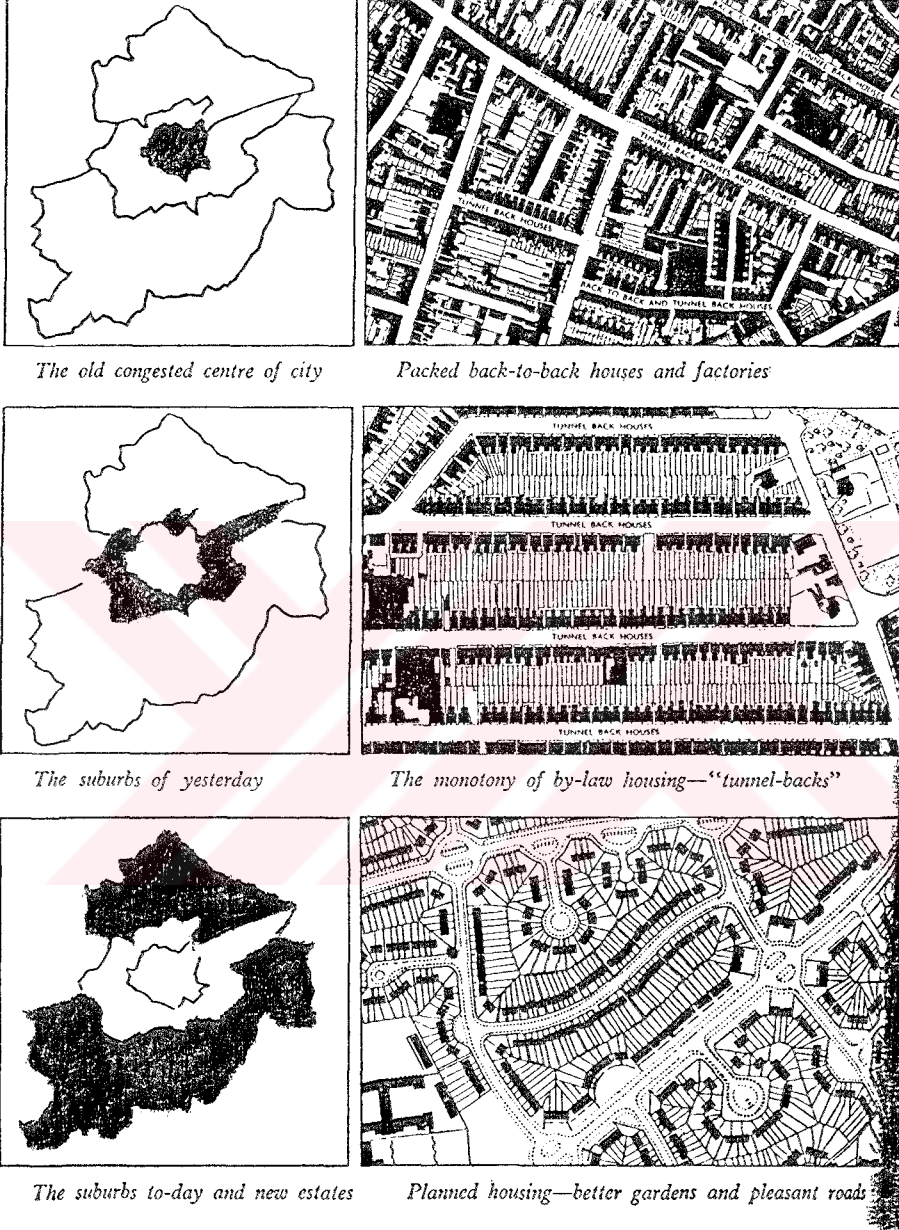
4.4.3. Ideal Village

20. yüzyılda konut sorunu giderek daha da kötüleşmeye başladı. Devlet tarafından yapılan müdahaleler çok yetersiz kalmıştı. Bazı belediye meclisi üyeleri daha büyük ve kapsamlı girişimler ve planlamalar yapılmasını önerdiler. Bu çalışmaların ilk somutlaşmış örneği olarak da "Bordesley Green" deki 631 adet birimden oluşan sıra evleri görmekteyiz. Bu konutların Ideal Village adıyla anılmasının sebebi, 1908 yılında buradaki konutların işletmesinin "Ideal Benefit Society" ye topluca verilmiş olmasıdır. Ideal Benefit Society o yıllarda hasta kişileri ya da bakıma muhtaç yaşlı insanları korumak amacıyla kurulan bir örgüttür (Anon. 1989).

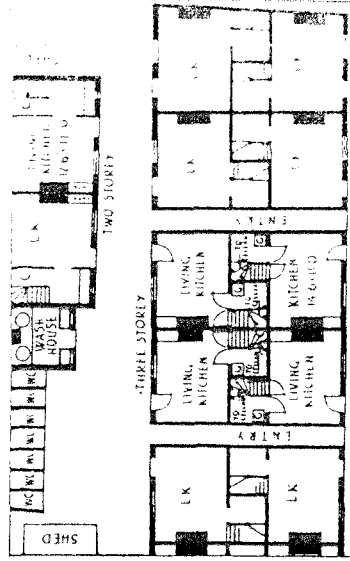
Bu konutların planları tunnel - back konut tipindedir. Alt katta oturma, yıkama ve tuvalet yerilirken, üst katta odalar bulunmaktadır. Fakat dönemin tunnel - back' lerinden farklı olarak ön ve arka bahçeleri mevcuttur. Malzeme ve yapım sistemi açısından ise aynıdır (Şekil 38). Ideal Village her ne kadar muhtaç insanlar için yapılmış olsa da bu amacına ulaşamamıştır. Çünkü konutların dönemin şartlarına göre lüks sayılabilecek özelliklere sahip olması kiralari yükseltmiş ve dolayısıyla yüksek gelirli için bir yerleşim bölgesi halini almıştır.

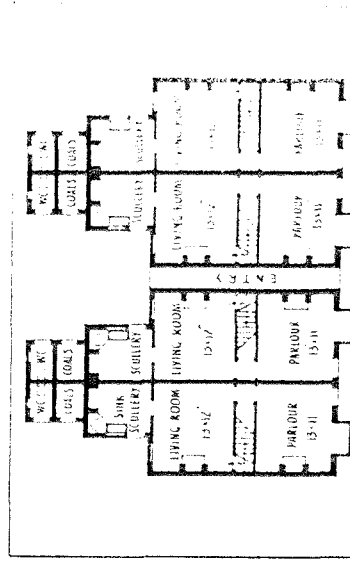
Şekil 38 . Ideal Village konut dokusu .

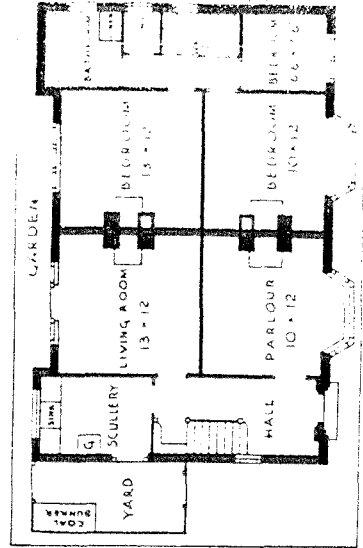
Şekil 39. Şimdiye dek anlatılan 3 gelişim kuşağının konut yerleşim planlarıyla özeti.

No hall or scullery, only living kitchen. Best layout.

Better, but often without bathroom and indoor water.

Better still, indoor sanitation, hot water, and indoor water.

There are still 38,000 of these back-to-back houses.

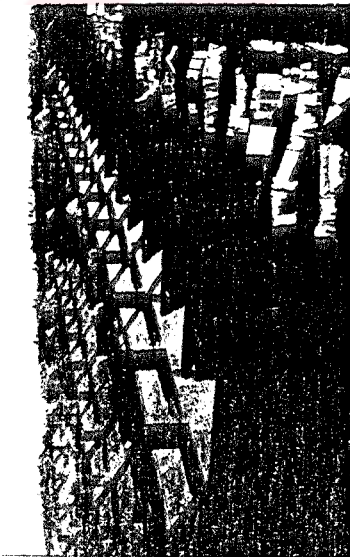
There are over 100,000 of them in streets like this.

104,000 houses of all kinds have been built since 1920.

Planless congestion: factories, houses and—smoke.

Rare upon river of tunnel-back houses.

A municipal estate... Good houses—often far from work.

Şekil 40. Şimdiye dek anlatılan 3 gelişim kuşağının sokak dokusu ve konut planları

4.5. I. Dünya Savaşı ile Yaşanan Değişimler ve Örnekler

I. Dünya Savaşı yalnız konut sorununu değil tüm sosyal yaşamı daha da zorlaştırdı. Fakat burada fakir ya da zengin gözetilmeksizin ortak bir etkilenme ve hedef sözkonusuydu. Savaşın sonlarında ise insanların savaş sonu beklentileri yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı. Bu beklentileri İngiltere için şöyle özetleyebiliriz; kadınlar oy verebilmeliydi, eğitimde reform beklenmekteydi, ulusal çapta sigorta sistemi genişletilmeliydi ve bunların içinde en önemli madde konut sorununun bir an önce çözülmesiydi.

Lloyd George başkanlığındaki kabinenin yaptığı çalışmalar sonucunda anlaşıldı ki İngiltere için dönüm noktası sosyal reformlardan geçmektedir. Bu politika doğrultusunda konut alanında planlamalar yapılmaya başlandı. Savaştan hemen sonra bir konut biriminin içinde yer alması gereken mekanlar, ekipmanlar ve alan büyüklükleri ile ilgili standartları ayrıntılı bir biçimde tanımlayan ve sınıflandıran raporlar ve klavuzlar yayınlandı (Burnett, J. 1978). Bunlar aynı zamanda kredi vermenin resmi kriterleri oldular. Konut yapımına devlet subvansiyonu savaş sonrası büyüyen konut açığını kapamak ve barınma koşullarını iyileştirmek amacıyla yerel yönetimleri yapımçı olarak ekonomik alt sisteme katmayı hedefliyordu. Bir başka deyişle, merkezi yönetim elindeki finansman olanaklarını yerel yönetimlerle özel sektör arasında paylaştırarak konut ekonomik alt sistemini konut üretiminde düzenleyici bir araç olarak kullandı. Böylece devlet özel sektörü denetleyerek konut kalitesini de yükseltmeyi hedefliyordu.

Savaş sonrası dinamizmiyle başlayan konutlar "Homes Fit for Heroes" (savaş gazileri için evler) sloganıyla anılmaya başlandı. Bu konutların yapılmasındaki amaç; slum gelişimini önleyerek daha düzenli şehirleşmeyi sağlamaktı. Bu konutlar 1917'de Tudor Walter's Committee (Tudor Walter'ın başkanlığındaki komite) nin tavsiyeleri doğrultusunda yapılacaktı. Bu komitenin belirlemiş olduğu kurallar şunlardı: Bir acre (0.404 ha) 'a 12 adet konuttan fazlası yapılmayacaktı. Karşılıklı iki ev arası minimum 70 feet (21 m) olacaktı. Böylece kışın bile güneş konutun içine girebilecekti. Sıra ev dizisinde maksimum 8 adet konut yer alabilecekti. Aynı sokak üstünde farklı stilde konutlar olacaktı. Bu raporda geniş cepheler ve derin tunnel-back konutlar öneriliyordu. Sonuçta uzun, sıkıcı ve monoton sıra evler (terrace house) plan dışı bırakılıyordu. Her evde 1 adet yaşama odası, 1 adet salon, 1 adet yıkama yeri merdiven altı, kiler, banyo ve 3 adet yatak odası olması öneriliyordu. Tudor Walter Raporu olarak anılan bu çalışmada işçiler için daha havadar, geniş ve parlak konutlar düşünülmüştü (Chinn, C. 1991).

I. Dünya Savaşı 'na kadar çıkarılan konut yasalarının hiçbirisi zorlayıcı değildi. Meclisler istediklerini uygulama hakkına sahiptiler. 1919'daki "Addison Act" le (Addison Yasası) bu ortadan kalkıyor bazı zorunluluklar getiriliyordu. İlk yasal zorunluluk her yerel meclisin, hükümetin finansal desteği doğrultusunda, işçi sınıfı için kendi bölgelerinde konut planlamaları yapmasıydı.

Sonuçta önemli bir prensip daha belirlendi. Bina maliyetlerine bakılmaksızın kiralar sabitlendi. Bunda amaç tüm ülke çapında ekonomik istikrarın bir an önce sağlanabilmesiydi.

Birmingham'ın savaş öncesi yıllık konut ihtiyacı 2500 adetti. Savaşla birlikte bu sayı hızla arttı ve 12.000 adet konut acil olarak inşaa edildi. Fakat bu arada back to back konutların durumlarına hiç dikkat edilmedi. Savaş öncesi çok az bir kısmı yıkılmıştı ama çoğu acil bakım gerektirmesine rağmen savaş nedeniyle hiç bir şey yapılmamıştı. İlk çalışma olarak Birmingham Belediye Meclisi düzenli bir komite ve bir başkan eşliğinde "Housing and Estate Department" (Konut ve Emlak Bölümü) 'nü kurdu. Yöneticinin görevi; planlamalar doğrultusunda belediye mülklerinin yönetimi, kiralardan toplanması, ayrıca özel girişimciler tarafından inşaa sürdürülen belediye konutlarının takibini yapmaktı. Fakat savaş sonrası ekonomik kıstlıklar, malzeme ve özellikle tuğla işçisinin yeterli sayıda olmaması gibi sorunlar bu komiteyi oldukça zorlamıştır. Fakat bunlardan da daha önemli bir sorun olan 40.000 adet back to back konutun acil olarak yıkılması ve oralarda yaşayan ailelerin yeni evlere taşınması gerekiyordu. Tüm bu zorluklara rağmen Council House'lar (Belediye Konutları) yapılmaya başlandı ve 1919'un sonunda aileler yeni konutlara taşınmaya başladılar. Bu yerleşim bölgeleri Alum Rock - ki ilk yapılan yerleşimdir -, Cotterills Lane, Billesley Farm, Pineapple Farm (Kings Heath), Stonehouse Farm, gibi isimlerle anılmaktaydı. Bu konutların hepsinde şifonyer, dolap, gaz lambası ve ayrı banyo vardı. Yaklaşık 3000 adedi 3B tipinde yani 3 yatak odalıydılar (Upton, C. 1993).

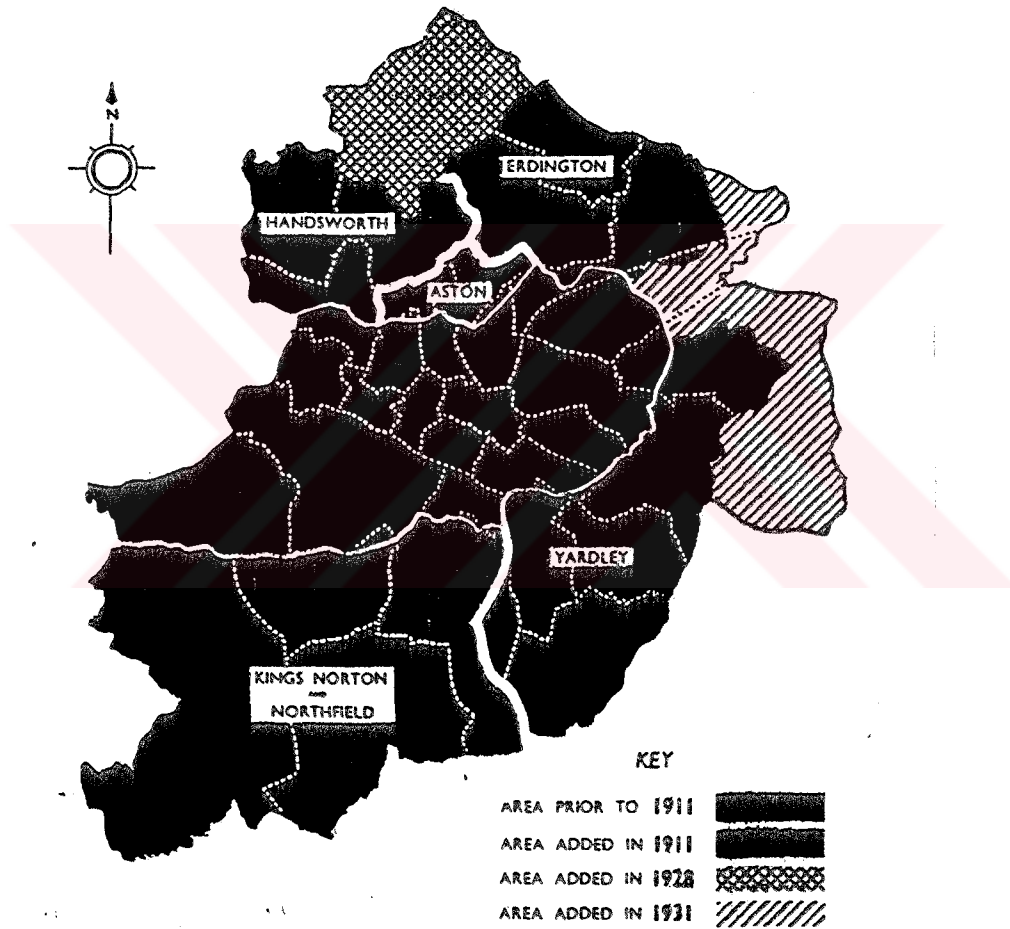
Hızlı bir şekilde tarım arazileri arsalarla dönüştürülerek 1922'de Birchfield, Bordesley Green, Bournville, California, Edington, Gospel Oak, King Heath, Little Bromwich, Quinton, Short Heath, Stechford, ve Warstock gibi bölgelerde meclis konutları inşaa edildi (Şekil 41). Bu alanlarda komşuluk ve bahçe bakımıyla ilgili pekçok sosyal faaliyet geliştirilerek ailelerin uyum sağlaması için yardımcı olundu. Orjinal program 10.000 konutu kapsamasına rağmen 1919 yasası altında Birmingham' da ancak 6000 konut inşaa edilebildi. Tabiki bunun en temel sebebi ekonomik problemlerdi.

Addison Yasası'yla yapılan konutlarda maliyet sınırı 1000 sterlindi. Birmingham' da yapılan Addison konutlarının maliyeti 1000 ila 900 sterlin arasında değişmekteydi. Bu da I. Dünya Savaşı öncesindeki maliyetlerin 4 katı anlamına gelmekteydi. Limitsiz hükümet desteği bazı müteahhitleri fazla kar etmeye itti ve yerel yönetimlerde tutumsuzca bu desteği savurdular. Bu sorumsuz harcamalar hükümetin yerel yönetimlerden desteğini geri çekme kararıyla sonlandı. 1921'de inşaat maliyetleri doruğa ulaşmıştı. Böylece tüm konut inşaatları durdu ve konut problemi savaş öncesi duruma geriledi. Bu da yerel yönetimlerin inşaat piyasasından çekilmesine ve özel sektörün yine ön plana çıkmasına neden oldu (Chinn, C. 1991). Konut ve şehir planlaması komitesinin müsrif ve yanlış önerilerle yönetilmesi sonucu 1922'de özel bir komite kurularak araştırmalar yapıldı. Hazırlanan rapor doğrultusunda "Housing Committee" (Konut Komitesi) 1800 adet daha konut inşaa etmesine rağmen daha 10.000 adet konut ihtiyacı vardı ve aileler sırada beklemekteydiler. Konut

komitesinin bu kötü ünü sebebiyle, uzun tartışmalar sonucu yeni bir isimle "Public Work and Town Planning Committee" (Kamu işleri ve şehir planlama komitesi) olarak Belediye Meclisi'nden bir komite konutları yapmakla görevlendirildi.

Konut alanında yapılan her çalışma gelip ekonomik ve teknolojik sebeplere takılıyordu. Amaç hızlı, kaliteli ve çabuk konut üretmek olduğu için rasyonalite ön plana çıkmaya başladı.

GROWTH OF THE CITY BOUNDARIES 1911-31

The foresight shown by the City Council in taking over large sections of undeveloped land is clearly shown in this map. Already almost the whole of these areas have been developed.

Şekil 41. 1911 - 1931 yılları arası kent sınırlarının genişletilmesi.

4.5.1. İnşaat Teknolojisinde Yaşanan Değişimlerin Konut Üretimi Üzerindeki Etkileri

Hızla sanayileşen Avrupa'da konut yapım sistemlerini değiştiren ve yeni biçimlere dönüştüren temel etki sadece sanayileşmenin yarattığı yeni teknolojiler, bu teknolojilerin ürettiği yeni inşaat malzemeleri ve bunların kullanım teknikleri olmadı. Sanayileşmenin yarattığı hızlı şehirleşme, şehirlerin büyümesi ve yoğunlaşması, banliyölerin oluşması (suburbanization), yeni konut alanlarının bu kitleselleşmeye yanıt verecek şekilde toplu üretilmesi gereği konut yapım sistemlerinin değişmesinin temel sebebi olmuştur.

Bu süreç içinde konut üretim sistemlerinin değişimi iki başlık altında gerçekleşmiştir. Birincisi konut üretim teknolojilerinin değişimi, ikincisi konutun konforunu etkileyen teknik donatının değişimi.

1. Konut üretim teknolojilerinin değişimi : 19. yüzyıl boyunca sanayileşmeden ilk ve en çok etkilenen ülke olan İngiltere'de etkin konut yapım teknolojisi, geleneksel üretim sistemleri olmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısında, yapım teknolojisinde belirgin bir değişim görülmemiştir. Tek ve ikiz evlerin oluşturduğu bu çevre için yalnızca konutun daha lüks malzemelerden ve daha özenli işçiliklerle üretildiğinden söz edilebilir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şehirlerin yayılmaya başlamasıyla şehir dışında gelişen yığma kagir yapılardaki sıra evler (terrace house'lar) konut teknolojisini asıl belirleyen yapılar olmuşlardır. Bu yapı tarzı 19. yüzyıl boyunca yapım tekniği olarak hiç değişmemiştir. Değişiklik gösteren ve sürekli gelişen ise yapı malzemeleri ve bunların kullanım teknikleriyle bu malzemelerin standartlarının belirlenmesi olmuştur. İngiliz şehirlerinin ve özellikle Londra'nın düzenli cephelerden oluşan konut bölgeleri büyük ölçüde alınan yeni kurallar sonucudur (Karaören, M. 1992).

Konut inşasında kullanılan yapım malzemeleri kaba yapı ve ince yapı malzemeleri olarak 2 grupta değişim ve gelişim gösterdi.

Kaba yapı malzemeleri : 19. yüzyıl başında harç; iyi yanmamış kireç, kum ve mıcırın karıştırılması suretiyle elde ediliyordu. Mıcırın yada kumun yıkanmamış olması yüzünden kuruyunca toz bırakması dayanımını azaltıyordu. Bu nedenlerden dolayı daha dayanıklı malzemelere ihtiyaç vardı. Bu dayanıklı malzemeye İngiliz duvar ustası Joseph Aspdin'in 1924'de yanmış kil ve kireçten ürettiği Portland Çimentosu ile ulaşıldı.. Bu ad İngiltere - Dorsetshire'deki Portland yarımadasında çıkan taş, rengi ve sertlik derecesi açısından benzemesinden kaynaklanıyordu. Johnson'un 1854'lerdeki araştırmasıyla daha da elverişli hale gelen Portland Çimentosu kısa zamanda İngiltere'nin ihraç malları arasına girdi. Beton da aslında çimentonun özelliklerini gösteren ve yapay olarak üretilmiş taştan farklı değildi. Betonun basınca karşı direnciyle demirin çekmeye karşı direncini birleştiren betonarme Fransız bahçıvan Joseph Monier tarafından bulundu.. Betonarmenin konstrüksiyon olanaklarını tümüyle gören ve bir binayı temelinden çatısına kadar betonarme iskeletle inşaa eden ilk kişi Belçikalı François Hennebique'dur. Bu tekniğin gelişimi Portland Çimentosunun bulunmasıyla olmuştur (Bilgin, İ. 1994).

Çimento ve betonun gelişimi ile birlikte gaz beton da (Coke Breeze) kullanılmaya başlandı. 1/4 oranında çimento 3/4 oranında hava gazı artığı ile karıştırılarak elde edilen gaz beton, bölücü duvarlarda ve lentolarda taş yerine kullanıldı. Sıra evlerin inşaatı dışında özellikle kaba taş duvarların üzerini sıvamada yaygın olarak kullanıldı (Karaören, M. 1992).

Bir diğer gelişim de nem kesici malzemelerde yaşandı. Önceleri binaların temelini direkt toprağa oturtulması tercih ediliyordu. Fakat zeminden gelen nemin önlenmesi gereği nedeniyle izolasyon için yeni malzemeler aranmaya başlandı. 1850'lerde çimento kullanımının dışında nemi önleyici malzemeler tanınmaya başlandı. Bu malzemeler; kurşun, taş ve asfalttı. Nem kesiciler 1890'lardan itibaren tüm konut inşaatlarında bulunuyordu. Tuğlada yaşanan ilerlemeler ve perfore (delikli) tuğlanın zeminde kullanılması, döşemenin hemen tuğlanın üstüne oturtulmasını sağladı (Karaören, M. 1992). 17. ve 18. yüzyıldan itibaren taş üretim bölgeleri dışında, taşın yerini tuğla almaya başlamıştı. Çünkü standartları belirlenmiş, hafif, kullanımı kolay, muntazam, daha az emici ve en önemlisi kalınlığının taşa oranla daha az olması nedeniyle kullanımı hızla yayılmıştı.

İnce yapı malzemeleri: İnce yapı malzemelerinden ahşabın konut inşaatlarında kullanımı da 19. yüzyıl boyunca bir evrim geçirdi. En önemli değişim 1840'lardan itibaren ahşabın mekanik kesicilerle kullanılmaya başlanması oldu. 1870'lerden itibaren ahşabın inşaatlarda kullanımına ait minimum ölçüler standartlaştı. Bu değişim konutların çatılarını da etkiledi. Kiriş, mertek ve aşık boyları standartlaştı. Normal iki oda derinliğinde bir konutun çatı makası açıklığı oturtma çatılarda 20 feet (6 m) iken bu ölçü zamanla 25 - 30 feet (7.5 - 9 m)'ye çıktı. Bu yüzyılda ahşap gelişimine paralel olarak konutların merdivenleri de değişim gösterdi. Önceleri çok dönüslü olan ahşap merdivenler, standart konutlarda zamanla yerini tek kollu taş basamaklı merdivenlere bıraktı. Konut Üretimi ve Konut Tipleri başlığı altında anlatılan Birmingham'daki back to back konutların plan şemasında da görüleceği gibi oldukça dar ve kullanışsız merdivenler söz konusuydu. Bu değişimde en önemli rolü iki yüzyıldır etkili olan yangınlardan korunma yasaları aldı. Merdiven korkuluklarında da ahşabın yerini zamanla dökme demir almaya başladı.

İkinci ince yapı malzemesi olarak demiri görmekteyiz. Balkon ve bahçe parmaklıkları, köşe elemanı olarak çıkmalar, merdiven korkuluğu ve yangın merdiveni konstrüksiyonları, çatı konstrüksiyonu bağlantı detayları ve giderek çatı dereleri ve yağmur iniş borularında kurşunun yerini alarak kullanıldı. Dökme demirin bir kalıp içinde tekrar eden birimlerinin seri olarak üretilmesiyle 1851'de Büyük Londra Sergisi için Crystal Palace inşaa edildi. Bu inşaatın dökme demirle yapılması hem bu malzemeyi Victoryen zevk için popüler hale getirdi, hem de yepyeni bir endüstrinin doğmasına sebep oldu. Böylece prefabrikasyon olarak üretimin de temelleri atılmış oluyordu. Bu sistem 19. yüzyıl İngiltere'sinde özellikle yüzyılın ikinci yarısında önemli bir inşaat endüstrisine haline dönüştü. Konutun İngiltere içindeki uygulama alanında çok yayılmadı ama birçok fabrikatör patentini aldıkları bu çeşitli prefabrike konut tiplerini ürettiler. Bu konutların pazarı daha çok İngiliz kolonileri, Avustralya, Hindistan, Güney Afrika ve Güney Amerika oldu. Prefabrikasyonun öncülüğü olan bu hareket kıta

Avrupa'sında Almanya, Fransa, Belçika ve Amerika Birleşik devletlerinde de sürdürüldü.

2 . Konutun konforunu etkileyen teknik donatının değişimi : 19. yüzyıl boyunca sanayileşmeyle birlikte konut konforu hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilendi. Olumsuz yönde etkilenmesinin nedeni yeni bulunan malzeme ve tekniklerin denenmeden hızla kullanılması ve zaman zaman bunların zararları ve olumsuz etkilerinin görülmesiydi. Dolayısıyla, konutun konforunun en çok ve en hızlı değiştiği ülkeler ilk ve hızlı sanayileşen ülkeler oldu.

İngiltere'de 1807'de National Light and Heat Company (Ulusal Aydınlatma ve Isıtma Merkezi) kuruldu. 1830' lardan sonra şehir konutları gazla aydınlatılır hale geldi. 1885' deki 2 milyon gaz tüketicisi sayısı 1920' de 7 milyona çıktı. Elektrik enerjisinin konut içinde kullanımı ilk kez Brighton ve Holborn'da 1882'de, Kensington'da 1887'de gerçekleşti. 1910' da gaz kullanımı çoğu yeni konut inşaatlarına girmişti. Elektrikliğin fiyatı 1913' de 1891' dekinin 1/9 'u kadardı. Ancak gaz halen elektrikten daha ucuzdu. Bütün bu ilerlemeye rağmen 1914' den önce konutların çoğu hem gaz hemde elektrikten yoksundu.

Temizlik 19. yy. İngiltere 'sinin en önemli ilgi alanlarından biriydi .1800' lü yıllardan itibaren su sağlama olanakları hızla gelişti . 1810 ' da buharla çalışan su pompası , 1827 ' de demir döküm su borusu , 1829 ' da filtre ve rezervuar yapıldı . 1950 ' de Londra ve Birmingham 'da çoğu ev şehir şebekesinin suyunu kullanmaktaydı (Anon. 1941).

Kanalizasyon ve tuvalet konusu da bulaşıcı hastalıkların pekçok can alması nedeniyle en önemli kentsel birisi oldu. 19. yüzyıl İngiltere'sinde kanalizasyonun gelişimiyle tuvaletin gelişmesi paralellik gösterir. Bütün bu gelişme aynı zamanda sınıf hiyerarşisi içinde. Şöyle ki Birmingham'da olduğu gibi düşük gelir gruplarının yaşadığı bölgelerdeki sağlık koşullarının düzeltilmesi ekonomik imkansızlıklar nedeniyle hep ikinci plana itilmiştir. Her ne kadar 1848' deki " Health Act " Sağlık yasasıyla tuvaletsiz konut yapımı yasaklandıysa da bunun uygulanması I. Dünya Savaşı 'na kadar tam olarak sağlanamamıştır.

1940' larda evlere basınçlı su verebilen teknolojinin gelişmesiyle evlerin üst katlarına suyun çıkması mümkün oldu. 1900' lerde banyo tesisatı sistemlerinin geliştirilmesi, sıcak suyun mutfak ocağından elde edilerek banyoya taşınmasıyla kurulan tank sistemi öncelikle banliyölerdeki villalarda olmak üzere ucuzlayarak yaygınlaştı.

4 . 5 . 2 . Birmingham' dan Dönemin Örnekleri

İngiltere' de yüzyıldır biriken ve 4 savaş yılı boyunca daha da ağırlaşan konut sorununa iki savaş arasında hükümetin ekonomik müdahalesi merkezi yönetimin öncülüğünde gerçekleşti.

Şehir merkezi back to back konutlarla, orta kuşak özel girişimciler tarafından yapılan tunnel - back konutlarla kuşatılmıştı. Bu bölgelerde bahçe şehir karakterine rastlamak mümkün değildi. Kırlar ise yine aynı tekdüze "terrace house" (sıra evler) ile doluydu. Çünkü ekonomik olması nedeniyle bu tip sıra konutlar tercih ediliyordu. Bu karamsar tablo karşısında tek çözüm, yapılacak yeni konutların bahçe şehir ruhuyla planlanmasıydı.

Şehrin yolları yuvarlak ve yarım ay gibi geometrik şekillerle planlandı. Bu planlamada maksimum 1 acre (0.404 ha) 'a 15 konut düşecek ve her konutun ön ve arka bahçesi olacaktı. Belediyenin bu planlamasında gözden kaçan önemli nokta kamu için parklar ve ortak alanların düşünülmemesiydi. Çok büyük konut açığı diğer tüm sosyal ihtiyaçları unutturmuştu. Parklar, kiliseler, spor alanları, otoparklar, kütüphaneler, okullar, hastaneler, banka binaları ve telefon kulübeleri zamanla, ihtiyaç duyuldukça eksikliklerini belli etti. (1941 yılında yapılan bir araştırmada kent merkezinde % 1 olan yeşil alan, orta kuşakta % 5, en dış kuşakta ise % 8.5 kadardı.) (Newson, T. ve Potter, P. 1985).

Bu planlama doğrultusunda 1932' de inşaa edilen belediye konutlarında yaşam giderek pahalılaşmaya başladı. Çünkü ulaşım ve yiyecek fiyatları bu bölgelerde oldukça yüksekti. Fakir insanlar yüksek kira ve ulaşım masraflarından dolayı banliyölere taşınamıyorlardı. Bu gelişimi gören Dr. Robertson uzun süre küçük dairelerden oluşan apartmanların konut sorununa çözüm olacağını savunmasına rağmen meclis bunu dikkate almamıştı. Merkezdeki bazı back to back konutlar 100 yaşını doldurmuştu ve konut açığı artık doruktaydı. Öyle ki yıkıp yerine yeni konutlar üretmek bile artık neredeyse ekonomik nedenlerle imkansızdı.

İşte bu sistem içinde Birmingham' da savaşın getirdiği ağır şartlarla birlikte iki savaş arası apartman konut örnekleri olarak Garrison Lane Apartmanları (1925) ve Ashcroft Estate (1934) inşaa edildi.

4.5.2.1. Garrison Lane Apartmanları (Nechells) 1925 - 1927

Birmingham Belediye Meclisi Almanya, Çekoslovakya, Hollanda ve Avusturya'ya temsilciler göndererek işçi sınıfı için apartman konutların incelemesinde bulundu. Ayrıca Hamburg, Berlin, Prag, Viyana, Münih, Frankfurt, ve Köln'de apartman konutların özel olarak incelendiği şehirlerdi. Buralardan gelen örnekler ve bilgiler ışığında planlanan Garrison Lane apartmanları tipik olarak Hollanda çizgilerini taşımaktadır (Şekil 42).

1925 yılında inşasına başlanan bu 3 katlı apartmanlar, 15 bloktan oluşmaktadır. Çıkmaz sokaklar şeklindeki (cul de sac) sokak düzenlemesinde 153 adet 2 odalı, 27 adet de 3 odalı daire bulunmaktadır. Tuğla ile inşaa edilen bu daireler mansard tipi çatıları ve çatı altındaki üçgen şekilli duvarları ile Birmingham için ilginç bir mimari örnektir. Hükümetin baskıları sonucunda her bir daireye banyonun da ilavesi sonucu bu konutlar " The Mansions "

Şekil 42. Garrison Lane Apartmanları

Şekil 43 . Ashcroft Estate konutları

adımla anılmaya başlandı. 1927' de tamamlanan dairelere amaçlandığı gibi düşük gelirli işçi aileleri taşınmadı.

1930' lara gelindiğinde hükümet ilk defa sadece slum bölgelerindeki yıkımlar için yerel yönetimlere kaynak sağladı ve tüm yerel yönetimlerin bu problemi 5 yıl içinde çözülmesi istendi. Sonuçta 5 yıllık bir gelişim planı içine maksimum 4 kat yüksekliğinde, güneş alan, havadar ve modern daireler yapılmasına karar verildi.

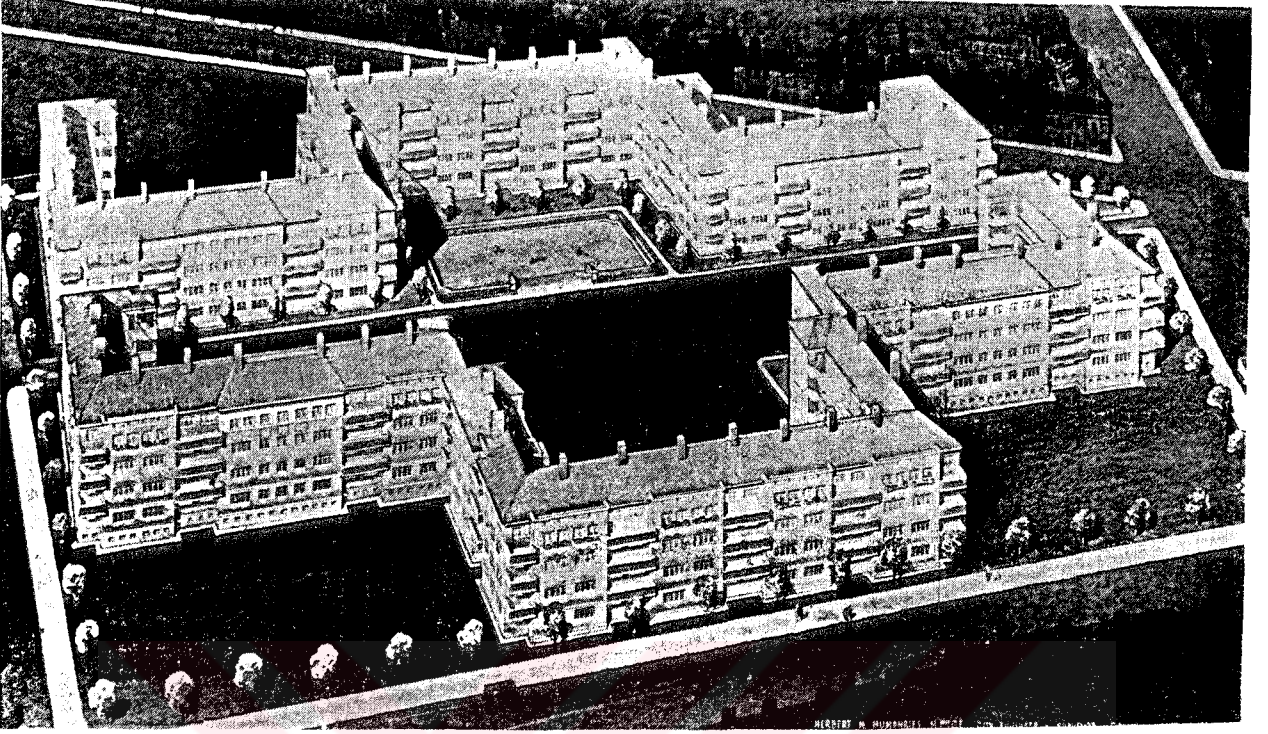
Günümüzde koruma altında bulunan Garrison Lane Apartmanları 1995' de yenilenmiştir ve halen bu konutlarda oturulmaktadır.

4.5.2.2. Ashcroft Estate 1934

Alınan son kararlar doğrultusunda yapılmasına karar verilen Ashcroft Estate de yine Garrison Lane Apartmanları gibi şehrin kuzeyinde yer almaktaydı. İki katlı dairelerden oluşan konutlar birbirini paralel olarak takip eden bloklardan oluşuyordu. Birbirine paralel bu uzun blokların arasını konutların iç avlusu oluşturuyordu. Ayrıca bu avluların sokakla direkt bir bağlantısı yoktu. Çünkü avlular yüksek duvarlarla çevrilmişti. Tuğla işçisinin ve sıvacıların çok zor bulunmalarından dolayı oldukça zor tamamlanan binalar 1934 yılında Prens Edward tarafından büyük bir törenle açıldı (Şekil 43). 1994'de yenilenen bu konutlar düşük yoğunlukta, iç avlulu, ferah konutlar olması nedeniyle günümüzde de rağbet görmektedir.

4.5.2.3. St. Martin Apartmanları - Emily Street 1939 - 1981

Bu çalışmaları 1939 yılında Emily St.'deki 627 daireli bir konut bloğu takip etti (Şekil 44). Birden üç odalı konutlara kadar çeşitli alternatifte konutların bulunduğu bloklarda her katta kurutma odası, bahçe, oyun alanları, oturma grupları, yeşil bowling alanı gibi sosyal donatılar da mevcuttu. Bu konutlar 1981' de yıkıldı. Çünkü denenmeden kullanılan yeni teknoloji ve yapımında kullanılan kömür madeni atıklarının zehirleyici etkisi bu konutları yaşanmaz hale getirmişti (Chinn, C. 1991). Fakat tüm bu yapılaşma merkezdeki kötü şartları çözmekte yeterli olamıyordu. Bu durumdan etkilenen bir grup azınlık COPEC Society'yi (Conference On Christian Politics Economics and Citizenship) kurdu. Amaç slum konutlaşmaya çözümler üreterek oralarda yaşayan insanlara daha sağlıklı çevreler yaratmaktı. Bu amaçla pek çok konferanslar düzenlendi, çalışmalar yapıldı ve bu politika doğrultusunda ilk düzenleme Pope St'deki 19 adet back

Şekil 44. Yıkılmadan önce ve yıkılırken St. Martin apartmanları

to back konutun çatıdan sıvaya yeniden dekore edilerek gaz ve suyun evin içine taşınması oldu. (Margaret, F. ve Fenter, B. A. 1960). Fakat bu çalışmalar sadece kötü şartlardaki konutların sıklığını azaltmış ve 1930 - 1939 yılları arasında da 8000 konutun yıkımını sağlamıştır.

Birmingham’da savaş sonrası gelişim II. Dünya Savaşı öncesi atılan önemli 3 adıma bağlıdır.

1) 1935’deki Housing Act (konut yasası). Bu düzenlemelerle konut yapımı yasal açıdan kolaylaşıyordu.

2) 1938’deki Housing Conference (konut konferansı). Konut problemine bilimsel açıdan yaklaşıyor ve her çevreden katılımcının bulunması ile konunun çok boyutlu olarak ele alınmasını sağlıyordu.

3) Şehir planı Herbert Manzoni’nin 1935 yılında getirmiş olduğu değişim rüzgarı. Herbert Manzoni Birmingham için yenilikçi düşünceleriyle kentsel planlamada öncü olmuştur.

4. 6. II. Dünya Savaşı Sonrası Örnekler

1935 yılı Birmingham planlamasının bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü şehir planı Herbert Humphries emekli olmuş ve yerine Herbert Manzoni gelmişti. Humphries’in planlama politikası; “Decentralization” yani düşük yoğunluktaki banliyölere yerleşimlerin kaydırılarak mümkün olduğunca apartmanlaşmadan uzak bir gelişimdi. Manzoni’nin politikası ise tam tersiydi. Yani modası geçmiş olarak tanımlanan merkez etrafındaki alanları yeniden verimli hale getirilerek yüksek katlı apartmanlarla konut sorununu çözmekti (Cheery, E. G. 1994), (Manzoni, J. H. 1960).

1939 yılında II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi tüm bu çalışmaların 10 yıl kadar geri kalmasına sebep oldu. Savaş yine konut sorununun önüne geçmişti.

II. Dünya Savaşı sırasında Londra’dan sonra en çok bombalanan şehir Birmingham olmuştur (Şekil 45). Çünkü silah üretimiyle Avrupa’da ünlenen şehir savaş sırasında Market Hall, Empire Music Hal ve Wales Theatre gibi tarihi binalarını da böylece kaybetmiştir (Dunham, K. 1955). Savaş sırasında 103.919 konut bombalandı ve yok oldu. 517 özel konut 1057 daireye, 100 büyük konut da hostele çevrilerek savaş sonrası konut açığı çözülmeye çalışıldı. Savaş sonuna gelindiğinde Sağlık Bakanlığı slum (çöküntü durumdaki) mahallerin temizlenmesini ve yarım kalan inşaatların bir an önce bitirilmesini istedi. 1942’de Lord Mayor Norman Tiptaft’ın başkanlığındaki belediye meclisi “Recostruction Committee” (yeniden inşaa komitesi) ‘sini kurdu. Bu komite savaş sonrası Birmingham’ı yeniden planlayıp canlandıracaktı. Bu doğrultuda pek çok panel düzenlendi. Savaş sonrası alınması gereken tedbirleri içeren panelin birinin konusu şehri saran ve gelişmeye engel olan

yapılar ve savaş sonrası kullanım dışı kalan şehirdeki konutları içeriyordu. Buralarda alınan kararlarla hazırlanan planlar hızlı bir yenileme operasyonunun da başlangıcı oldu. Fakat bu operasyonları 1936'nın kanunlarıyla yapmak mümkün değildi. Bunun için yeni kanunların düzenlenmesi gerekiyordu.

Şekil 45 . II. Dünya Savaşı'nda ağır derecede bombalanan Birmingham'dan bir görüntü

1943 yılında " Ministry of Town and Country Planning (Şehir ve Bölge Planlama Bakanlığı) şehir merkezinin yenilenmesi için öneri panelleri düzenledi. Gezilen bölgeler hava saldırıları sırasında tahrip edilmişlerdi. Fakat Birmingham'ın şehir merkezi Coventry ve Plymouth gibi tamamen yok olmamıştı. Herbert Manzoni'nin Birmingham için tüm meslektaşlarına anlattığı savaş sonrası planlamalar kendinin savaş öncesi hazırladığı yeniden gelişim planlarıyla benzerlik içindeydi. Böylece 1944 yılında "Blitz and Blight Act" olarak bilinen şehir planı kanunu yayınlandı. Bu kanun yerel otoritelere savaş sonrası bombalanan alanları temizleme yetkisi ve finansal hükümet desteği veriyordu. İşte bu da Manzoni'nin tam beklediği bir kanundu.

Savaş sonrası insanlar çalışmak için akın akın Birmingham'a göç etmeye başladılar. 1945' de şehrin nüfusu birden bire hızlı bir artış göstermeye başladı. Yapılan planlamalarda 50.000 adet konut "Slum clearance" (çöküntü mahallelerinin yıkımında) mağdur kalan aileler için düşünülmüştü. Hedef bu rakama 1953' lerde 30.000 konut daha eklemektir. Bu planlama da özel sektör konutların 2/3 'ünü yapacaktı (Chinn, C. 1991).

Bu çerçevede Birmingham'ın II. Dünya Savaşı sonrası konut sorununa tekrar bakacak olursak 3 ana başlık görmekteyiz.

- 1) Genel yaklaşım
- 2) Ara planlamalar
- 3) Mikro ölçekteki kararlar

1) Global yaklaşım; Şehrin geniş kapsamlı konut sorununu, büyük yıkım operasyonlarını ve yeniden gelişim alanlarını içeriyordu. Bu madde genel kararların verilmesiyle şehrin bundan sonraki kaderinin belirlenmesi anlamına geliyordu. Bu başlık altında alınacak kararlar şehrin geleceği için büyük önem taşıyordu. Çünkü genel yaklaşım açısından daha önce yapılan hatalar tekrarlanmamalıydı.

2) Ara planlamalar şehrin spesifik alanlarında doğa ve çevre düzenlemelerini içeriyordu. Bu başlık altındaki planlamalarda daha önce ihmal edilen sosyal donatılar planlama aşamasında ele alınarak yaratılan çevrenin daha insancıl olması hedefleniyordu. Sosyal donatıların fazlasıyla düşünüldüğü bu madde de atlanılan bir nokta komşuluk ilişkileri olmuştu. Çünkü farklı çevrelerden gelen insanların biraraya gelmesindeki güçlük hiç dikkate alınmamıştı.

3) Mikro ölçekteki kararlarda, konut ölçeğine inilerek konutun tasarımı, cephesi, ferahlığı gibi konular öne çıkarılmıştır. Böylece yeni yapılan konutların iki savaş arasındaki konutlara göre daha iyi imkanlara sahip olması sağlanmış oldu. Bu yeni konutlarda hol, geniş oturma odası, merdiven altı, banyo, üst katta ikinci bir tuvalet, arkada yıkama, tuvalet ve kapalı bir çöp kutusu bulunuyordu. Bu planlama geliştirilmiş bir tunnel konut planlamasıydı. Konutlardaki en büyük değişim mutfakta yaşandı. Mutfakta daha önceleri dolap yokken yeni konutlarda dolaplar yapıldı, kiler eklenerek depolama için ikinci bir mekan kazanıldı. Mutfakta da yemek yenilebilmesi için mutfaklar masa konulabilecek kadar geniş planlandı ve oturma odasına bir kapıyla bağlandı.

Tüm bu gelişimler tutarlı bir konut politikasının sergilenmesiyle sözkonusuydu. Fakat yine de bu çalışmalar artan konut talebine yeterli gelmiyordu. Bunun için de gelişen inşaat teknolojilerinden daha çok yararlanılmaya çalışıldı.

4.6.1. Prefabrike Konutlar - Wake Green Road 1947

Savaş sonrası işçi ve materyal eksikliği yüzünden prefabrike konutların geçici bir süre olmak kaydıyla meclis tarafından üretilmesine izin verildi. 1945 yılında 325 adet geçici konut sahiplerine teslim edilmişti. Bunların ömürleri 10 yıl olarak planlanıyordu. Zamanla yapılan eklemelerle sayıları 4625'i bulan konutların iklime olan uyumsuzluklarından dolayı çoğunun

yıkımına karar verildi. Oturanlarda aşırı nem ve rutubetten dolayı romatizmal hastalıklar ve diğer sağlık problemlerinin görülmesi bu konutların yıkılmasındaki en önemli karar oldu. Fakat günümüzde hala bu konutlardan 17 adedi Wake Green Road’da koruma kapsamında bulunmaktadır (Anon 1989) (Şekil 46).

Şekil 46 . Wake Green Raod’daki bugün de mevcut olan prefabrike evler

1949 itibariyle yapılan bir araştırmada Birmingham Belediyesi her 1000 kişi başına 1.39 adet konut yaparken, bu oran İngiltere genelinde 3.72’ye ulaşmaktaydı. Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi Birmingham savaş sonrası tüm İngiltere şehirlerinden daha az konut üretmiştir. Buna karşın Birmingham’ın konut alanında yapmış olduğu çalışma yenileme operasyonlarını kapsamaktaydı. Çünkü hala şehirde 6500 konutta su yoktu, 35 000 konut ortak tuvalet kullanıyordu, 417 adedinde ne elektrik ne de gaz bulunuyordu. Yeniden gelişim alanları içinde kalan düşük kalitedeki konutların yaşam standartını daha sağlıklı hale getirmek için yapılan tamirler bu konutların ömürlerini uzattı. 1950’deki bu büyük onarımla konut sorununa az da olsa bir çözüm sağlanmış oluyordu (Baker, C. V. 1976).

Yapılan tüm çalışmaların yetersizliği, halkın merkezden ayrılmama isteği plancıları merkez etrafında yüksek katlı bloklar yapmaya itti. Bu planlamalar doğrultusunda yapılan ilk örnekler Queens Tower adıyla anılan 12 katlı 4 blok halinde apartmanlardı.

4.6.2. Queens Tower Apartmanları - Nechells 1953

1953 'ün ortalarında Muhafazakar Hükümetin Konut Bakanı tarafından - Harold MacMillan - 4 adet 12 katlı bu yüksek blokların açılışı yapıldı. Bu konutlar Birmingham'ın tanınmış mimarlık firması S. N. Cooke ve ortakları tarafından planlanmıştı. İlginç olan dizaynı, 1930'ları anımsatıyordu. Kamara tipli pencereleri ve dalga şeklindeki balkon demirleriyle farklı bir görünüşü vardır. Yeniden gelişim alanlarında yapılan bu daireler şaşırtıcı şekilde geniştir. Her blok 2 asansöre, merdivenlere ve 66 adet daireye sahiptir. Her dairede yaşama odası, güneşlenme balkonu, yemek odası, mutfak, banyo ve 2 yatak odası bulunmaktaydı. Günümüzde hala kullanılan bu bloklar merkeze yakınlığı ve kullanışlı olması sebebiyle çok sevilmektedir.

Artan nüfus ve azalan inşaat alanı daha da yüksek katlı blokların yapılması ihtiyacını doğurdu. İşte bu konut örneklerinden biride Lee Bank Estate'dir.

Şekil 47 . Queen's Tower Blokları

4.6.3. Yüksek Bloklar - Lee Bank Estate 1961

Şehrin merkezine yürüyerek 10 dakika mesafede bulunan bu bloklar oldukça iyi imkanlara sahiptiler. Her biri 32 katlı olan bu bloklardaki konutlarda mutfak, iyi boyutlarda oturma odası, dolaplar, banyo, banyoda havlu kurutma dolabı, tuvalet ve çamaşır balkonu bulunmaktaydı. Fakat her ne kadar binaların imkanları artsa da insanlar bu tip bloklarda oturmaktan mutlu değildi. Çünkü bu güne kadar ihmal edilen komşuluk ilişkileri ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu konutlarda karışık bir plan stratejisi kullanılmıştı. Amaç genciyle yaşlısıyla sağlıklı bir komün yaratmaktı (Şekil 48).

Komşuluk ilişkileri açısından eski back to back'lerin bulunduğu sokaklar daima canlıydı. Çocuklar sokakda oynar, kadınlar çamaşırları avluda beraber yıkarlardı. Köşedeki dükkandan da alış - veriş edilir, aynı küçük pub'a birlikte içmeye gidilirdi. Oysa apartman dairelerinde ise yaşam birden bire farklılaştı ve cansızlaştı. Sosyal ilişkiler eski canlılığını kaybetti.

Şekil 48 . Lee Bank yüksek katlı blokları.

4.7. Günümüzdeki Gelişmeler

20. yüzyılın ikinci yarısı Birmingham'ın kent karakteristiğinin oluşturulduğu yıllar olmuştur. 1958 yılında belediye konutlarından kiracıların memnun olup olmadığı üzerine bir araştırma yapılmıştır. Bunun sonucunda apartmanlarda oturanların % 80'inin 1950 sonrasında üretilen bu konutlardan memnun olmadığı anlaşıldı. II. Dünya Savaşı sonrası artan konut talebine yanıt olarak görülen yüksek katlı konutlar halkın giderek tepkisini almaya başladı. Bu tepkiler öyle arttı ki Belediye tepkiler karşısında daha alçak katlı konutlar yapma kararı aldı.

1966 ve 1969 yılları arasında 4 yıl içinde Birmingham 30.000 konut yaparak rekor kırdı. Böylesi bir gelişim o dönemde hiç bir Avrupa ülkesinde görülmedi. Bu hızlı gelişimin en önemli sebebi inşaat teknolojisinde yaşanan gelişmeler oldu. Örneğin yüksek katlı bloklar prefabrike olarak inşaa edilebilmekteydi. 1950'lerden beri kentin en büyük problemi olan arsa sorunu da şehrin sınırlarının dışına taşılarak çözüldü. Tüm bu gelişimler yine de hızla artan konut talebini yakalamakta yeterli olmuyordu.

1970'li yıllarda kent sınırları dışına taşılmış olmasına rağmen, arsa problemi yine gündemdeydi. Çünkü kent dışındaki tarım arazileri kentin gelişimini önlüyordu. 1972 yılında hükümet North Worcestershire - Hawkesley, Frankley, Walker's Heath ve Kitwell tarım arazilerini inşaata açtı. Burada yapılacak konutların yüksek yoğunluktaki bloklar yerine iki katlı tunnel-back gibi geleneksel mimarinin çizgilerini taşıyan ikiz ve tek modern konutlar olarak planlanmasını istedi. Bu planlamayla insanların beklentilerine daha çok yaklaşılması, bu konutları başarılı kıldı. Bu planlamanın ikinci önemli noktası ise peyzaj mimarisine verilen önem oldu. Örneğin Frankley Estate de tarım arazisi çizgilerini korumak için dereler, ağaçlar, çimenler ve evleri birbirinden ayırmak için çalı ve çitler kullanıldı. Yollar kıvrımlarla dönüyor, konutlar ise cul de sac'ların (çıkma yollar) etrafında toplanıyordu. Uzun sıralar halindeki konutların veya yüksek katlı blokların olmayışı bu toplu konuta farklı bir karakter vermiş ve bir mahalle ruhu yaratılması sağlanmıştı. Ayrıca ilkökul, ortaokul, alış - veriş merkezinin olması insanları oldukça mutlu etti.

1977'lere gelinmişti ama kentin sorunları bitmek bilmiyordu. Gerçi tüm tunnel-back konutlar yıkılmıştı. Fakat orta kuşakta bulunan 40.000 adet tunnel-back konutun 26.000 adedinin acilen yenilenmesi gerekmekteydi. Bu da slum (çöküntü) operasyonlarının henüz bitmediğini gösteriyordu. Amaç bu konutları tunnel-back'ler gibi yıkmak değildi. Çünkü komşuluk ilişkilerinin yeniden kurulması sırasında çekilenleri halk tekrar yaşamak istemiyordu. Onun için bir yenileme operasyonu başlatıldı.

Bu operasyon 62.000 adet konutun yenilenmesini içeriyordu. Fakat bu büyük proje ekonominin kötü olduğu bir ana denk gelmişti. Yine de bunu uygulamaya kararlı olan hükümet "enveloping" (sarma) diye anılan bir proje geliştirdi. Bu sistemde binaların dış yüzeyleri kapatılarak bütün

Şekil 49. Enveloping çalışmaları sırası ve sonrası konutlar.

yenileme işlemleri oturanlardan hiçbir para alınmaksızın yapıldı (Şekil 49).

Enveloping operasyonlarında; yollar yenilendi, kirli alanlar temizlendi, yollara yaya yolu eklendi, çocuklar için oyun alanları eklendi, evlerin çatıları ve cepheleri yenilendi. Bu işlemler konut başına 3000 sterline mal oldu ve evlerin ömrü böylece 30 yıl kadar uzadı. Aynı zamanda şehrin en güzel yerlerinden biri olan orta kuşak yeniden önem kazanmış oldu (Chinn, C. 1993).

80' li yıllara gelindiğinde enveloping operasyonları Birmingham' ın önemli bir konut politikası haline geldi. 10 yıllık bir planlamayla iki savaş arası yapılan konutların cadde cadde yenilenmesine karar verildi. Bu yenilemeler sadece cepheyle sınırlı kalmıyor, banyonun üst kata taşınması, mutfakta kahvaltı imkanı için düzenlemeler gibi yeni fonksiyon özelliklerini de içeriyordu.

Birmingham için 1988 yılındaki konut kondisyonlarını bir araştırma şöyle göstermektedir.

	Özel sek.	Yerel yön .	Toplam	Kent konut stoğu %
Uygun olmayan konutlar	19 450	6 770	26 220	7
Konutlar uygun fakat rekreasyon alanları eksik	2 250	4 330	6 580	2
Konutlar uygun fakat rekreasyon alanlarının yenilenmesi için 3000 pound veya daha fazla gerekmektedir.	48 850	63 640	112 490	28
Toplam standart altı konut	70 550	74 740	145 290	37

(Kaynak : 1989 Housing Association yayını)

Zamanla görüldü ki yenilemeler şehrin devingenliği içinde yetersiz kalmaya başladı. Bu doğrultuda çalışmalar 4 basamakta yapılmaya başlandı.

1. Yıkım Operasyonları ; İki savaş arası ve savaş sonrası pek çok yüksek katlı konut Birmingham' ın silüetinde yer almaya başladı. Bu konutlardan beklentiler çok büyüktü. Fakat gerek inşaat teknolojisi açısından gerek planlama açısından yetersizlikleri bu konutların gözden düşmesine sebep oldu ve böylece bu konutları belli gelir düzeyinin altında insanlar tercih etmeye başladı. Buralara belli grupların yoğunlaşması da sosyal problemleri

ortaya çıkardı. Bunların en başında da “ Vandalizm ” (Şiddet eylemleri) olaylarının çoğalmasını görüyoruz.

Örnek olarak Emily St.’deki St. Martin Apartmanlarını gösterebiliriz. 1939 yılında büyük umutlarla yapılan bu konutlar 1981 yılında 40 yıllık kısa bir ömür sonrasında yıkıldı (Şekil 44).

2. 4 Katlı apartmanların 2 kata dönüştürülmesi ; Housing Department (konut departmanı) tarafından geliştirilen çok katlı bloklara karşı iki katlı konut stratejisini şöyle açıklayabiliriz. Teknolojisi elveren 4 katlı apartmanların üst iki katı kesilerek alçak bir yerleşim sağlanmış oldu. Sadece bununla da kalmadı bölge yoğunluğunun düşürülmesi, insan ilişkileri açısından da daha sağlıklı çevrelerin oluşmasını sağladı .

3. Yaşlılar için daireler ; Kentin yaşlı nüfusunun hızla artması ve yaşlıların hırsızlık, gasp ve vandalizm olaylarına maruz kalmaları onlar için yeni konut planlamalarına gidilmesine neden oldu. Belediye apartmanları bunlar için idealdi. Böylece bu apartmanlar bekçisi, direkt hat telefonu, sağlık personeliyle yaşlıların her türlü ihtiyacına anında cevap verebilecek konutlara çevrildi. Bu tipler yaşlılar arasında günümüzde oldukça popüler durumda. Bazı apartmanların çevrim işlemleri halen devam etmektedir.

Aslında bu çevrimin ikinci önemli yararı da şu oldu. İki katlı geniş konutlarda oturan yaşlıların yerlerine, apartmanlarda oturan büyük aileler taşınarak kent içinde fonksiyonel bir yer değişimi sağlandı. Bu da konut stoğunun maksimum verimde kullanılması anlamına gelmektedir. Fakat yine de bazı problemler bitmiş değildi. Yüksek katlı bloklarda günümüzde giydirme cephelerin bağlantı demirlerinin zamanla paslanarak düşmesi, diğer bakım ve onarım masrafları (bu masraf daire başına 500.000 sterlinden daha fazlaya mal olmaktadır) bu blokları yıkmamanın hem ekonomik olarak hem de sosyal olarak en doğru yol olduğunu göstermektedir.

Fakat bu bloklar 30 yıllık bir geçmişe sahipler ve 25.000 kiracıyı barındırıyorlar. Yerel yönetimin sahip olduğu konut stoğunun da %18’ini oluşturmaktadır. Bu konuya yeni çözümler aramaya başlandı ve çare çevre halkını oturdukları konutu almaya teşvik etmekte bulundu.

4. Satın alma politikası ; Bu politika sayesinde pekçok işçinin kendi evine sahip olma hakkı doğdu. 112.000 olan yerel yönetim konut stoğu 42.000 ‘ e düştü. Kamu ve yerel yönetim destekli konut üretimi Theacher hükümetinin özel sektörü desteklemesiyle zamanla özel sektörün eline geçti. Artık yerel yönetimler halkı konut almaya daha çok teşvik ediyordu. Böylece halk daha katılımcı olarak konut piyasasında yer almaya başladı ve kendi evine daha çok sahiplendi.

Aslında genel olarak Birmingham’ın gelişimine bir göz atacak olursak bu değişim operasyonlarını daha iyi anlarız. İlk olarak 1800’ lü yıllarda back to back’ lerle başlayan konut macerasını tunnel - back, bay - law konutlar, apartmanlar ve yüksek katlı bloklar takip etmiştir. Böylesi farklı zaman ve tipteki konut dokusu daha sonraki kentsel gelişimlere örnek olmuştur. Back to back’ lerin yerine tunnel - back konut planının geliştirilmesi ve bu sürecin bye - law konutlarla devamı, apartman kültürünün oluşturulmaya çalışılması kenti

1990' larda çözüm arayışında bu konutları yok etmektense yenileme operasyonlar ile revize etme aşamasına getirdi. 1990' lardaki yeni yasal düzenlemeler kentte farklı bir süreci başlattı.

21. yüzyılın eşiğinde kent konut probleminde yeterli noktaya henüz ulaşmış değildir. Pek çok yönüyle bu konu halen gündemdedir. Bu değişim sürecinde halkın daha katılımcı olarak konut sektöründe yer alması, plancılar açısından da daha somut kararların alınmasını sağlamaktadır. Örneğin bir kaç özel mimarlık bürosundaki konut planlarını incelediğimde ilginç bulduğum bir noktayı hemen aktarayım; hazırlanan konut projeleri geleneksel konut planlamasının benzeriydi. 1990' larda yapılan bu konutların neden daha farklı bir mimariyle yapılmadığını sordum. Verilen yanıt çok ilginçti. Projeler hazırlanmadan önce kullanıcılarla yapılan plan çalışmaları sonucu tercihler hep eski tip planlar üzerinde olmuş. Bunu kent çevresinde yaptığım geziler sırasında da gözlemledim. Farklı mimari çizgiler oldukça az. Aslında bu planlamalardan halk oldukça memnun fakat mimarlar için aynı şeyleri söyleyemem. Çünkü mimarlar artık farklılık yaratmanın zamanı geldiğini savunmaktalar. Fakat buna rağmen Belediye Meclisi yine geleneksel çizgiye yakın konutlar planlatmaktadır. Günümüzdeki bu kentsel konut çizgisi arka sayfalarda verilen Birmingham Meclisi Mimarlık ve Planlama Bölümü'ün hazırlamış olduğu konut planlarından da anlaşılabilir.

The BRINDLEY

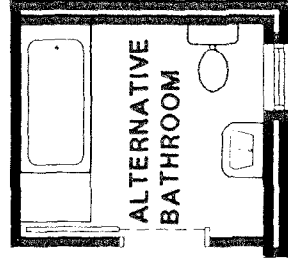
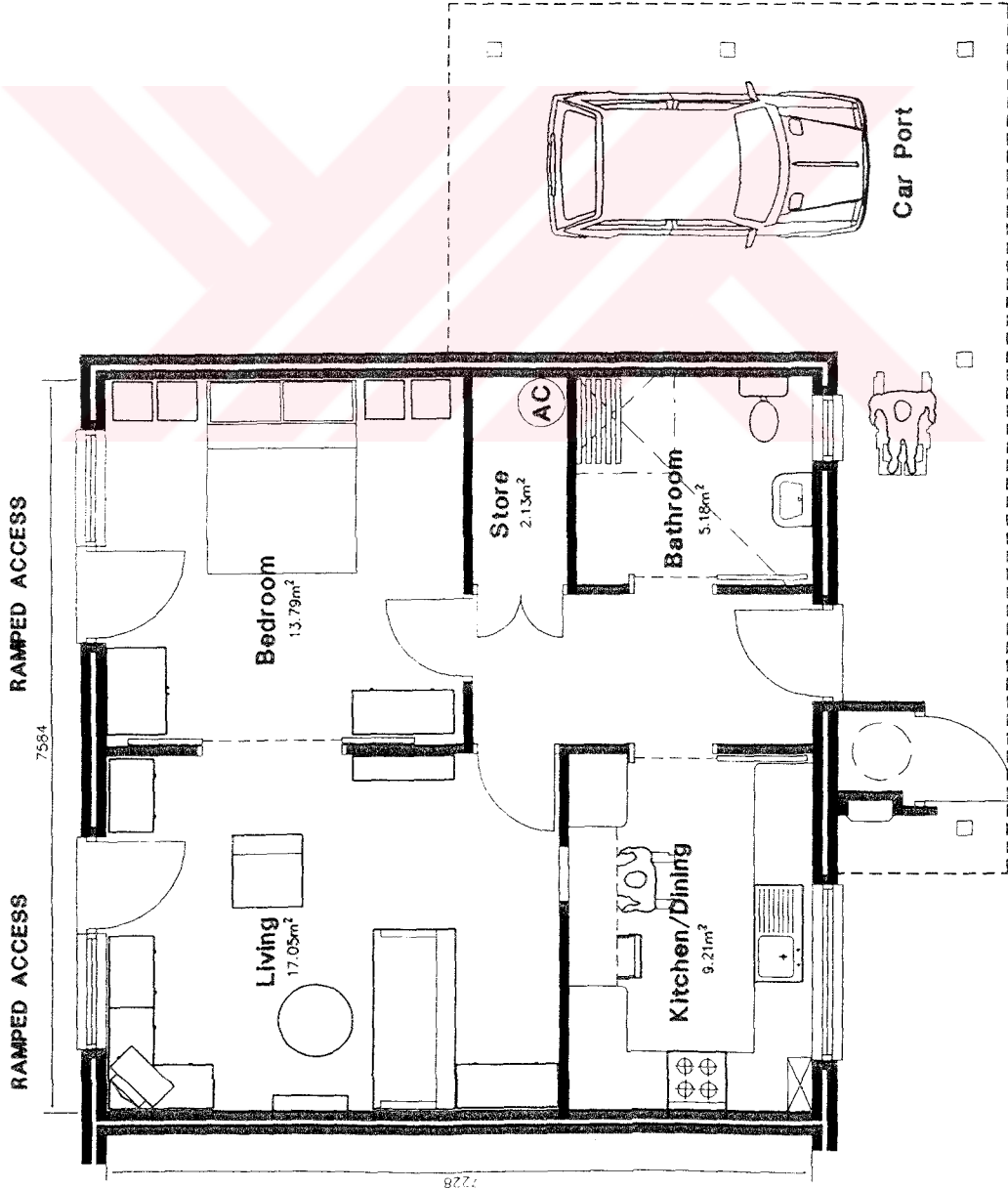
One Bed Two Person Bungalow

Wheelchair Standard

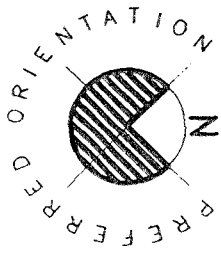

With *Living* *Space*
10'0" x 10'0" x 10'0"

A New Home in Birmingham

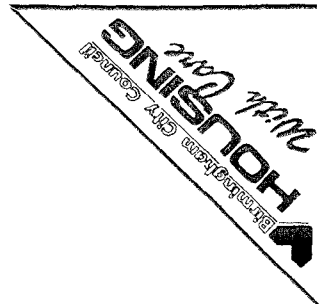

Living	12'1" x 15'7"
Kitchen/Dining	3.68m x 4.63m
Bedroom	12'1" x 8'2"
Bathroom	3.68m x 2.50m
Car Port	12'6" x 11'11"
	3.80m x 3.63m
	7'1" x 7'11"
	2.15m x 2.41m
	11'10" x 18'9"
	3.60m x 5.70m
Area 54.82m²	

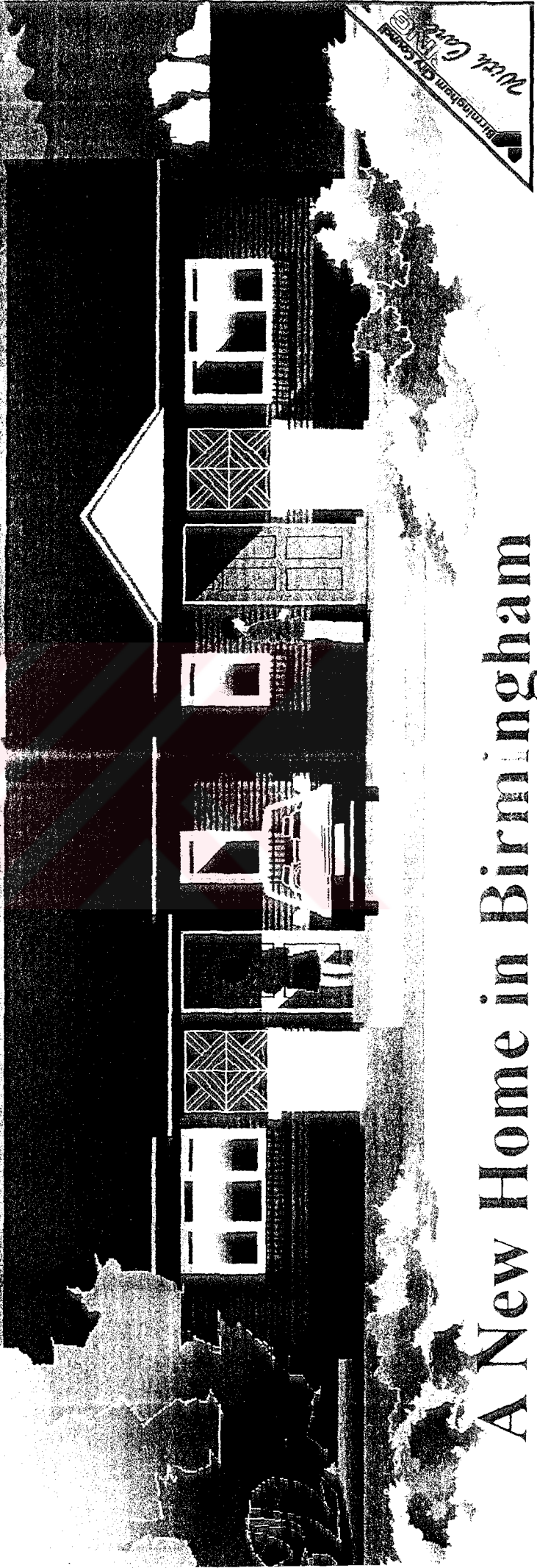
RAMPED ACCESS

A New Home in Birmingham

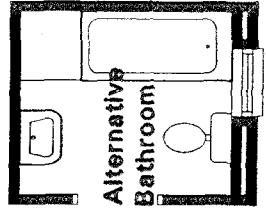
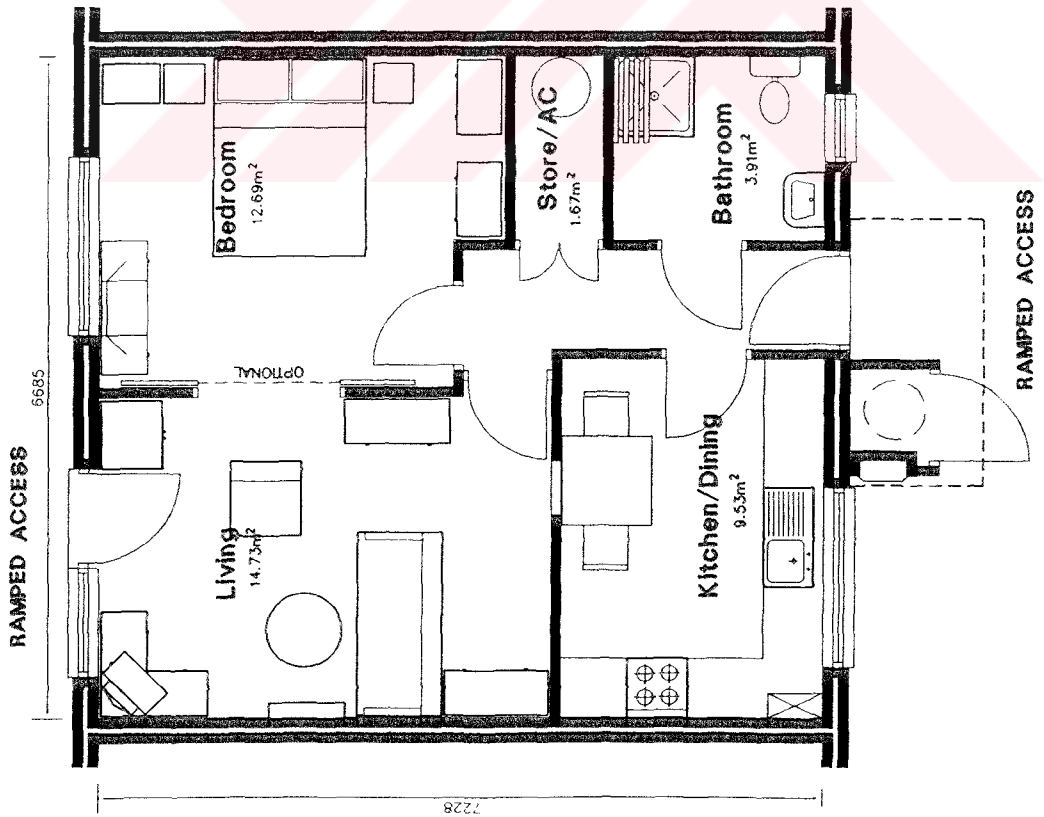
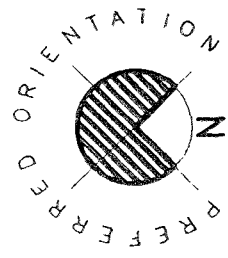
The BOULTON

One Bed Two Person Bungalow

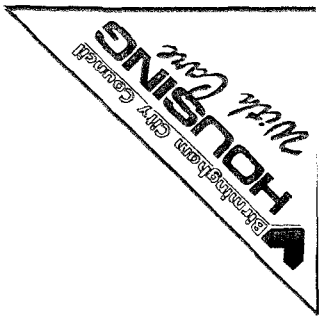
A New Home in Birmingham

Birmingham City Council
With Care
Housing for All

Living	10'7" x 14'9"
Kitchen/Dining	3.24m x 4.5m
Bedroom	11'11" x 8'7"
Bedroom	3.63m x 2.63m
Bedroom	11'0" x 13'2"
Bedroom	3.35m x 4.03m max
Bathroom	6'1" x 8'11"
Bathroom	1.86m x 2.10m

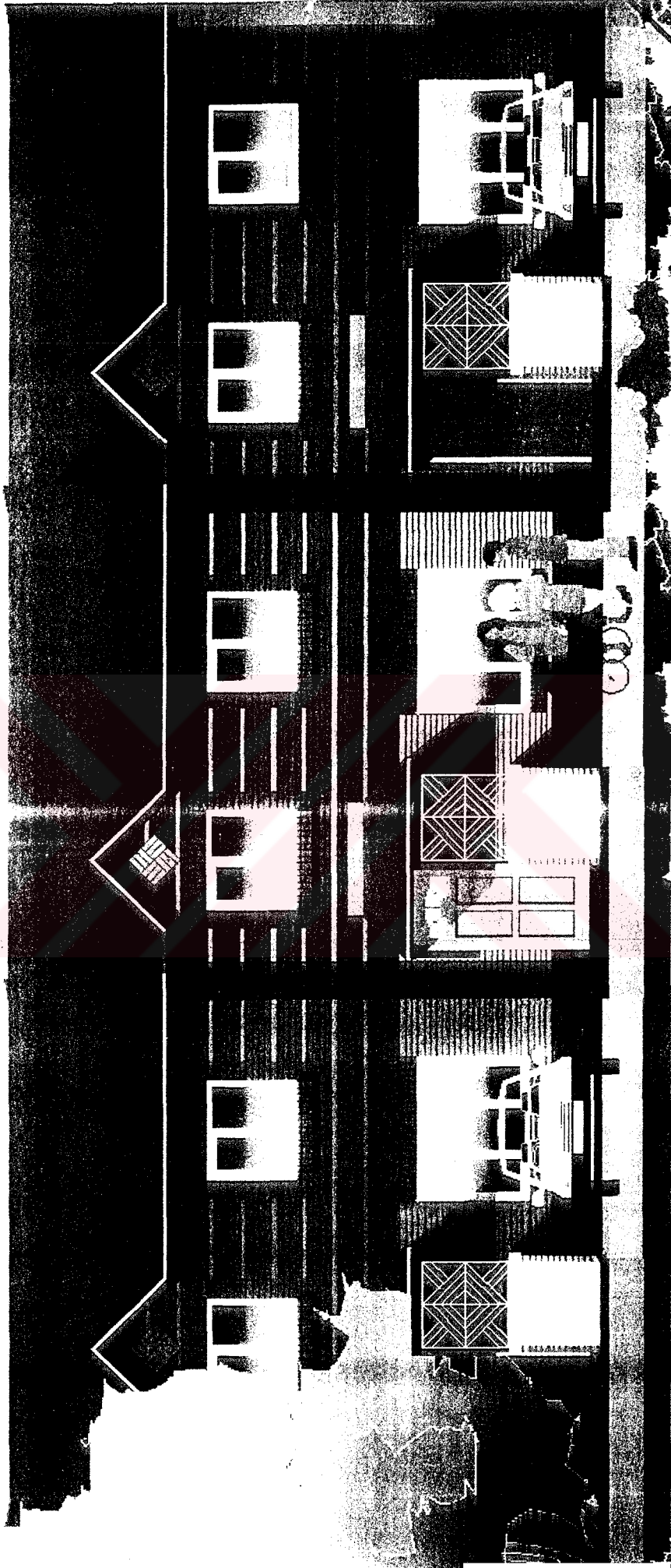
Area 48.32m²

A New Home in Birmingham

The HANCOCK

Three Bed Five Person House

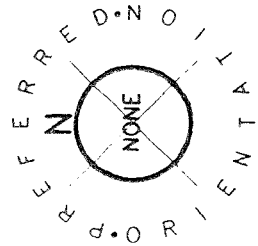
Birmingham City Schools
With Care

A New Home in Birmingham

PLAN

© NEW & PERSON HOUSE

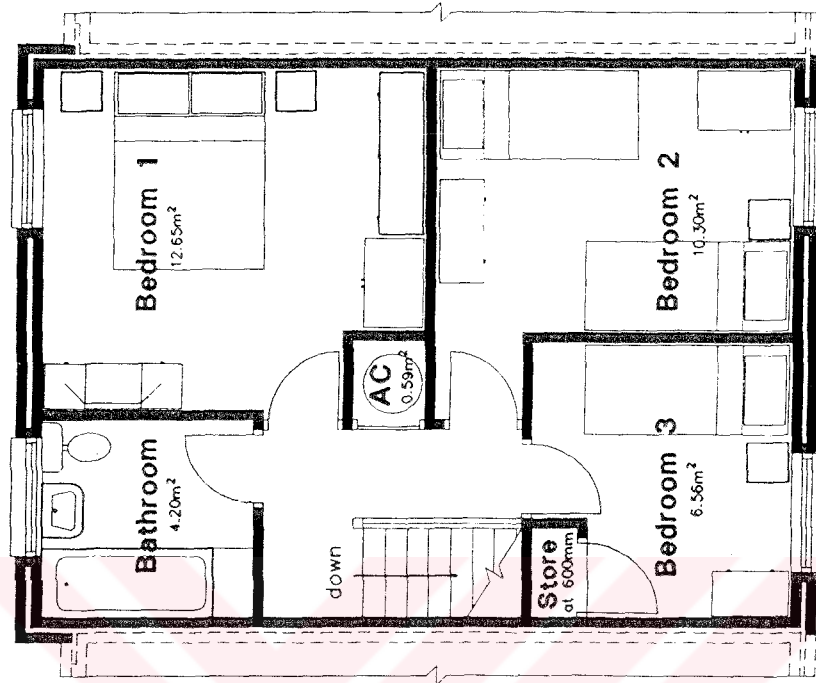
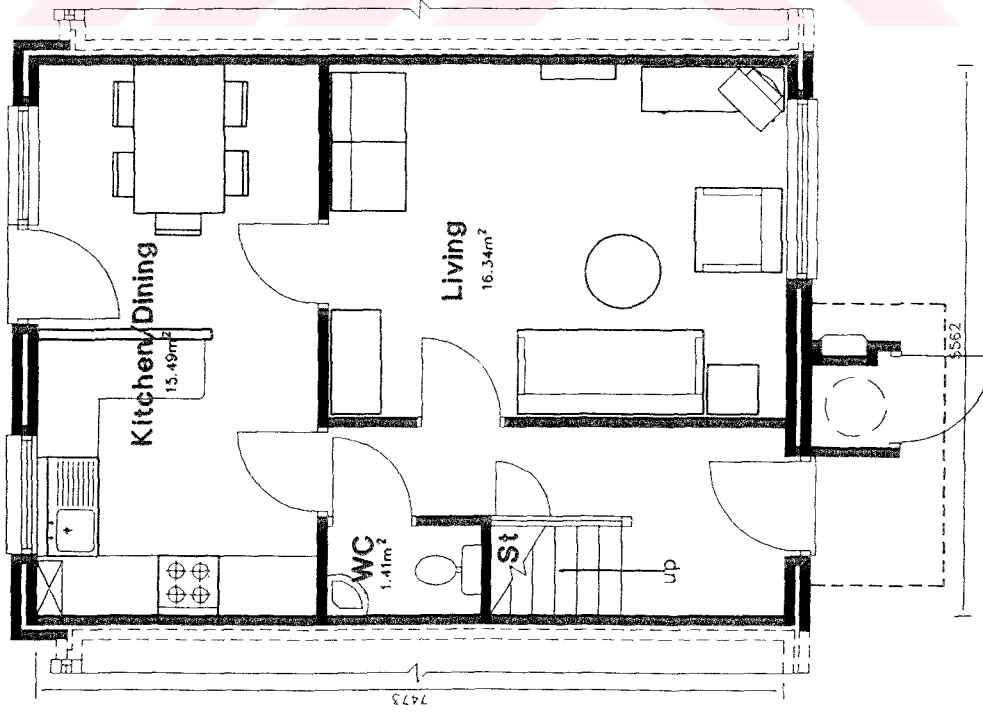
PRIGHT: BIRMINGHAM CITY COUNCIL. DEPARTMENT OF PLANNING & ARCHITECTURE

Can be built as a semi-detached.

GROUND FLOOR RAMPED ACCESS

FIRST FLOOR

GROUND FLOOR

FIRST FLOOR

- Living 11'8" x 15'1"
- 5.56m x 4.59m
- Kitchen/Dining 18'3" x 9'2"
- 5.56m x 2.78m

- Bedroom 1 11'4" x 12'6"
- 3.46m x 3.82m
- Bedroom 2 8'9" x 11'8"
- 2.68m x 3.35m
- Bedroom 3 9'1" x 8'5"
- 2.78m x 2.56m
- Bathroom 6'7" x 6'11"
- 2.00m x 2.10m

Area 83.12m²

RAMPED ACCESS

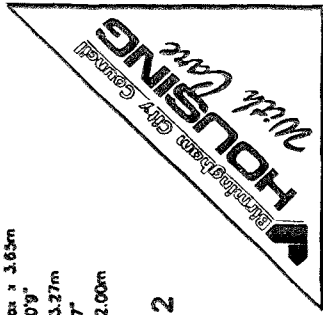
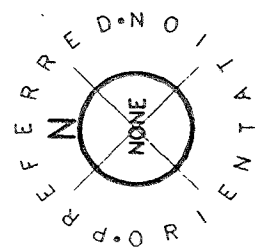
A New Home in Birmingham

THE HUTTON

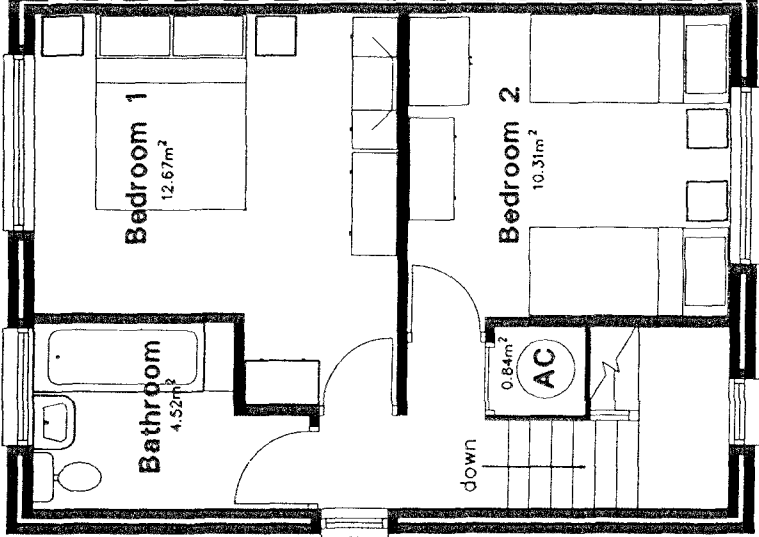
Two Bed Four Person House

A New Home in Birmingham

FIRST FLOOR

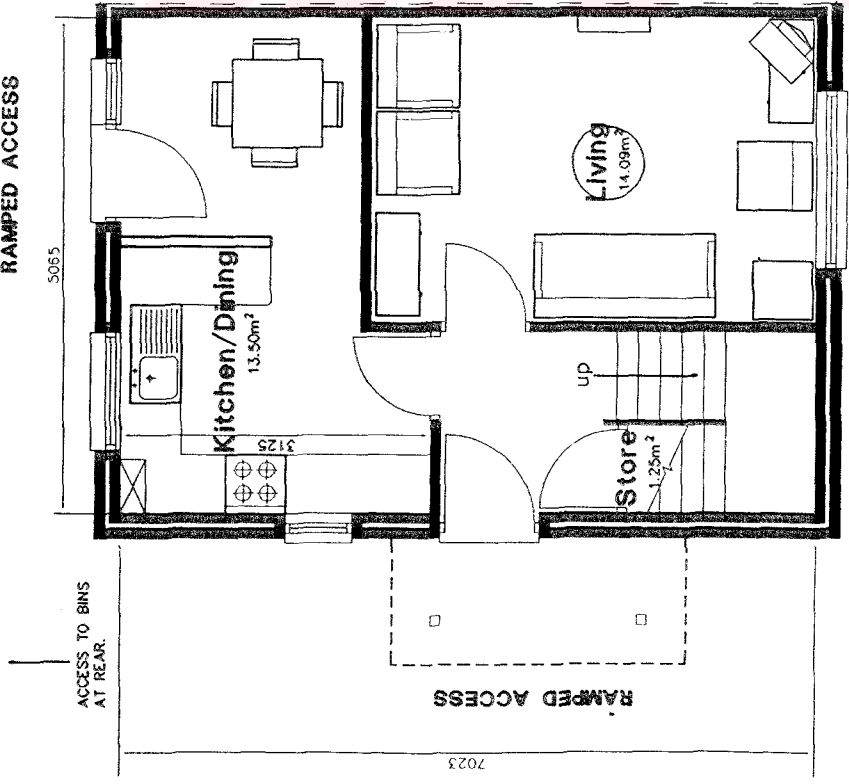

FIRST FLOOR
 Bedroom 1 13'2" max x 12'0"
 4.02m max x 3.65m
 Bedroom 2 10'3" x 10'9"
 3.12m x 3.27m
 Bathroom 6'3" x 6'7"
 1.90m x 2.00m

Area 71.14m²

GROUND FLOOR
 Living 10'3" x 14'10"
 3.12m x 4.52m
 Kitchen/Dining 16'7" x 10'3"/7'10"
 5.07m x 3.13m/2.40m

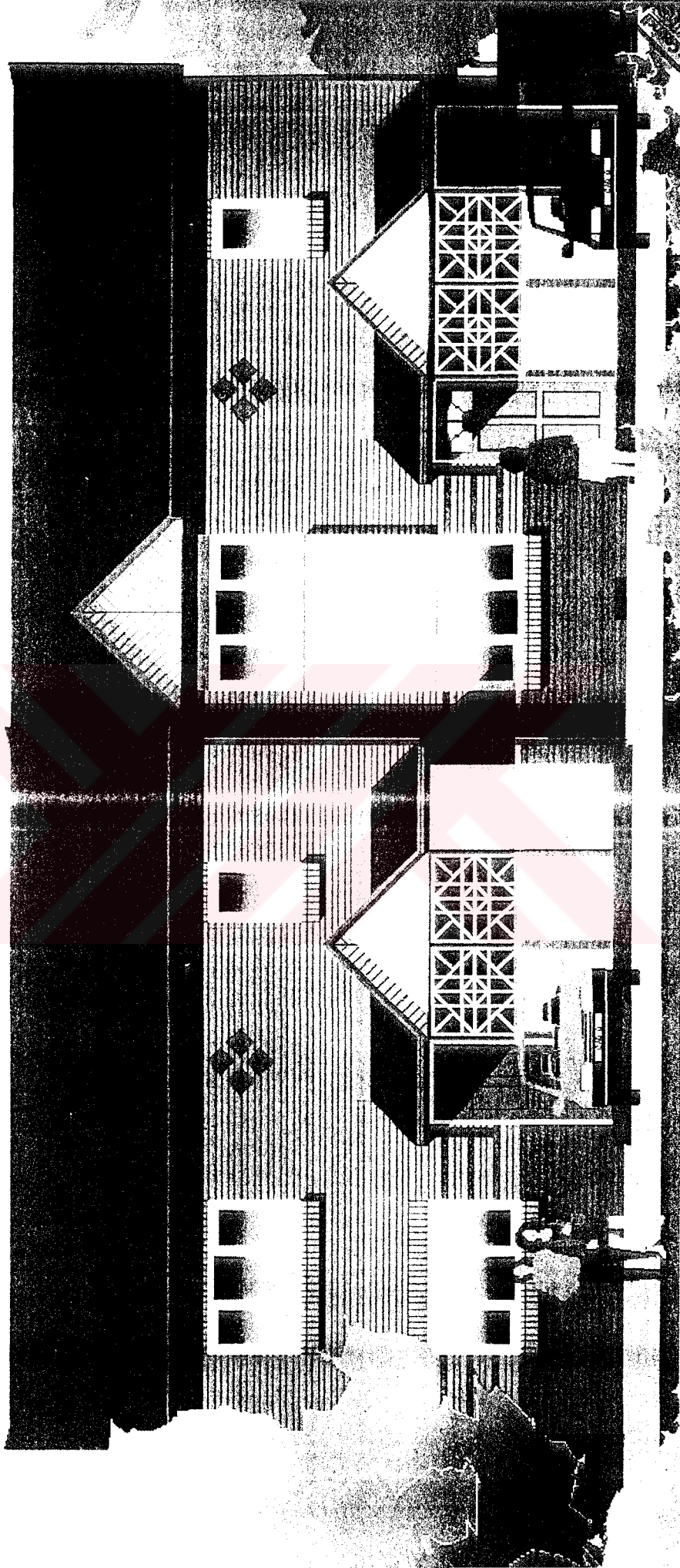
GROUND FLOOR

A New Home in Birmingham

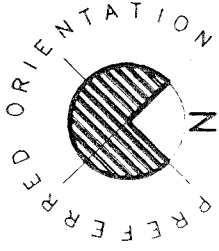
The FARNOL

One Bed Two Person Flats

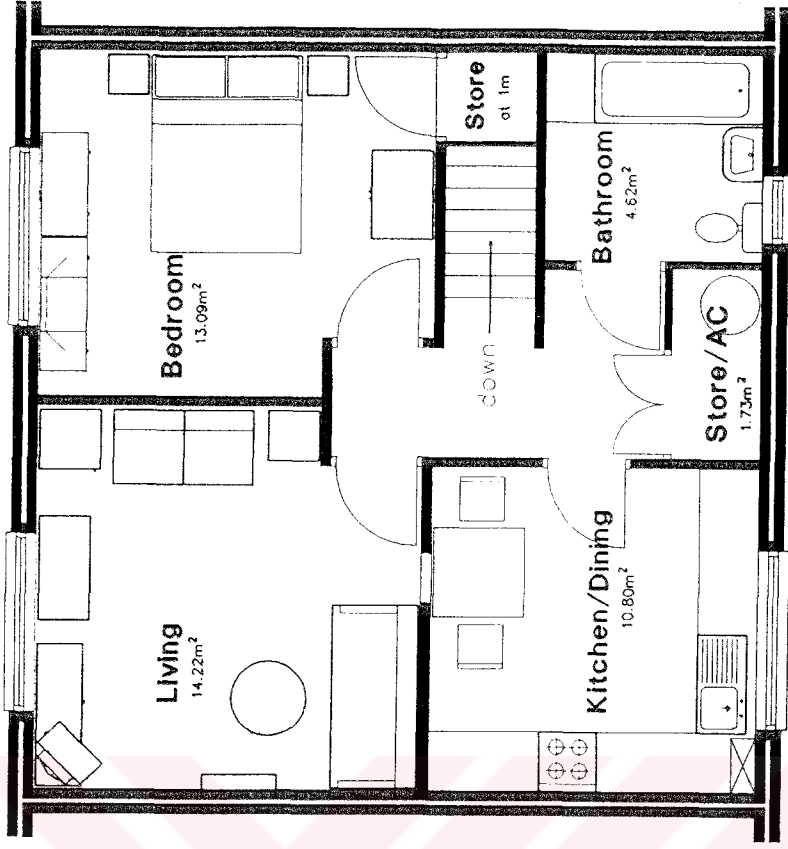

A New Home in Birmingham

W.M. GARDNER & CO. LTD.
BIRMINGHAM

FIRST FLOOR

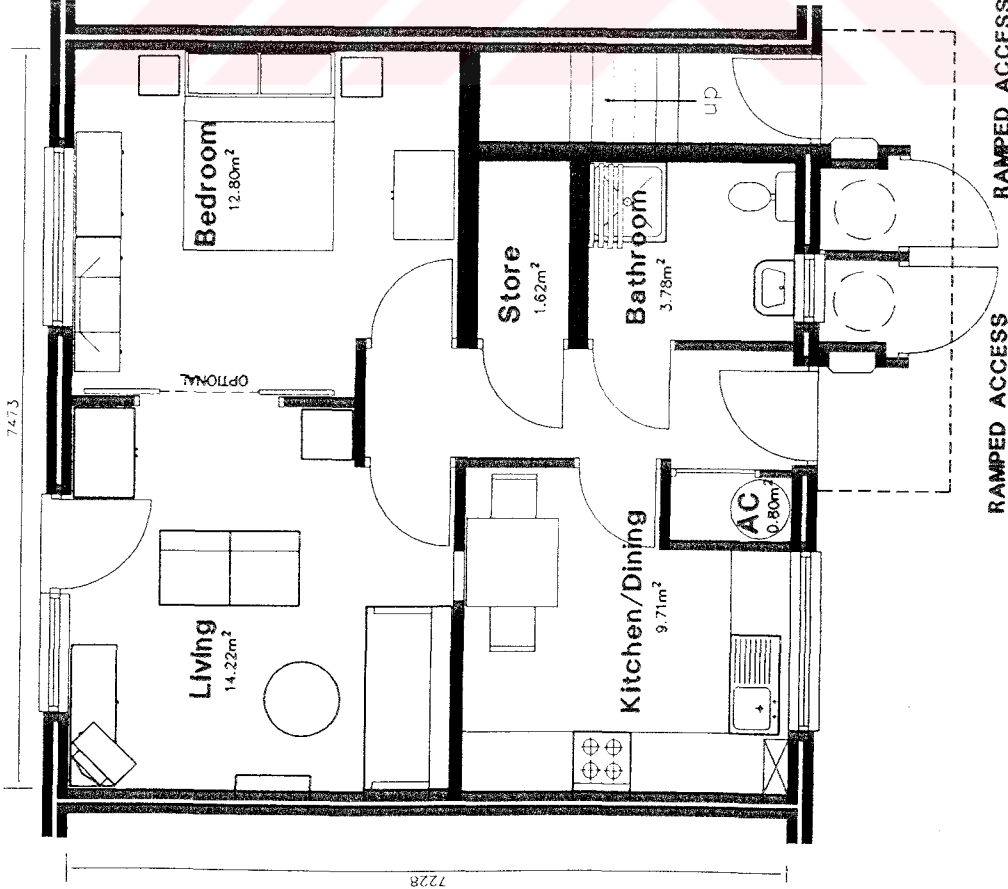

FIRST FLOOR	
Living	12'8" x 12'7"
Kitchen/Dining	10'9" x 10'10"
Bedrooms	11'6" max x 12'11" max
Bathroom	5'11" x 6'11"
Store/AC	2.10m x 2.20m
F.F.L 54.01m²	

GROUND FLOOR	
Living	12'8" x 12'7"
Kitchen/Dining	10'9" max x 10'10" max
Bedroom	11'8" max x 12'7" max
Bathroom	5'11" x 6'11"
Store/AC	1.80m x 2.10m
G.F.L 50.27m²	

GROUND FLOOR

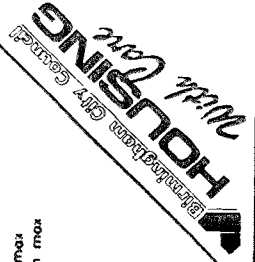
RAMPED ACCESS

RAMPED ACCESS

G.F.L 50.27m²

F.F.L 54.01m²

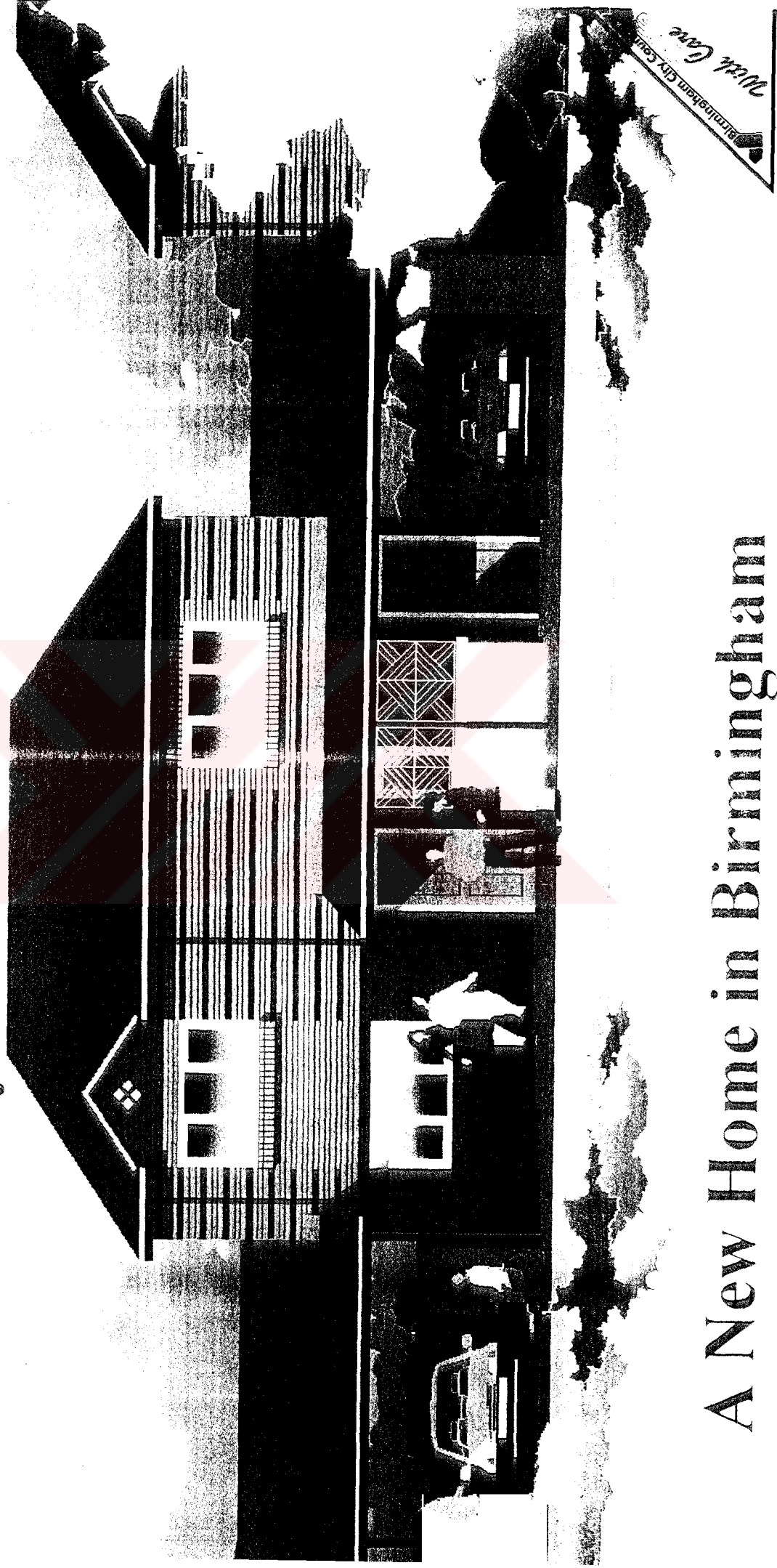

A New Home in Birmingham

The FENTHAM

Two Bed Three Person Flat

First Floor Only

Wright & Carter
Architects City Centre

A New Home in Birmingham

SONUÇLAR

Birmingham ve İngiltere ölçeğinden bir an olsun uzaklaşıp konuta genel anlamda bakacak olursak öncelikle konutu tanımlamalıyız.

Konut : insanların var olmalarından günümüze kadar geçen süreçte sahip oldukları en ilkel dürtünün “ korunma ve barınma dürtüsünün ” temsilcisi olmuştur. Ama bu ilkel dürtü zamanla gelişerek insanoğlunun gereksinimlerini doğrudan yada dolaylı olarak karşıladığı bir “ mala ” dönüşmüştür. Bu mal bütün insanların gereksinimini karşılayacak kadar bol olmadığı ve bir emek harcanarak, kısacası üretilerek elde edildiğinden dolayı “ ekonomik mal ” sıfatını almıştır.

Aslında konutu böylesi birkaç cümle ile tanımlamaya çalışmak oldukça yetersiz kalmaktadır. Çünkü konut, çok yönlü bir olgudur. İnsanın fiziksel ruhsal, toplumsal ve biyolojik yapısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsam doğrultusunda Birmingham ’ın konut gelişim strüktürünü irdeleyecek olursak 1700’ lerde ticaret merkezi olmakla başlayan nüfus artışı kente her türlü ürünün bulunduğu bir açık pazar ve panayır havası vermiştir. 1800’ lü yıllarda Birmingham çevresindeki madenlerin bulunarak işletilmeye başlanması kentin yoğun nüfus akımına uğramasına sebep oldu. Bu hızlı değişimin yarattığı düzensizlik 1900’ lü yılların ikinci yarısına dek yansımıştır. İşte bunun ilk yansımaları müteahhitlerin o zamanın sınırlı arsa imkanları, malzeme ve teknolojik bilgileri doğrultusunda üretmiş oldukları kent merkezinde yoğunlaşan back to back konutlar olmuşlardır. Bu konutlar maksimum alan kullanımı ve kar amaçlı yapıldığı için kentsel gelişim ve halk sağlığı gibi konular hiçbir şekilde düşünülmemiştir. Dolayısıyla bu çarpık kentleşmenin faturasını kent 100 yıl gibi çok uzun bir zamanda telafi etmeye çalışmıştır. Fakat bu konutların yıkımı ve komşuluk ilişkilerinin kopmasından doğan sorunlar günümüze kadar yansımış ve hala tartışılmaktadır.

Şehir merkezinde sıkışan konut gelişiminin şehir çevresine doğru açılmasında başlangıçta büyük çiftlik sahipleri ve müteahhitler rol oynamaktaydı. Ancak sonraları hükümetin zamanla konut alanına önerilerle girmesi bir anda konut piyasasında büyük çiftlik sahipleri ve müteahhitlerden sonra üçüncü bir merkezin oluşmasını sağlamıştır. Tunnel - back konutların yapılması da konut gelişimindeki kaosu kent çevresinde değil kent içinde çözülmeye çalışılma çabalarından doğmuştur. Gerek planlaması, gerek kullanılan malzemesiyle daha ileriye gidilmesine rağmen en önemli değer olan insanın sosyolojik yapısı ve ortak kullanım alanları (parklar, bahçeler, yaya yolları) gibi değerlerin yeterince etüd edilmemesi bu konutların ilerideki yıllarda revizyonlarını gerektirmiştir. Amaç işçi sınıfına konut üretmek olmasına rağmen bu konutların orta kuşakta olması - fabrikalardan uzak olması - ve ulaşım maliyetlerinden dolayı daha üst düzeyde kazanan gelir gruplarına yaramıştır. Fakat yine de yerel yönetimlerin bu çabaları gerçekten takdire değerdir. Çünkü yapılan her konut planlı bir ideal doğrultusunda geliştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle devletin bu konudaki hem yasal hem de ekonomik desteği

yerel yönetimleri bu konuda daha da aktif olmaya itmiştir. İşte bunun da en güzel örneği bye - law konutlar olmuştur.

Tunnel - back konutlarla ulaşılamıyan yeşil ve diğer kentsel değerler bye - law konutlarla yakalanmaya çalışılmıştır. Daha sonradan kentsel değerlerin yakalanmasındaki örneklerden biri olarak Cadbury ailesinin öncülüğünde inşaa edilen Bournville işçi konutlarını görüyoruz. Köy - kent yaşamının birleştirilmesi fikrinden doğan bahçe şehir yaklaşımı Birmingham' a farklı bir hava vermiş ve daha sonraki bahçe şehir yapımlarına (Austin Village, Ideal Village gibi) örnek olmuştur.

Bu arada yaşanan dünya savaşlarının tüm Avrupa gibi İngiltere'yi ve Birmingham'ı da etkilemesi, konut sorununda daha radikal ve kamu ağırlıklı kalıcı çözümleri gerektirmiştir. Her iki dünya savaşı da İngiltere'de özellikle Birmingham' ı daha fazla etkilemiştir. Çünkü Birmingham silah endüstrisinin de belli başlı merkezlerinden biriydi. Ancak savaş sonrası teknolojik bilginin yetersizliği ve acil konut ihtiyacı, Birmingham' ın en büyük hatası olan prefabrike sistemde apartman ve konutların yapılmasına neden olmuştur. Daha sonraları bu binaların teknik ve sosyal hataları anlaşılmiş ve bu binalar üzerinde yeni düzenlemeler planlanmıştır. Bu konutlarda yaşayanların sağlıklarında yarattığı bozukluklar back to back konutlardaki yaşanan salgınlar gibi toplumsal rahatsızlıkların oluşmasına sebep oldu. Hatta daha da ötesine geçerek bilinçli insanların bu konutları terk etmesi bölgedeki insan ilişkilerini etkiledi ve toplumsal hareketlere dönüştü, halk topluca bazı bölgelerde yaşamayı red etti.

Yaşanan bu tip kentsel değişimler günümüz mimarlık tarihi, kentsel plancılık ve konut mimarisi açısından oldukça önemli noktaları içermektedir. Vitruvius'un dediği gibi mimarlık çok geniş bir bilgi dağarcığını gerektirmektedir. Konut üretimi sırasında pekçok faktörü birlikte değerlendirmek gerekir. Şu anda halkın yaşamayı red ettiği, istenmeyen konutlar için üretilen yeni fikirler şöyle sıralanabilir; yaşlılar için blokların güvenlik sistemleri ile yeniden düzenlenmesi, yüksek katlı blokların kesilerek alçak katlı konutlar üretilmesi sonucu yoğunluğun azaltılmaya çalışılması, yıkım veya enveloping operasyonları ile bazı sokak yada blokların yaşanabilir koşullara ulaştırılması. Bu girişimler Birmingham için gerçekten kentsel gelişimin dönüm noktaları olarak yorumlanabilir.

20. yüzyıl, devletin konut piyasasında ağırlığını koyduğu ve özel sektörün yeni teknolojik gelişimler doğrultusunda ürettiği konutlarla, konut piyasasının 19. yüzyılda yaşadığı müteahhit - toprak ağası - kiracı üçlüsünü, halkın katılımcı olarak piyasada yer almasını sağladı. 19 yüzyıldaki toprak ağasının yerini 20. yüzyılda Housing Association (Konut Birliği) gibi modern kurumlar almaya başladı. Bugün için halkın konuya daha çok ilgi göstermesi sonucu kiracılık sistemi ev sahipliği yönünde geliştirilmeye çalışılıyor. Building Society gibi kurumların düşük faizli kredileriyle halk mülk edinmeye özendirilmektedir.

Tüm bu gelişimler sadece konut ölçeğinde ve kentsel ölçekte kalmayıp komşuluk ilişkileri, apartman kültürü, vandalizm gibi sosyal olayların da ön plana çıkmasına sebep oldu. Yapmış olduğum gözlemler ve edindiğim bilgiler ışığında Birmingham halkının apartman yaşamına pek uyum sağlayamadığını gördüm. Çünkü günümüzde bu çok katlı bloklarda 3. dünya ülkelerinden gelen göçmen aileler ve gelir düzeyi çok düşük insanlar yaşamaktadırlar. Zaten kent genelinde yapılan suç

istatistiklerinin bu bölgelerde yoğunlaşması bu bloklara karşı halkın tepki göstermesine yol açmaktadır.

Fakat yinede böylesi renkli konut perspektifi kente farklı bir konut kültürünü de kazandırmaktadır. Birmingham'da böylesine farklı ve zengin bir konut kültürü mevcutken, diğer bir taraftan yeni inşaa edilen binalarda bile cephe ve planlarda bir tasarım monotonluğu, bir tekdüzelik, eskinin tekrarlanması, yenilenmeyen çizgiler göze çarpıyor. Bunun nedeni; İngiliz mimarlarının yetersiz yaratıcılıkları değil halkın beklentileri ve tarihe olan bağımlılıklarıdır. Gerçektende İngiliz halkı geleneklerine ne kadar bağlıysa, tarihi konut kültürüne de o derecede bağlılığını sürdürmektedir.

Aynı tarihsel yaklaşımla, endüstrileşme ile birlikte Türkiye'deki konut gelişimine bir göz atacak olursak: Türkiye'de 1950' li yıllarda kentlerde üretimin artmasıyla nüfusun kentlere doğru yönelmesi, Birmingham'da endüstrileşmenin ilk günlerinde olduğu gibi Türkiye'deki büyük kentlerde de konut probleminin doğmasına sebep olmuştur. Birmingham'ın dönemin yasal sınırları içinde yaşadığı slum (çöküntü) kentsel gelişimini biz 100 yıl gibi bir farkla yasal olmayan "gecekondu" diye tanımladığımız bir gelişimle yaşamaktayız. Her ne kadar Birmingham'da olduğu gibi devletin bu konuya müdahalesi ile toplu konut alanlarının planlanması gibi çalışmalar varsa da bunlar çok yetersiz kalmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin bu konudaki büyük bir şanssızlığı da Türkiye'nin endüstrileşmeyi İngiltere gibi ülke bütününde yaşayamaması, İstanbul gibi sadece büyük merkezlerde endüstrileşmenin yoğunlaşmasıdır.

Teknolojinin artık günümüz Türkiye'sinde çok yakından takip edilebilmesi, dünya standartlarında büyük toplu konutların yapılabilmesini sağlamaktadır. Fakat büyük şehirlerin arsa problemleri ve yüksek rant beklentileri bu konutların fiyatlarının yükselmesine sebep olmaktadır. Sonuçta toplu konutlar pekde amaçlarına ulaşamamakta toplu konut bölgeleri rant sahiplerince paylaşılmakta konut tamamen ekonomik bir mal olarak işlem görmektedir. Bu da işçi sınıfının ancak kooperatifler yoluyla konut edinebilmesini sağlamaktadır.

İngiltere'de devlet çok büyük oranda konut üretmesine rağmen, Türkiye'de konut sektörü özel sektör ağırlıklı ilerlemektedir. Yine İngiltere'den farklı olarak, kültürel değerlerinde ağır basması sonucu Türkiye'de halk kiracı olmaktan çok mülk sahibi olmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla konutlarına ve çevrelerine daha çok sahiplenmeleri apartman kültürünün Türkiye'de daha çabuk benimsenmesini sağlamıştır.

Türkiye'de konut problemlerine çözüm arayışında İngiltere'de çok yaygın uygulanan bir yöntemi büyük çaplı enveloping ve yeniden şekillendirmeyi çok seyrek görmekteyiz. Türkiye'deki yaklaşım genelde eski yerleşim alanlarının ya daha düşük gelirli kesime terk edilmesi yada tamamen yıkılıp yeni konutlar yapılması şeklindedir. Türkiye'deki tüm tarihi şehirlerde bir eski şehir - ki burada düşük gelirli kişiler yaşar - ve bir de yeni şehir - ki burada da plansız ve hızlı gelişmenin kaosu yaşanır - olmak üzere iki şehir yer alır. Oysa İngiltere'de eski şehir ile yeni şehir aynıdır. Çünkü eski şehir tarih boyunca pek çok değişiklik ile modern hayata adapte edilmiştir.

Türkiye'nin İngiltere'ye oranla bir şansı II. Dünya Savaşı'nın fiziksel yıkımından etkilenmemesi olmakla birlikte diğer bir şanssızlığı yüksek nüfus artış hızına sahip olmasıdır. Türkiye de nüfus artışının 2.1 gibi yüksek bir rakamda olmasına rağmen İngiltere'ye oranla farklı kültürel değerlere sahip olmamız, yaşlı ve sakat nüfusun çocukları ile birlikte aynı evi paylaşmalarını ortaya çıkarmıştır. Yaşlılar ve özürlü insanlar için özel konutlar üretilmemiş veya yaşlılar ve özürülere toplu konutlar içinde onlar için konut grupları planlanmamıştır. Şimdiye kadar bu sosyal olay işlev görürken son yıllarda Türkiye'de yaşlıların çocuklarından ayrı yaşamaya başladığı, aile büyüklerinin olmadığı çekirdek ailenin özellikle büyük şehirlerde daha çok kabul gördüğü görülmektedir. Ayrıca özürlü insanlar da daha çok hak arama ve daha aktif çalışma gayreti içindedirler. Bunların sonucunda da Türkiye'de de ileriki yıllarda yaşlılar ve özürlü insanlar için özel konutların planlanması ihtiyacı doğacağı bir gerçektir.

Daha öncede belirttiğim gibi: bu tezde amacım endüstrileşme ile birlikte kentleşme ve konut sürecini bizden bir asır gibi bir farkla yaşamış, İngiltere ve Birmingham'dan ülke ve şehir bazında yaşanan tecrübelerden örnek alınarak Türkiye için yararlı bilgiler üretmektir. Bu bağlamda gördüğüm en önemli nokta şudur. İngiltere yaşadığı problemleri ortaya koyup, çözüm üretmiş ve uygulayabilmiştir. Fakat Türkiye ise problemlerini ortaya koymuş, çözümler üretmiş ancak uygulayamamıştır. Bu çözümler hep bir ileriki tarihe atıldığı için zamanında müdahaleler yapılamamakta, bu da kent içindeki kaosun büyümesine ve çözümsüzleşmesine sebep olmaktadır.

KAYNAKLAR

- ANON. (1938), Quakerism and Industry (Konferans raporu), Mc Michael Printer, Birmingham, İngiltere s. 92.
- ANON. (1941), When We Build Again, Bournville Village Trust yayını, George Allen & Unwin Ltd., Londra. s. 1 - 40.
- ANON. (1943), Our Birmingham, Bournville Village Trust yayını, Birmingham , İngiltere s. 1 - 28, 36 - 52.
- ANON. (1962), Ten Years of Housing in Sheffield. City Architect's Dept. Sheffield , İngiltere s. 28-29
- ANON. (1973), City Centre Redevelopment 1973, Ortak araştırma, Londra, İngiltere s. 30-78
- ANON. (1973), City of Birmingham Structure Plan, City Engineer Surveyor and Planning Officer, Birmingham, İngiltere s. 1-29
- ANON. (1988), Faith in the City of Birmingham , Birmingham Piskoposluğu raporu, Wheaton & Co.Ltd., Exeter , Devon, İngiltere s.14-17
- ANON. (1989), Developing Birmingham 1889 to 1989 (100 years of city planning) Birmingham City Council, Development Dept .
- ANON. (1990), Housing Associations Directory & Yearbook 1990 / 91 National Federation of Housing Associations, Londra, İngiltere. s.17-20
- ANON. (1990), Ladywood Regeneration Framework, Birmingham City Council yayını, Birmingham.
- ANON. (1993), New Town / South Aston City Challenge, Birmingham City Council yayını, Birmingham.
- ANON. (1993), Sparkhill Area Regeneration Initiative Revised Draft , Birmingham City Council Dept. of Planning and Architecture
- ANON. (1994), England The Rough Guide, Penguin Books Ltd. Londra, İngiltere. s. 392-402
- ANON. (1995), Architecture & Austerity in Birmingham 1940 - 1950 Birmingham City Council yayını , Birmingham.
- ANON. (1995), Back to back in Birmingham , City of Hereford Archaeology Unit , Birmingham , yayımlanmamış araştırma .
- BEDDIS R. (1985), A New Geography of Britain , Oxford University Press. Oxford , İngiltere s. 63
- BAKER C V. (1976), Housing Associations , The Estates Gazzette Ltd. , Londra , İngiltere. s. 17-31
- BİLGİN İ. (1992), Konut Üretimini Karşılaştırılmalı Analizi , YTÜ yayını .
- BİLGİN İ. (1994), Yapı Üretiminde Ürün-Süreç İlişkisi , Y.T.Ü. Yayını İstanbul .
- BURNETT J. (1978), Social History of Housing , Methneu press. London
- BÜYÜK LAROUSSE (1986), Birmingham, İstanbul. cilt 4, s. 1689.

- CADBURY.G.(Junr) (1915), Town Planning ,Alongmas Ltd. , Londra , İngiltere s . 23 - 37
- CADBURY P. S. (1952), Birmingham Fifty Years on , Buckler & Webb Ltd. Birmingham , İngiltere.
- CHINN C. (1991), Homes for People, 100 years of Council Housing in Birmingham, Weatons Ltd. Devon, İngiltere
- CHINN C. (1993), Keeping the City Alive, Birmingham City Council yayını , Birmingham.
- CHINN C. (1994), Birmingham the Great Working City, Birmingham City Council yayını, Birmingham , İngiltere s. 195 - 210
- CHERRY G. E. (1994), Birmingham, John Wiley & Sons Ltd, West Sussex, İngiltere.
- DEANE P. (1988), İlk Sanayi İnkılabı , TTK . yayını .
- DUNHAM K. (1955), Gun Trade of Birmingham, Birmingham s. 5 - 8
- FENTER F. M. (1960), Copec Adventure, Buckler & Webb Ltd., s.1 - 31 Birmingham , İngiltere.
- GARDINER A. G. (1923), Life of George Cadbury , Cassel & Com Ltd. Londra, İngiltere s . 22 - 38, 141-166
- HAYWOOD W. (1918), The Development of Birmingham, Kynoch Ltd. Birmingham , İngiltere s. 94-95
- HENSLOWE P. (1991), Ninety Years On , Bournville Village Trust Yayını Birmingham , İngiltere.
- HILLMAN J. (1994), The Bournville Hallmark, Warwick Printing Co. Ltd. Birmingham , İngiltere.
- HAYAT ANSİKLOPEDİSİ (1963), Birmingham, İstanbul Cilt 2., s. 609
- HOPKINS E. (1989), Birmingham First Manufacturing Town in the World 1760-1840, George Weidenfeld & Nicolson Ltd. Londra , İngiltere s . 10 - 118
- HOWARD E. (1902), Garden Cities of To-morrow, Swam Sonnenschein & Co. Ltd , Londra , İngiltere. , s . 17
- JOYCE F. (1977), Metropolitan Development and Change, University of Aston Press , Birmingham , İngiltere. s . 217 - 231
- KARAÖREN M. (1992), Endüstrileşme ve Aitkentleşme Sürecinde Konut Üretimi YTÜ yayını .
- MANZONI H. J. (1960), City of Birmingham Development Plan, Hanmond & Kelly Ltd. , Westminster , İngiltere. s . 9 - 10
- MERRET S. (1979), State Housing in Britain, Routledge-Kegen Poul .
- MEYDAN LAROUSSE (1973), Quaker, İstanbul Cilt . 10, s. 400
- MUTHESIUS S. (1991), İngiltere'de Toplu Konutun Tarihsel Evrimi ; Son 10 yılda Toplu Konut Uygulamaları Sempozyumu'na verilen yayınlanmış tebliğ Y T Ü
- NEWSON T. , POTTER P., (1985), Housing Policy in Britain, Mansell Publishing Ltd, Londra , İngiltere. s. 17 - 63
- PURDOM C. B. (1913), The Garden City , J.M. Dent & Sons Ltd. Londra , İngiltere. s . 17 - 36

- SARKISSIAN W. , HEINE W.(1978), Social Mix The Bournville Experience ,
Bournville Village Trust & South Australian
Housing Trust Ortak Yayını,Birmingham, İngiltere.
- SKIPP V. (1983),
Making of the Victorian Birmingham, Studio
Press, Birmingham , İngiltere. s . 74
- TEKELİ İ. (1980),
Türkiyede Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri,
Türkiyede İmar Planlaması içinde, ODTÜ yayını
s . 8 - 112
- TEKELİ İ. (1982),
Türkiye' de Konut Sorununun Davranışsal
Nitelikleri ve Konut Kesiminde Bunalım, Konut
81 içinde, Kent - Koop yay . s . 57 - 101
- UPTON C. (1993),
History of Birmingham, Philimore & Co. Ltd.
Sussex , İngiltere.

ÖZGEÇMİŞ :**E. BEYZA ŞENER**

23 / 09 / 1969 Konya doğumlu
1984 - 1987 Akşehir Lisesi
1988 - 1992 Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü
1992 - Y. T. Ü. Yüksek Lisans Bölümü

